

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Politika na Chebsku v zrcadle zemských a říšských voleb
1861 - 1914**

(magisterská diplomová práce)

Lenka Štěchová

Vedoucí práce: Mgr. Martin Markel, Ph.D.

Brno 2008

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla
všechnu použitou literaturu a prameny.

10. prosince 2008

.....

Děkuji vedoucímu mé magisterské diplomové práce Mgr. Martinu Markelovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, upozornění a připomínky.

Obsah

1	Úvod	4
2	Vymezení tématu	6
3	Volby na Chebsku v době liberální převahy 1861-1879	8
4	Volby na Chebsku v době liberální opozice 1879-1893	19
5	Volby na Chebsku v době krize politického systému 1893-1907	29
6	Volby na Chebsku v době nástupu masové demokracie 1907-1914	39
7	Přehledy zemských a říšských voleb na Chebsku	46
8	Závěr	57
9	Prameny a literatura	59
A	Přílohy	61

Kapitola 1

Úvod

Toto téma pro svou diplomovou práci jsem si vybrala proto, že si myslím, že druhá polovina 19. století patří mezi jedno nejzajímavějších období v českých dějinách a v chebském prostředí, z něhož pocházím, je neprávem opomíjena, neboť to bezesporu bylo velice důležité a pozoruhodné půlstoletí místních dějin, kdy se místní společnost vyvíjela velice rychle a dynamicky, začala si uvědomovat svou politickou identitu a s blížícím se 20. stoletím byla nucena stále více a dramatičtěji hájit své národnostní zájmy.

Cheb jako takový je nádherné historické město, ale kromě toho se vyznačuje celou řadou specifik. Já bych zde chtěla vyzdvihnout především jedno, a to chebský patriotismus. Chebané si po celou svou historii byli vědomi strategického postavení svého města, z něhož plynul tradiční a po staletí trvající zájem panovníků získat město do svých držav, zvláštní postavení města, značné množství ekonomických a politických výhod a mnohé jiné. Místní obyvatelé si tedy uvědomili, že patří k tak výjimečnému, důležitému, krásnému městu a i jejich lokální patriotismus postupně během staletí dorostl a utužil se v něco, co lze možná „přespolním“ jen těžko vysvětlit. V samotném 19. století a v době, kterou jsem sledovala, je toto vlastenectví nesmírně důležitým prvkem; zakládá se na něm značná část agitací, jeho plamenné vyjádření dozajista patří mezi ty informace, které voliči (a posluchači obecně) při jakémkoli veřejném projevu chtějí a snad i potřebují slyšet. Typickým příkladem je i ono tradiční chebské používání termínu *Gmoi* místo *Gemeinde*, v tisku, ve veřejných projevech a kdekoli to bylo možné,¹ čímž se opět Chebští užitím místního dialektu snažili dát najevo, že oni jsou něčím jiným, něčím výjimečným. A já za sebe mohu potvrdit, že přesně toto povědomí určité specifičnosti se udržuje mezi místními obyvateli dodnes. Místní děti jsou stále ještě vychovávány s hrdým pocitem, že Cheb byl, je a bude výjimečný, krásný, jedinečný.

Jsem hluboce přesvědčena, že si důkladnou pozornost zaslouží každé období pohnutých dějin Chebu, nejen onen donekonečna omílaný středověk, ačkoli ani jemu na důležitosti jistě nic neupírám. Nemyslím si, že je potřeba zkoumat znovu to, co již bylo mnohokrát zkoumáno. Podle mne pozornost zaslouží zejména doba, kdy se tvoří hlubší politické vědomí města, kdy se místní občané začínají aktivně zapojovat do místního (a nejen kulturního) dění, kdy dokáží i třeba jen ve svém obecném rozhledu překročit pomyslné hranice města a jeho nejbližšího okolí a uvažovat v intencích celé habsburské monarchie a posléze i zahraničí. Doba, kdy si místní obyvatelé začnou pomalu ale jistě uvědomovat, formulovat a

---

1. V *Egerer Zeitung* se zcela běžně tento termín začíná objevovat od 80. let 19. století. Samozřejmě bez žádného dalšího vysvětlení, neboť místní obyvatelé přece rozumí.

prosazovat své požadavky, kdy začínají nahlas hlásat a silně propagovat svou národní příslušnost, kdy je zřetelný velice rychlý společenský vývoj reflektující celostátní dění.

Chtěla bych tedy touto svou prací zpracovat oblast, která ještě zpracována nebyla – tedy zemské a říšské volby v Chebu a nejbližším okolí. Zaměřila jsem se spíše na dobovou atmosféru, politickou orientaci města a zprostředkovaně na reakce a sympatie obyvatel, než čistě jen na prosté statistické údaje. Mým cílem bylo pokusit se popsat kromě samotných politických výsledků i tón, jakým byly formulovány, kromě pouze jména vítězného kandidáta voleb i reakci obyvatel, s jakou byl ve městě přijímán, tedy vystihnout nejen atmosféru dobového Chebu a místní společnosti, ale i na základě rozboru zemských a říšských voleb nastínit místní politický vývoj od druhé poloviny 19. století až do počátku století dvacátého.

Kapitola 2

Vymezení tématu

Cílem této práce bylo zmapovat chebské volby do zemského sněmu a říšské rady, jejich průběh, politické okolnosti, za nichž se konaly, a jejich výsledky, mezi lety 1861 – 1914, kdy první sledovaný volební rok připadá na rok 1861 a poslední předválečný na rok 1911. Zaměřila jsem se nejen na získání maxima relevantních statistických informací, tedy kdo v daném roce kandidoval, kolik hlasů získal, později k jaké politické straně se hlásil, ve který den se volby konaly, jaká byla volební účast apod., ale také na reakce místních obyvatel, projevy sympatií či antipatií, byly-li nějaké, celkovou náladu v chebské společnosti a odraz celostátní politické situace na lokální politické scéně, převážně co se silného nacionalistického vymezení města Chebu týče. Jde o první přehled voleb na Chebsku v tomto období parlamentního konstitucionalismu, který byl zpracován.

Jako základní pramen svého bádání jsem zvolila chebské noviny Egerer Zeitung (v prvních dvou volebních rocích ještě pod názvem Egerer Anzeiger), které jakožto jediné místní noviny vycházely po celé sledované období. Od 90. let 19. století aktivně vycházely v Chebu ještě i další noviny, což souvisí se štěpením místní společnosti podle názorové blízkosti k jedné či druhé politické straně. Rozdělení společnosti kopírují i příslušné noviny. Nicméně sledovat kompletní vývoj ve všech místních novinách v intencích všech politických stran a názorových proudů by obsahově vydalo spíše na obsáhlou několikadílnou publikaci než na diplomovou práci, a ani z časových důvodů by to nebylo možné, proto si dovoluji sledovat pouze noviny Egerer Zeitung a odraz zemských a říšských voleb v nich. Vzhledem k tomu, že se v zásadě jedná pouze o jeden druh pramene, je tato práce velice náročná na jeho kritiku. Kromě toho, že Egerer Zeitung vycházejí napříč celým sledovaným obdobím, neboť především v prvních sledovaných letech byly jedinými chebskými novinami, dokázaly si také i přes v poslední třetině 19. století vybudovat konkurenci udržet vedoucí postavení mezi městskými periodiky (v tomto jistě mohla hrát určitou roli i již jakási tradice) a díky tomu byly stále oficiálním médiem starosty a okresní volební komise, zkrátka městské politické elity, lze je tedy bez regulérně nazývat radničními novinami.

Výhodou jistě je, že je to velice bohatý zdroj pestrých informací, ze kterých lze vyčíst řadu zajímavých detailů, které mohou mnohé prozradit o dobové chebské společnosti. Noviny jsou dle mého názoru jedním z nejlepších typů pramene na zkoumání dobové atmosféry a nálady obyvatel, nejlepším ukazatelem toho, jak měli nastaveny mantinely, co je vhodné a patřičné a co nikoli.

Na druhou stranu jsem se musela potýkat i s řadou problémů spojených s tím, že má volba padla zrovna na tento typ pramene. Některá ročníky se buď nedochovaly v kompletní

podobě, anebo se dochovaly ve velmi nekvalitních exemplářích, které bylo velice problematické (a někdy zcela nemožné) důkladně prozkoumat. Navíc vzhledem k mému tématu, tedy sledování průběhu a výsledku voleb, nelze z novin získat naprosto přesné statistické informace. V některých letech uvádí autoři přesné výsledky i s počty hlasů, protikandidáty, i o konkrétním průběhu volebních bojů, někdy se spokojí pouze s lakonickou informací, že favorizovaný kandidát vyhrál naprostou většinou. Výsledné tabulky, ve kterých jsem se pokusila zaznamenat vysledované výsledky voleb, jsou proto nezřídka kusé a neúplné.

Vzhledem k tomu, že volební okrsky se během sledovaného období, tj. od roku 1861 do roku 1914, nejednou změnily, zvolila jsem jakožto základ sledovaného území město Cheb a sledovala pouze ty volební obvody, do kterých konkrétně spadal, ať už jako město či jako venkovský obvod.

V zemských volbách jsem sledovala městský volební obvod, venkovský volební obvod a obchodní a živnostenskou komoru. Pominula jsem velkostatkářskou kurii, protože nebyla teritoriálně vázána na město Cheb. Ve volbách do říšské rady pak městský a venkovský obvod, na konci 90. let přibývá všeobecná volební kurie. U obchodní a živnostenské komory měly volby specifický charakter, neboť přestože komora sídlila v Chebu, nebyla její volba vždy teritoriálně vázána na město Cheb. Z tohoto důvodu jsem tyto volby sledovala jen pokud měly na město přímou vazbu.

V každém roce voleb jsem vždy sledovala období zhruba tři měsíce před samotnou volbou, tedy období předvolební agitace, samotnou volbu, a po volbě zhruba ještě období přibližně jednoho měsíce, kdy se zveřejňovaly výsledky voleb a reakce na volbu. Nicméně zejména u říšských voleb, kdy volební obvod obsahoval větší počet měst a městeček měli autoři článků sklon ke značnému zkracování údajů, proto se často v novinách setkáváme s rozličnými názvy těchto obvodů a v některých letech pak nejsou ani jedenkrát pojmenovány předpokládaným správným kompletním názvem.¹

Na Chebsku je ve sledovaném období v zemských volbách stálý volební obvod město Cheb s 1 voleným poslancem, obchodní a živnostenská komora se 3 poslanci, a obvod Cheb, Skalná, Aš s 1 poslancem.

S volbami do zemského sněmu se na Chebsku poprvé setkáváme v roce 1861. Je třeba mít na paměti, že v této době nemělo tehdejší městské zastupitelstvo (a tudíž ani voliči) mnoho zkušeností s pořádáním voleb na této úrovni.² Vědomo si této situace se tedy městské vedení snaží opakovaně informovat městské obyvatele, samozřejmě především nepočetnou skupinu voličů, o tom, jak bude volba probíhat, kdo může volit a kdo může být zvolen.

Co se místní literatury k danému období týče, za zmínku stojí jednoznačně dílo Heriberta Sturma, který se sice nevěnuje pouze této části dějin města, ale naštěstí ani druhou polovinu 19. století neopomíná. Nicméně ve svém díle obrací svou pozornost zejména na roky 1848, 1872 a období badeniovské krize 1897.

1. V takovémto případě respektujeme samozřejmě výchozí pramen a uvádíme název volebního obvodu tak, jak je jmenován v samotných novinových článcích.

2. Poslední v roce 1848.

Kapitola 3

Volby na Chebsku v době liberální převahy 1861-1879

Nacházíme se v období počátku konstituce, kdy se ještě hledá politické uspořádání habsburské monarchie. Základní dichotomie politiky je rozdělení politického spektra na liberální a konzervativní část, přičemž na říšské úrovni převažují liberálové.

Na příkladu chebských voleb do zemského event. říšského sněmu se dá zřetelně ilustrovat, jak se přístup k těmto volbám, předvolební politika a boj, a další věci s tímto spojené velice výrazně měnily každý rok voleb. V roce 1861 se zemské volby odehrávají v podstatě jaksí v lokálním kontextu, v roce 1867 se již zapojují pražské ústřední orgány. Z toho také vyplývá jeden velice zásadní rozdíl, kdy v roce 1861 se kandidáti uchází o přízeň voličů zveřejněním svých předvolebních projevů právě v místních novinách 3 dny před volbami,¹ kdežto při dalších volbách se již jen dočteme v krátkém výstižném článku podepsaném starostou města, že německá centrální komise doporučuje daného kandidáta. Nutno dodat, že v prvním případě můžeme poměrně jistě usoudit, kdo vyhraje již podle toho na jakém místě, v jakém rozsahu a v jakém grafickém zpracování se projev daného kandidáta v novinách objevil, ve druhém případě je v této době takřka jisté, že výše zmíněným způsobem „doporučený“ kandidát mohl být jen těžko nezvolen.

Podíváme-li se tedy na výše zmíněné předvolební projevy blíže, upoutá nás množství zajímavých poznatků. Nejprve je potřeba si říci, že se nám zde nabízí ke srovnání přesně dva předvolební projevy, uveřejněné v týchž novinách, 17. března 1861. První kratší, nijak výrazně graficky upravené a z textu nevyčnívající pojednání nadepsané *Kampaň*,² kterým se voliče marně pokusil zaujmout okresní finanční komisař Nikolaus von Urbanstadt, bylo uveřejněno na třetí straně *Egerer Anzeiger*. Oproti tomu rozsáhlejší na první pohled speciální dvoustrana v budoucnu vítězného A.J. Gschiera byla přiložena jako poslední dvě strany, které mohl těžko čtenář přehlédnout.³ Podívejme se na několik zajímavých bodů z těchto dvou předvolebních projevů, jako ilustraci tehdejší doby a toho, co vlastně voliči vyžadovali, jakožto základní správné názory pro reprezentanta města v zemském sněmu.

U prvního, a jak jsme již řekli, neúspěšného kandidáta, nalezneme hned několik zajímavých momentů. Hned na úvod je třeba říct, že mezi naprosto základní dobový požadavek při psaních takovýchto řečí bylo třeba radit neustálé opakování, že pisatel je hrdým občanem vlasti, hrdým obyvatelem rodného města apod. Patriotismus jako takový v této době zažíval opravdu zlaté časy a zmínky podobného charakteru tvoří značnou část veškerých veřejných

1. SOkA Cheb, *Egerer Anzeiger*, 17.3.1861, s. 6.

2. *Bewerbung*

3. viz obrázek č. 1 v příloze

projevů. Na tomto místě je potřeba podotknout, že chebský patriotismus se do určité míry vymyká běžnému chápání tohoto termínu. Chebští si po celou dobu své pohnuté historie byli vědomi svého specifického postavení. Na základě vědomí své výjimečnosti zdůrazňovali i svůj patriotismus, který se dá považovat za velice silný, a i v námi sledované době jistě zasahuje do politického a volebního dění, kdy se stává důležitou a citlivou otázkou ve vnímání chebských voličů. Zaměříme-li se na jen nepatrně blíže na samotnou stylistiku projevu, na první pohled nás musí upoutat pokora (soudů o její upřímnosti se však raději pozdržíme) pisatele. Žádná rázná, silná, dramatická volební hesla, ale pokora, čestnost, upřímnost, poctivost, láska k vlasti – to mají být hlavní devízy této (a obecně všech) předvolební řeči. Stejně jako konkurent ujišťuje, že se sice cítí být německým obyvatelem Čech, ale že mu leží na paměti blaho i jeho českých krajanů, a že se bude snažit konat své poslání ke spokojenosti obou. Zajímavé je také silné prostátní smýšlení autora, který navíc důrazně propaguje nutnost jednoty mnohonárodnostní habsburské monarchie: „*Pro mě je jednotné Rakousko má původní vlast. Kde ale rozmanité bytí má být uspokojeno a všichni mají najít milou vlast, tam musí také býti na každého osobitost dbáno.*“⁴ Svou plamennou řeč končí slibem, že dříve by složil vlastní mandát, než by se zpronevěřil důvěře těch, kteří by jej do sněmu jako svého zástupce vyslali. „*Nikdy nebudu usilovat o prospěch pro svou vlastní osobu.*“⁵

Vítězný kandidát zemský advokát Anton Julius Gschier byl ve své řeči podstatně obsáhlejší, ale i zde se soustředí pouze na ty nejzajímavější body. Již samotná úvodní formulace na dnešního čtenáře působí přinejmenším pateticky. S odkázáním na důležitost nadcházející chvíle voleb, kdy se jedná o budoucnost vlasti, a nelze omluvit vychloubání a přečehování vlastních sil, napsal tento kandidát následující: „*Veden touto vyhlídkou, následoval jsem výzvu mnoha svých přátel tím, že jsem se představil váženým obyvatelům svého rodného města jako kandidát pro nejbližší zemské volby.*“⁶ I v této kandidátské řeči nalezneme některé shodné prvky s předcházející, například onu důležitost principů opravdové rovnoprávnosti všech národů v rakouském státě. „*Bez stejných práv pro všechny není žádná svoboda! Bez nenávisti, bez vášně, upřímně a otevřeně nabízíme českému bratru ruku pro pospolitou spolupráci na přípravě velkého ústavního díla.*“⁷ Z této věty vyplývá ještě jeden nesmírně důležitý fakt, že se tento kandidát hlásí svou politickou orientací mezi takzvané ústavověrné tedy liberální politiky. Oproti předchozí řeči je zde ještě další zřetelný rozdíl, kdy se řečník několikrát obrací k otázkám k průmyslu a jeho budoucí prosperitě, otevření se světovému obchodu. Z toho se dá předpokládat, že hledá potencionální hlasy u velkopodnikatelů, obchodníků, továrníků a dalších skupin voličů, kterých se taková opat-

4. „*Für mich ist Gesamt-Österreich mein eigentliches Vaterland. Wo aber so vielartige Wesen zufrieden gestellt werden und ein Allen lieben Vaterland finden sollen, muß auch eines jeden Eigenheit beachtet werden.*“ SOkA Cheb, Egerer Anzeiger, 14.3.1861, s. 3.

5. „*Für meine Person werde ich nie einen Vortheil erstreben.*“ SOkA Cheb, Egerer Anzeiger, 14.3.1861, s. 3.

6. „*Von dieser Aussicht geleitet, folge ich der Aufforderung vieler meiner Freunde, indem ich mich den geehrten Bewohnern meiner Vaterstadt als Candidat für die nächste Landtagswahl vorstelle.*“ SOkA Cheb, Egerer Anzeiger, 14.3.1861, s. 9.

7. „*Ohne gleichen Rechte für Alle gibt es keine Freiheit! Ohne Haß, ohne Leidenschaft, wahr und offen bieten wir dem českischen Bruder die Hand, um gemeinschaftlich mitzuarbeiten an der Ausbildung der großen Verfassungswerkes.*“ SOkA Cheb, Egerer Anzeiger, 14.3.1861, s. 9-10. Viz obrazek č. 2 v příloze.

ření konkrétně dotýkají, a které pravděpodobně o jisté změny v tomto smyslu již vyslovily zájem (ať veřejný, či v přátelském kruhu).⁸

Patří se také podotknout, že jak bylo v tomto roce učiněno zadost měšťanské noblesní povaze pokornou, ušlechtilou volební řečí, tak nebylo upřeno ctihodným voličům po vykonání aktu voleb ani patřičné poděkování. Čerstvě zvolený zemský poslanec Dr. Gschier v krátkém článku poděkoval za zvolení a slíbil, že důvěru v něj vloženou rozhodně nezklame. „*Odcházím na nějakou dobu z Vašeho středu a volám Vám srdečné sbohem s prosbou, aby jste na mě v mé nepřítomnosti chovali milé vzpomínky. Dá Bůh, že naše shledání bude veselé!*“⁹

V následujících zemských volbách se již s tamto vášnivými řečmi v žádném případě nesetkáváme. Volby se již sice „probojovaly“ na titulní stranu, ale i tak jen v podobě relativně krátkého sdělení, i když podepsaného starostou, je voličům oznámeno, že německá centrální komise v Praze navrhuje daného kandidáta a že upřímně doufá v jeho zvolení, neboť oni ústavověrní vědí, co zemi prospívá. – V několika krátkých větách sděleno naprosto vše podstatné, tedy opět přihlášení se k ústavověrným a jasně dané jméno preferovaného kandidáta do příštích voleb. Takto formulovaný článek den před volbami v této době nedává žádný prostor pochybnostem o tom, kdo bude zvolen.

V roce 1861 se ještě setkáváme s poněkud netypickým jevem, kdy jsou jak voliči tak kandidáti tři dny před volbami zváni, aby se dostavili do společenského sálu. U voličů i zde volební komise využívá příležitosti a nabádá, aby přišli opravdu jen ti, kteří mají oprávnění volit, což se v dalších letech již tak často neopakuje. Samotní kandidáti jsou pak touto cestou vyzváni, aby se svým voličům představili. Dá se z toho tedy usuzovat, že neprobíhala žádná „volební kampaň“ jakou bychom si představili dnes. Voliči a volení se jistě znali, ale pravděpodobně jen na úrovni vzájemných měšťanských vztahů, známostí. Bylo tedy zapotřebí, aby se alespoň tímto způsobem seznámili s kandidáty, z nichž měli o tři dny později vybrat svého delegáta do zemského sněmu.

Do určité míry je na této situaci vidět i právě ona nezkušenost volební komise, kdy ještě nemá příliš zažitě, jak obvykle před volbami tyto věci probíhají. Tento názor dokládá kupříkladu fakt, že o pouhých šest let později u příležitosti následujících zemských voleb se už žádná taková výzva neobjevuje, pravděpodobně jí již nebylo zapotřebí.

Volební rok 1867 byl odlišný, neboť se v něm volby do zemského sněmu konaly dvakrát kvůli státoprávní krizi spojené s relativně dramatickými léty 1866/67 a v nich probíhající změnou uspořádání státu v dualistické. Poprvé 30. ledna,¹⁰ poté byla ale sněmovna rozpuš-

8. Kromě tedy již zmíněného vítězného J.A. Gschiera za městský obvod zvítězil v roce 1861 ve venkovském obvodě ještě Christof Loimann, a za obchodní a živnostenskou komoru získali mandát Iganzen von Plener, Georg Huscher a Gustav Tetzner.

9. „*Ich scheide auf einige Zeit aus Ihrer Mitte und rufe Ihnen ein herzliches Lebewohl mit der Bitte zu, mich während meiner Abwesenheit in freundlicher Erinnerung zu behalten. Gott gebe, daß unser Wiedersehen ein heiteres sei!*“ SOKA Cheb, Egerer Anzeiger, 4.4.1861, s. 6.

10. V lednové volbě vyhrál za městský obvod Eduard Kittel, druhý skončil Ad. Tachezy. Ve venkovském obvodě zvítězil Friedrich Leeder, následovaný Michaellem Müllerem. Ve volebním obvodě obchodní a živnostenské komory získali mandát Gustav Tetzner, Ad. Tachezy a von Plener.

těna a opětovné volby se konaly nedlouho poté, 22.března.¹¹ Pro politické představitele jistě nepříliš příjemné, ale z našeho pohledu tato událost poskytuje mnoho zajímavého materiálu. Na první pohled lze říci, že chebští voliči jsou názorově poměrně velice stálí. Kromě jednoho poslance za obchodní a živnostenskou komoru zůstal výsledek, co se jmen týče, stejný. Zajímavé je podívat se blíže na konkrétní průběh voleb: zatímco při lednových volbách se statečně do boje pouštěli ještě protikandidáti, v březnových už si byli vědomi situace a protikandidát se neobjevuje ani jediný. Za zmínku také stojí nepatrně menší účast při druhých volbách, což lze pravděpodobně připsat jistému drobnému zklamání a rozhořčení z marnosti prvních voleb. Co se konkrétní výpovědní informace novin týče, tak zatímco při prvních volbách přinášejí relativně přesné informace o počtu získaných hlasů (a to i u protikandidátů), ve druhých volbách nalézáme těchto informací po málu, stačil fakt, že byl zvolen stejný kandidát jako lednových volbách.

S konkrétními výsledky voleb se vždy setkáváme je v krátkých sděleních v rubrice lokálních zpráv. Kvůli této místy až přílišné stručnosti je potřeba některá sekundární sdělení nepřímo odvozovat. Kupříkladu, v roce 1861 byl zvolen hlavní kandidát za obvod městský obvod Cheb 341 hlasy z celkového počtu 349 odevzdaných hlasů. Protože nám místní noviny, jakožto použitý pramen, dochovaly zmínku o jediném dalším kandidátu, lze se domnívat, že zbývajících 8 hlasů obdržel on, ale nelze to prohlásit s jistotou. V dalších zemských volbách o 6 let později se dočítáme, že proti poslanci J.Wolfovi zvolenému za obvod Horšovský Týn, Hostouň, Poběžovice protestovalo místní české obyvatelstvo, protože nemluvil česky. Ale nedovídáme již žádné další informace o tom, jak tyto protesty skončily, zda na ně byl vůbec brán nějaký ohled atd.

Od volebního roku 1870 se začíná na Chebsku objevovat v důsledku politické diferenciace Německo-politický a vzdělávací spolek,¹² který vyzývá obyvatele k volbám, doporučuje jim „vhodného“ kandidáta apod. Přejímá tedy funkci, kterou do této doby plnil starosta nebo některý z městských představitelů, event. pouze volební komise. Od tohoto roku se již s tímto spolkem budeme setkávat pravidelně a nutno dodat, že jeho slovo bude povětšinou rozhodující, přestože postupem času vznikají i další spolky ve městě.

V 70. letech 19. století se ve volebních agitacích chebských novin asi nejčastěji skloňuje slovo „ústaváci“, event. „ústavověrní“. Chebští svou příslušnost k ústavákům všemožně proklamují, tuto stranu vehementně podporují a čtenáři Egerer Zeitung jsou nepřetržitě přesvědčováni, aby svou důvěru vložili taktéž v tuto stranu. O politické orientaci města Chebu v tomto období rozhodně nemůže být pochyb. „*Na německém obyvatelstvu našeho města závisí to, že odevzdáním svých hlasů dosavadní německo-rakouské ústavověrné straně důsledně trvání.*“¹³

11. Při březnové volbě zvítězil v městském obvodě Ed. Kittel, o dalších kandidátech pak již není zmínka. Ve venkovském obvodě byl zvolen Friedrich Leeder, další kandidáti opět nejsou uvedeni. Za obchodí a živnostenskou komoru byli zvoleni Ad. Tachezy, von Plener a J.D.Halbmayer.

12. Der deutsch-politische und Fortbildungs-Verein

13. „*An der deutschen Bevölkerung unserer Stadt liegt es, durch die Abgabe ihrer Stimmen für die bisherige kosequente Haltung der Deutsch-Oesterr. Verfassungspartei mit einzustehen.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.8.1870, s. 1.

Pokud si přečteme místní novinové články 70. let týkající se voleb, začnou nám z nich velice zřetelně vystupovat tři základní zajímavé poznatky. Ty bezpečně nalezneme v každém volebním roce, a dá se říci, že velice názorně vykreslují fungování tehdejší společnosti, tj. jaké formulace a postoje očekávali čtenáři, jaké chování vyžadovala dobová společnost.

Začíná se velice důrazně apelovat na sjednocení hlasů, na důležitost toho, aby hlasy všech voličů v daném volebním okrese připadly jednomu (samozřejmě příslušnému doporučenému) kandidátu. Je to pochopitelné, pakliže si uvědomíme, v jaké době se pohybuje, a kdo měl možnost volit. Díky tomu se počet voličů pohyboval jen ve velmi malých číslech, někdy jen v pouhých desítkách, a tudíž měl každý jednotlivý hlas nesrovnatelně větší váhu než dejme tomu v dnešní době. Uvedme jeden z mnoha příkladů tentokrát z roku 1870: „*Voliči! Sjednoťte svoje hlasy pro námi představeného kandidáta, spojte je pro něj, kterýžto Vám blahobyť obce a státu dopřeje, spojte svoje hlasy pro pana JUDr. Petra v zájmu německé strany v Čechách...*“.¹⁴ Na druhou stranu, pokus se stane, že doporučený kandidát nezíská všechny hlasy, objevuje se v novinách poznámka, že agitace byla chybná a nesprávná, a kvůli tomu došlo k nežádoucímu rozptýlení hlasů.¹⁵

Představitelé městského spolku se jmenovitě staví za dobré vlastnosti konkrétního daného kandidáta. Z dnešního pohledu to může působit až přespříliš důvěrným a snad i nedůvěryhodným dojmem. Oproti ročníkům 1861 a 1867 se již kandidáti nevychvalují sami ve svých předvolebních řečech, ale stručně, avšak také přesvědčivě vystihují jejich nejpozitivnější vlastnosti zástupci politického spolku, kteří kandidáta doporučují jako jediného vhodného a jednoznačně nejlepšího možného. Dá se říci, že čtenář Egerer Zeitung málokdy zůstane na pochybách, koho volit (i když i s takto relativně výjimečnou situací se setkáme hned v roce 1873 u příležitosti voleb do říšské rady). Jako příklad poslouží krátký agitační článek volební komise z roku 1872,¹⁶ jehož převážnou většinu tvoří právě tato chvála na zvoleného kandidáta: „*Spoluobčané! Jako kandidáta města Cheb pro nejbližší volby do zemského sněmu uvádí komise jednohlasně zdejšího zemského advokáta pana JUDr. Luberta Grafa, muže, o jehož důvěryhodnosti a způsobilosti je komise nejen plně přesvědčena, ale který také svou dlouholetou činností, stejně jako svou prospěšnou působností jakožto člen obecního zastupitelstva a dřívější poslanec zemského sněmu zejména svým přívržencům ve zdejších městě, - nicméně ale nejlépe se jeví také u německé strany, ke které náležíme – tedy nejjistější záruku nabízí, že bude naše společné zájmy za všech okolností posilovat, hájit a zastupovat.*“¹⁷

14. „*Wähler! Vereiniget Euere Stimmen auf den von uns aufgestellten Candidaten, vereiniget sie auf ihn, wenn Ihr die Wohlfahrt des Gemeinwesens und des Staaten wünscht, vereiniget Euere Stimmen auf den Herrn JUDr. Petr im Interesse der deutschen Partei in Böhmen...*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 18.8.1870, s. 2.

15. V roce 1870 vyhrál volby do zemského sněmu v městském obvodu Ed. Kittel, za venkovský obvod pak Friedrich Leeder následovaný Georgem Löwem. Za obchodní a živnostenskou komoru byli zvoleni von Plener, Adolf Tachezy a J.D. Halbmayr.

16. V roce 1872 vyhrál volby za městský obvod Dr. Lubert Graf. Za obchodní a živnostenskou komoru byli zvoleni von Plener, Ad. Tachezy a Georg Habermann. Výsledky voleb do venkovského obvodu nebyly uvedeny.

17. „*Mitbürger! Als Candidaten der Stadt Eger für die nächste Landtags-Wahl schlägt das Comite einhellig den hiesigen Landesadvokaten Herrn JUDr. Lubert Graf vor, einen Mann, von dessen Vertrauenswürdigkeit und Befähigung sich das Comite nicht nur vollständig überzeugt hält, sondern welcher auch durch seine langjährige Thätigkeit überhaupt sowie durch sein ersprießliches Wirken als Mitglied des Gemeindeausschusses*

3. VOLBY NA CHEBSKU V DOBĚ LIBERÁLNÍ PŘEVAHY 1861-1879

Nelze si také nepovšimnout, že ani v těchto letech nejsou čtenáři ušetřeni působení na jejich vlastenecké citění, zodpovědnost za šťastnou budoucnost a ekonomickou prosperitu města a okolí, apod. Tímto způsobem čtenář získává velice intenzivní pocit, že pokud nezvolí onoho doporučeného kandidáta, pak právě jeho vinou nebude město prosperovat a vlast se bude přehnaně řečeno řítit do záhuby, neboť nelze soudobým pisatelům upřít, že některé formulace těchto částí volebních agitací jsou vskutku dosti působivé.

Kromě obecných rysů se setkáváme také s různými zajímavými momenty jednotlivých volební ročníků. O některých se zmiňme jen krátce. Kromě běžné volební agitace v podobě výzvy k volbách a doporučení k volbě toho či onoho kandidáta, se dovídáme také o netradičních volebních praktikách, kterých se místní obyvatelé v „zápalu boje“ dopouštěli. Dovolíme si v tomto případě pro názornou ilustraci malý odskok do velkostatkářské kurie. V roce 1872 u příležitosti volby do této kurie se místní ústaváci zmiňují, jak se měli stát obětí protivníkovy lsti. V den volby totiž byly v Praze zabráný všechny drožky a fiakry, aby se ústaváci nestihli k volbě v patřičnou hodinu dostavit. Neohrožení chebští volitelé léčku ale včas odhalili, volbu stihli a získali většinu.

Za drobnou zmínku jistě stojí v tomtéž ročníku i zvláštní situace, kdy se dosavadní zastupce města v zemském sněmu Eduard Kittel vzdává další možnosti kandidovat, neboť dává přednost svým povinnostem ve vedení školského ústavu. Děkuje krátkým článkem na titulní stránce novin za dosavadní projevenou přízeň, a se ctí vyklízí místo jinému kandidátovi. „Protože nechci být příčinou, aby Cheb nemohl být zastoupen v říšské radě, vyklidím své místo jinému, který bude moci všem požadavkům voličů spravedlivě dostát.“¹⁸ Z dnešního pohledu dosti neočekávaná volba, kdy na první pohled před prominentním místem v zemském sněmu dává vážený městský občan přednost vedení místní instituce.

V tomto období zcela výjimečně podrobný, avšak jistě oprávněný exkurz si dovolme do roku 1873, kdy se konaly první přímé volby do říšské rady. Chebští této situaci věnovali nesrovnatelně větší pozornost než při předcházejících volbách do zemského sněmu. Konkrétně ze svého středu měli vybrat 2 delegáty, avšak v tomto roce neproběhla volba bez problémů podle již zaběhnutého systému, kdy volební komise či později místní politický spolek doporučí svého kandidáta, který je na stránkách novin patřičně vychválen, a následně také drtivou většinou hlasů zvolen. Došlo zde ovšem k zajímavému vývoji situace, který si zde může přiblížit poněkud detailněji.

Zpočátku se zdála být situace naprosto v pořádku, komise doporučila za svého vybraného kandidáta pana dr. Adama Wolfa, profesora dějin ve Štýrském Hradci, a na stránkách Egerer Zeitung jej dle očekávání patřičně vychválila. Poté však došlo k nečekanému

---

und als vormaliger Landtagsabgeordneter insbesondere bei seinen Gesinnungsgenossen in hiesiger Stadt – nicht minder aber auch bei der deutschen Partei, welcher wir angehören, bestens akkreditirt erscheint, - somit die sicherste Bürgschaft biethet, unsere gemeinsamen Interessen unter allen Umständen kräftigst zu wahren und zu vertreten.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 21.3.1872, s. 1.

18. „Da ich durchaus nicht die Ursache sein will, daß Eger im Reichsrathe nicht vertreten sein kann, räume ich den Platz einen Andern, dem es möglich ist, allen Wünschen der Wähler gerecht zu werden.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 28.3.1872, s. 1.

zvratu, neboť na městském shromáždění při své kandidátské řeči vyřkl výše jmenovaný pan profesor slova, kterými se do budoucna připravil o post v říšské radě za město Cheb. Všimněme si také, že se do jisté míry změnila úloha novin oproti prvním námi sledovaným volebním létům, kdy noviny zveřejňovaly kandidátovu řeč jako takovou, ale v tomto roce již přinášejí pouze její jakýsi zprostředkovaný záznam z veřejného prezentování. Sama řeč je poměrně dosti konkrétní a dozvídáme se z ní mnoho z dobových politických požadavků a postojů liberálních chebských měšťanů, které měly být výhledově prezentovány na půdě říšské rady. „*Chceme především zůstat věrni Rakousku a jeho koruně; chceme vnitřní posílení Rakouska, blahobyt jeho obyvatel a s tím sílu a velikost státu. Chceme přímo zachovat ústavu, základy občanské a náboženské svobody, které zajišťuje, upevňuje a rozšiřuje; ony jsou nejlepší ochrannou hradbou pro naši národnost, pro rovnost před zákony; je to naše ochranná hradba proti feudalismu, který ničí sílu lidu, proti federalismu, který chce říši roztržít do polosuverénních provincií.*“¹⁹ Dále se zde můžeme dočíst například také o požadavku odluky církve a státu či o požadavku daňové reformy a úsporných opatření. V závěrečných větách ani zde nechybí prosba samotného kandidáta směrem k voličům, že pakliže je nepřesvědčen on, v tom případě aby své hlasy ujednotily ve prospěch někoho jiného, avšak roztržičnost hlasů mezi více kandidátů není žádoucí. Na samotný závěr ještě působivá výzva voličům: „*Zvolte mě, pak budu vaše názory, přání a zájmy v samostatnosti a nezávislosti hájit. Ne zvolte mě, pak zůstanu vašim upřímným přítelem a vrátím se zpět do svého tichého života učence.*“²⁰

Oním „jablkem sváru“ se však stala drobná zmínka tohoto kandidáta, kterou se pozitivně vyjádřil o rezoluci vzniklé na teplickém sjezdu strany, kvůli níž došlo v tomtéž roce k rozkolu uvnitř ústavácké strany.²¹ Ve stejném čísle Egerer Zeitung, kde byla odcitována výše zmíněná kandidátská řeč, byl také uveden menší článek s hodnocením, jak publikum na řeč reagovalo a můžeme se dočíst, na kterých místech se dostalo panu profesorovi potlesku, a mimo jiné je zde opět zmíněno, že kandidát vyslovil plný souhlas s teplickou rezolucí. Stále však je ještě článek veden v pozitivním duchu. O zhruba 10 dní později však již vychází velice obsáhlý článek o problematice kandidatuře dr. Wolfa, proti které se postavil místní politický spolek, který jej původně doporučil. „*Potom, co se tento otevřeně jako stoupenec ústavácké strany k teplické rezoluci přidal, byl v očích naší německo-nacionální strany samozřejmě odsouzen.*“²² Povšimněme si, že se nyní poprvé kromě liberálů a ústa-

19. „*Wir wollen vor Allem treu an Oesterreich und seiner Krone halten; wir wollen die innere Kräftigung Oesterreichs, die Wohlfahrt des Volkes und damit die Macht und Größe des Staates. Wir wollen die Verfassung aufrecht erhalten, die Grundlagen der bürgerlichen a religiösen Freiheit, welche sie gewährleistet, festigen und erweitern; sie sind unsere Schutzwehr gegen den Feudalismus, welcher die Kraft des Volkes zerstört, gegen den Föederalismus, welcher das Reich in halbsuveraine Provinzen auflösen will.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 30.8.1873, s. 1.

20. „*Wählen Sie mich, so werde ich Ihre Ansichten, Wünsche und Interessen in voller Selbstständigkeit und Unabhängigkeit vertreten. Wählen Sie mich nicht, so bleibe ich Ihr aufrichtiger Kamerad und kehre in mein stilles Gelehrtenleben zurück.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 30.8.1873, s. 1.

21. Tento rozkol vznikl kvůli tomu, že především mladší část ústaváků prosazovala podstatně důraznější nacionální politiku, kdežto staří (Altliberalen, budoucí pokrokaři) chtěli udržet stávající směr ústavácké politiky.

22. „*Nachdem dieser sich offen als Anhänger der verfassungstreuen Partei zu der Teplitzer Resolution bekannt, war er in den Augen unserer Deutsch-Nationalen selbstverständlich gerichtet.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung,

váků, označují Chebští také jako němečtí-nacionálové, ovšem evidentně s dominancí především v místním politickém spolku. Dochází tedy k první radikalizaci liberálů a liberální národní hnutí se v této době mění v hnutí nacionální.

Velice zajímavé je zde sledovat stanovisko autora článku, potažmo novin jako takových, které se pouštějí do relativně nevybíravé kritiky nejednotného chování strany a jejich vnitřních rozbrojů, které mohou vést k obávanému roztržštění hlasů při volebním aktu. Evidentně zde tedy nejsou místní noviny „pod taktovkou“ místního politického spolku, který by v tomto případě jistě taková veřejná hodnocení své činnosti nepřipustil. Objevuje se zde varování, že ústaváci by měli zapomenout na své rozbroje, nebo se na jejich konto bude radovat z úspěchu nějaká nekonkretizovaná třetí strana (tedy pochopitelně konzervativci). Na závěr se autor článku zcela nepokrytě staví za dr. Wolfa: *„Od kdy se učenost bere jako přebytečná? Není snad dlouhodobé zabývání se dějinami státu žádnou přípravou pro mandát poslance? Má ten, kdo kráčí s davem, jen proto větší právo na důvěru voličů? Nebo si ji zaslouží ten, kdo s naruživostí lichoť? (...) Wolf má výhodu, že se seznámil se všemi vrstvami naší společnosti a má v mnoha otázkách správné politické mínění, kde jiní tápou v temnotách; (...) Voliči města Chebu, které jejich krajané ke kandidatuře vyzvou, nenechají se takovými útoky zmást.“*²³

Dva týdny před volbami se v místních novinách dočítáme, že výsledek chystaných voleb je nejistý, neboť politický spolek nabídl proti dr. Wolfovi nového kandidáta pro město Cheb pana Bareuthera. Noviny stále však podporují původního, nyní však zavrženého, kandidáta, a i dva dny před volbami se mu zde vyslovuje podpora, přestože nebyl oficiálně spolkem nominován – na tehdejší dobu jistě značně neobvyklá situace. Nakonec však dle dobového zvyku vyhrál nově navrhaný kandidát, který se pravděpodobně ve své předvolební řeči nedopustil žádného politického přešlapu tak dalekosáhlých rozměrů.²⁴

Ani ve venkovském obvodu nebyla situace zcela bez komplikací, neboť v prvním kole nedošlo k zvolení žádného kandidáta a muselo tedy dojít k druhému rozhodujícímu kolu voleb. Při této příležitosti noviny opětovně velice důrazně apelují na všechny voliče, aby přišli a jednohlasně volili pro doporučeného kandidáta, který později opravdu potřebnou většinu získal a byl zvolen.

Pohled na 60. a 70. let uzavírají dva volební roky 1878 a 1879, přičemž v prvním případě šlo o volby zemské, ve druhém opět o volby říšské, při kterých je již vidět velký posun,

10.9.1873, s. 2.

23. *„Seit wann ist de Gelehrsamkeit ein Ding geworben, über das man sich als überflüßig lustig machen kann? Oder ist die langjährige Beschäftigung mit der Geschichte eines Staates keine Vorbereitung für das Mandat eines Abgeordneten? Hat derjenige, welcher am meisten schreit, deswegen schon den größeren Anspruch auf das Vertrauen der Wähler? Oder verdient es der, welcher den Leidenschaften schmeichelt? (...) Wolf hat den Vorzug alle Schichten unserer Gesellschaft kennen gelernt zu haben und wird vielen Fragen ein richtiges politisches Urtheil besitzen, wo andere im Finstern tappen; (...) Die Wähler der Stadt Eger, welche ihren Landsmann zur Candidatur aufgefordert, werden sich durch derlei Angriffe nicht irre machen lassen.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 10.9.1873, s. 2.

24. V roce 1873 vyhrál volby do říšské rady za městský obvod dr. Ernst Bareuther, druhý ve volbě skončil Adam Wolf. Za venkovský obvod byl zvolen Johann Sandner, druhý skončil K.W. Körbl.

oproti prvním sledovaným letům. U volebních výsledků je přesně rozepsáno kolik hlasů získal kandidát v konkrétním městě a kolik jeho protikandidáti, poprvé se zmiňují o počtu platných hlasů a celkově rozsah informací je naprosto nesrovnatelný s prvními sledovanými lety.

V roce 1878 se blíže dočítáme o rodině von Plener, která je spjata s chebskými dějinami velice intenzivně po celou druhou polovinu 19. století. Původem z Chebu, zastávali členové této rodiny ve Vídni poslaneckou kariéru, a za tímto účelem se nechávali vždy v patřičných obdobích v Chebu místními občany opětovně volit. Obvykle kandidovali za obchodní a živnostenskou komoru a právě v tomto roce se v Egerer Zeitung můžeme dočíst, že Ignaz von Plener nehodlá již po dlouhých sedmnácti letech v zemském sněmu a dvanácti letech v říšské radě dále kandidovat a patřičnými slovy díků a vděčnosti vůči komoře odchází s veřejného života. V tomtéž článku se ale ještě uvádí kandidáti pro nadcházející volby do zemského sněmu a mezi nimi nechybí jeho syn dr. Ernst von Plener, jehož kandidatura byla, jak popisuje autor článku, pochvalně přijata. Můžeme si všimnout, že nejen v případě rodiny von Plener místním obyvatelům v této době nikterak nevadilo, že by měl jejich zájmy zastupovat někdo, kdo trvale ve městě nebo okolí nepobývá, ale přijíždí pouze v době konání voleb (v dnešní době by toto již bylo zřejmě jen těžko myslitelné).²⁵

Nutno také zmínit, že v době, která je předmětem naše zájmu, se noviny dopouštěly ještě mnoha chyb. Opomeneme-li špatné psaní jmen apod., často se na jejich stránky dostávaly také nepodložené informace, které musely být v některém z následujících čísel opravovány. Jako příklad můžeme uvést údajnou kandidaturu protikandidáta ve venkovském obvodu pana Opitze, který se v jednom z předvolebních vydání novin roku 1878 dočetl, že kandiduje proti favoritovi nadcházejících voleb. V následujícím čísle pak byl uveden krátký článek, kdy pan Opitz uvádí, že mu tato údajná kandidatura sice lichotí, ale že zcela jistě nemá v úmyslu ucházet se o tento post.

Jednoznačně se již v této době dá říci, že volbám do říšské rady se noviny věnují důkladněji a uvádějí i hlavní myšlenky, na nichž se kandidáti snaží založit přesvědčení voličů o svém zvolení. Uvedme si příklad z roku 1879: „*Za chebský venkovský obvod kandidují ne méně než 4 vynikající osobnosti. Na shromáždění delegátů, které se konalo 8.června, vystoupily 2 osobně: Edg. Spiegel, redaktor z Vídně, zdůrazňující ve své kandidátské řeči další pokrokový rozvoj ústavy, hospodářské zájmy drobných živnostníků a zemědělců, mírovou politiku a vyrovnání s Čechy na základě ústavy. Druhý kandidát, Ing. Schaffer,*²⁶ *kladl těžiště na otázku železnice. Pánové Tausche, putovní učitel, a Sandner, dosavadní představitel okresu, ohlásili svou kandidaturu písemně.*“²⁷ V tomto roce se také poprvé setkáváme

25. V roce 1878 vyhrál byl zvolen zmiňovaný JUDr. Ernst von Plener za obchodní a živnostenskou komoru společně s J.D.Halbayrem a Josefem Meindlem. V městském obvodu vyhrál JUDr. Lubert Graf, ve venkovském obvodu zvítězil Georg Löw.

26. S kandidátem Ing. Schafferem se setkáváme pouze v této krátké zmínce. V pozdějších článcích ani ve volebních výsledcích se již neobjevuje.

27. „*Für den Egerer Landgemeindenbezirk candidiren nicht weniger als 4 Persönlichkeit. Bei der am 8. Juni hier stattgefundenen Delegirtenversammlung traten 2 persönlich auf: Edg. Spiegel, Redakteur aus Wien, betonte in seiner Candidatenrede den fortschrittlichen Weiterausbau der Verfassung, die wirtschaftlichen Interessen des Kleingewerbes und der Landwirthschaft, eine Friedenspolitik und den Ausgleich mit den Tschechen auf dem*

s jakýmsi, moderním jazykem řečeno, „kopírováním“ článků, neboť výzva voličům je v naprosto shodném znění vytištěna ve dvou předvolebních novinových číslech, což se doposud nikdy nepoužilo. Podrobněji se také vypisují konkrétní členové volební komise, což rozhodně nebyvalo pravidlem. Navíc se poprvé setkáváme s větším počtem protikandidátů, konkrétně v venkovském obvodu jich nalezneme společně s hlavním kandidátem hnedle šest, což je zásadní změna proti obvyklému modelu: jeden hlavní kandidát (který bude pravděpodobně zvolen) a jeden protikandidát (který má, jak zkušenost hovoří, prakticky jen nepatrné šance).²⁸

Nadále platí nastolený trend, že kandidáty doporučuje místní volební komise ve spolupráci s politickým spolkem. Většinou se také obracejí na vyšší pražský orgán, kde si nechají doporučit vhodného kandidáta, a novinách se pak otiskne doporučující formulace, která má jistě nemalou váhu u voličů.

Souhrnně lze říci, že především během 60. let se Chebští teprve s organizováním voleb a do jisté míry i účastí na politice jaksi sžívají, což lze pozorovat na publikování obecných pokynů a vysvětlení k průběhu voleb, se kterými se již v pozdějších letech prakticky nestkáváme. Obecně lze říci, že volby do říšské rady poutají podstatně větší pozornost než volby do zemského sněmu a mají v očích místních voličů punc zřetelně větší důležitosti.

Samotní kandidáti jsou v těchto letech vždy doporučováni, ať již starostou nebo okresní volební komisí, a od počátku 70. let také Německo-politickým a vzdělávacím spolkem, který v této době prakticky přebírá funkci volební komise a má v určování kandidátů rozhodující slovo. Kandidát bývá zpravidla jeden, resp. jeden velice favorizovaný, který je až na zcela výjimečné případy také zvolen, oproti kterému se může postavit protikandidát, který ale povětšinou nedosáhne ani zlomku počtu hlasů, co patřičnými místy preferovaný a proklamovaný sok. V 70. letech se setkáváme i s větším počtem kandidátů, ale opět platí výše uvedený model, kdy reálnou šanci na zvolení má jen komisi či spolkem nominovaný favorit. Na příkladě roku 1867, kdy proběhly v krátké době po sobě dvojice volby do zemského sněmu kvůli státoprávní krizi, se ukázala názorová stabilita místních občanů, kterou si lze navíc dále potvrdit při sledování výsledků jednotlivých voleb, neboť v tomto ohledu konzervativní – co se charakteru týče – Chebští volí poměrně často opětovně již jedním či více funkčními obdobími prověřené poslance.

Specifikem této doby je jistě také to, že se volební komise, event. spolek považují za důležité zdůraznit dobrý charakter kandidáta, kladou velký důraz na étos. Pokud trochu předběhneme a uvědomíme si, že v následujících letech, ale i třeba v dnešní době je spíše jednotlivý kandidát zástupcem stranického programu a politiky, stojí tento fakt jistě za po-

---

Boden der Verfassung. Der zweite Candidat, Ingenieur Schaffer, legte den Schwerpunkt auf die Eisenbahnfragen. Die Herren Tausche, Wanderlehrer, und Sandner, bisheriger Vertreter des Bezirks, meldeten ihre Candidatur schriftlich an. SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 14.6.1879, s. 1.

28. V roce 1879 říšské rady zvolen za městský obvod dr. Ernst Bareuther, před dr. Habermannem. Ve venkovském obvodě volbu vyhrál Anton Tausche, druhý skončil J. Sandner. Přehled dalších neúspěšných kandidátů včetně počtu získaných hlasů uvádíme v kapitole 7.

všimnutí, neboť se nyní ještě pohubujeme v letech, kdy se jedná o zvolení jedné určité osoby, nikoli politické strany ani přihlášení se k jejím obecným názorům či cílům.

Co se týče samotného formulování předvolebních řečí a proslovů, setkáváme se v 60. letech a z části ještě v letech 70. se značnou pokorou a úctou pisatelů, kteří jako hlavní devízy vyzdvihují především lásku k vlasti a rodnému městu. S tímto také souvisí ještě podstatně umírněnější politické postoje, než s jakými se setkáme v dalších dekádách, zvláště vůči českému obyvatelstvu. V těchto dvou desetiletích totiž chebští kandidáti především prosazují jako jeden ze svých hlavních politických cílů jednotu mnohonárodnostní monarchie, rovnoprávnost a blaho českých krajanů, což je pochopitelně odrazem dobových česko-německých vztahů v celostátním měřítku.

Politickou orientací se v tomto období hlásí chebští voliči, potažmo obyvatelé města, jednoznačně k liberálnímu tedy ústavověrnému směru, což se v říšských volbách v roce 1873 stalo příčinou jednoho z velice nečekaných volebních zvratů, právě kvůli vnitřnímu rozkolu uvnitř ústavácké strany. Na tomto příkladu lze tedy demonstrovat propojení fungování ústavácké strany a vnitřních konfliktů s lokální politikou a z toho vyplývajícími konkrétními důsledky pro jednotlivé kandidáty. Od téhož roku se také začínají chebští politikové označovat jako němečtí nacionalové. Je tedy jasně zřetelný posun od liberálního hnutí k nacionálnímu.

S postupem času se zkvalitňuje hodnota poskytovaných informací, které především v prvních sledovaných letech byly často chybné a nepodložené, a následně tedy nezřídka oprávněné či dementované. Zpřesňují se informace o konkrétních volebních výsledcích, kdy od pouhého zjištění, že doporučený kandidát vyhrál naprostou většinou, se postupně dopracováváme k přesným číselným vyjádřením. Od 70. let je tradičním „refrémem“ všech předvolebních agitací výzva k voličům, aby sjednotili své hlasy a volili pouze jednoho kandidáta, nikoli vícero, což lze pochopit s ohledem na to, že v těchto letech ještě byl počet oprávněných voličů poměrně nízký, takže takřka každý hlas mohl mít rozhodující váhu.

Koncem 70. let se poprvé podrobněji dočítáme o rodině von Plener, která již na místní politické scéně patří v těchto letech mezi ověřené stálice a na dlouhá léta ještě patřit bude, neboť se těšila mezi chebskými voliči až téměř posvátné vážnosti, a pokud někdo z této rodiny kandidoval, nebylo pochyb o tom, že bude zvolen, přestože vysocí politikové této rodiny měli své působiště především ve Vídni a v Chebu se v patričním období voleb nechávali v podstatě pouze opětovně zvolit, aby tak prodloužili svůj mandát.

Kapitola 4

Volby na Chebsku v době liberální opozice 1879-1893

V této době se na říšské úrovni dostávají liberálové do opozice vůči konzervativní vládě. Vzhledem k účasti Čechů na vládě dochází k silné nacionalizaci německé liberální politiky a postupuje politická diferenciacie.

V 80. létech se oproti letem předcházejícím setkáváme s mnohem podrobnějšími volebními výsledky. Kromě obecných informací o pouhém vítězi voleb se lze nově dočíst i kolik hlasů získal na jednotlivých místech příslušného volebního okresu, event. kolik obyvatel z kolika možných přišlo v daném místě vůbec k volebním urnám odevzdat své hlasy. Detailnější informace nám samozřejmě umožňují vytvořit si mnohem plastičtější obrázek situace v konkrétních oblastech, kupříkladu že volební účast v Chebu byla tradičně dosti malá (vzhledem k maximálnímu možnému počtu voličů), kdežto například v Aši tomu bylo právě naopak.

Ani v tomto sledovaném desetiletí nechybí neustálé opakování a zdůrazňování nutnosti co nejhojnější (pokud možno přímo stoprocentní) volební účasti a jednomyslné volby, pochopitelně, jak je již zvykem z předchozích let, ve prospěch předem místní i centrální volební komisi doporučeného kandidáta. Nově se však začíná v samotných závěrech volebních agitací i zdůvodňovat, proč by mělo obyvatelstvo takto maximálně zodpovědně k volbě přistupovat. „Voliči praněmeckého města Cheb! Každé toto slovo hovoří vám určitě z duše, upomíná vás tímto na vaši stávající volbu. Jděte tedy tak hojně, jak můžete k volební urně! Každý z vás odevzdá svůj hlas, aby vám netečnost nebyla vytýkána a aby váš poslanec věděl, že vy všichni za ním stojíte, když pro vás a vaše rodové bratry svaté zájmy zastupuje!“¹ Tuto podmanivou výzvu z roku 1883 následuje o dva roky později další v tomtéž smyslu, i když nepatrně stručnější: „Vyzýváme vás tímto, pamatujte na důležitost tohoto volebního aktu a nezbytnost toho, dostavit se v plném počtu k volbě a jednomyslně se pro vám navrhaného německého kandidáta vyslovit.“² Dovolme si tedy v tomto případě kompletní exkurz do všech tří volebních ročníků této dekády, neboť ani v roce 1889 se nenechal zástupce Němců v Čechách v naléhavosti svého působení na chebské voliče svými předchůdci

1. „Wähler der urdeutschen Stadt Eger! Jedes dieser Worte ist Euch gewiß aus der Seele gesprochen, erinnert Euch derselben in dem bevorstehenden Wahlgange. Tretet so zahlreich als möglich zur Wahlurne! Ein Jeder von Euch gebe seine Stimme ab, damit man Euch nicht Theilnahmslosigkeit vorwerse und damit Euer Abgeordneter wisse, daß Ihr Alle hinter ihm steht, wenn es gilt Euere und Euerer Stammesbrüder heiligste Interessen zu vertreten!“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 27.6.1883, s. 1.

2. „Und richten an Sie die dringende Aufforderung, eingedenk der haben Wichtigkeit dieses Wahlaktes und der unerläßlichen Einigkeit vollzählig zur Wahl zu erscheinen und einmüthig für den Ihnen vorgeschlagenen deutschen Kandidaten einzutreten.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 30.5.1885, s. 2.

z dřívějších let zdaleka zahanbit: „*Němci v Čechách! Věrní našemu právu a naši vytrvalosti a rozhodnosti v tomto rozhodování! Vykonejte volbu, která nadchází, věrně a jednomyslně, jak tomu vy vždy činíte, výsledkem společně sobě dokažte, že vy tady, co vaše právo je nejen znáte, ale jste i odhodláni za něj se brát a nenecháte si jej nikým upírat!*“³

Dalo by se říci, že novým „agitačním prvkem“ je také pořádání předvolebních setkání. Zpravidla tak činní kandidát, který již před nadcházející volbou působil v zemském sněmu či říšské radě a v rámci předvolebních setkání tak kromě své předvolební řeči podává také jakousi zprávu o své působnosti během posledního volebního období. Autor článku při informování o nějakém takovémto chystaném předvolebním setkání nikdy neopomene připomenout, že by bylo záhodno, aby se voliči dostavili v hojném počtu. Anebo pakliže se dočítáme o setkání, které již proběhlo, téměř vždy se dovíme o velice kladném přijetí kandidáta a značné účasti. Na tomto místě musíme nezbytně rozlišovat mezi předvolebními setkáními konanými ve městě Cheb a v jeho okolí. Jak je na základě studia příslušných článků patrné, chebská setkání se konala na jakési vyšší společenské úrovni, většinou formou slavnosti, večere, banketu apod. a jednoznačně budí dojem jakési povýšené uzavřenosti – tady si možná ještě jednou připomeňme, že město Cheb má ale při samotném volebním aktu pravidelně jednu z nejmenších voličských účastí. Oproti tomu v okolních městech a městečkách působí ona setkání spíše dojmem skutečného otevřeného setkání s obyvateli, kde je kandidát se zájmem přijat, voliči si přijdou svého kandidáta poslechnout a později při volbě mu velká většina z nich skutečně odevzdá své hlasy.

S přibývajícími lety také můžeme pozorovat rostoucí počet protikandidátů, ale ani na základě této informace se stále ještě nelze domnívat, že by to mělo výraznější vliv na samotnou volbu. Stále platí zavedený model jednoho doporučeného kandidáta, který je následně také zvolen. Drobný posun můžeme sledovat v tom, že v některých (ne však ve všech) případech nevyhraje volební komisí doporučený kandidát naprostou či dokonce stoprocentní většinou hlasů, což bylo v prvních námi sledovaných letech podstatně častější. Nicméně za povšimnutí stojí jistě i do určité míry úsměvný fakt, že se jako vážní kandidáti odvažovali jít do skutečné volby i ti kandidáti, kteří při samotném volebním aktu obdrželi jeden jediný hlas (oproti stovkám hlasů kandidáta vítězného) – nezbyvá pak než uvažovat, na základě čeho se vlastně onen velice neúspěšný protikandidát odhodlal do svého volebního snažení.

Snad trochu mimo samotný volební akt, ale jistě ne zcela mimo téma si dovolueme zajímavou odbočku z roku 1883.⁴ Ve velice krátkém článku, avšak na titulní straně, zde nikým nepodepsaný článek propůjčuje jménem čtenářů Egerer Zeitung dosavadnímu poslanci za obchodní a živnostenskou komoru von Plenerovi plnou důvěru v užití „krajních kroků“ při

3. „*Deutschen in Böhmen! Vertraut Euerem Rechte und Euerer Ausdauer und Entschiedenheit in dessen Verfechtung! Haltet bei den Wahlen, die da kommen, treu und einmüthig, wie Ihr das allzeit gethan, zu einander uns beweist, daß Ihr da, was Eur Recht ist, nicht nur kennt, sondern auch entschlossen sei, Euch dasselbe von Niemand nehmen und vorenthalten zu lassen!*“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 5.6.1889, s. 1.

4. V roce 1883 vyhrál volby do zemského sněmu za městský obvod dr. Lubert Graf, za venkovský obvod pak Georg Löw před Johannem Sandnerem. Za obchodní a živnostenskou komoru získali mandát dr. Ernst von Plener, Karl Bernardin a Josef Gröger.

výkonu jeho mandátu. „Německé obyvatelstvo v Čechách schvaluje trvání jeho mandátu a bude-li potřeba dalšího prostředku, jako zdržení se (zdržení se každé činnosti, tzn. neúčasti na zemském sněmu či říšské radě), pak neodmítá.“⁵ Na tomto příkladu tedy můžeme jasně sledovat zájem místních občanů o politiku nejen při samotných volbách, ale i během problematických chvil během volebního období, kdy obyvatelé jaksi cítí potřebu vyjádřit poslanci jistou podporu při výkonu jeho mandátu.

V těchto letech se také již ustálila podoba, v jaké jsou doporučování volební kandidáti. Několik málo dnů před samotnou volbou vždy vyjde na titulní stránce novin krátký, velice jednoduše stylizovaný článek, ve kterém je několikrát zopakováno a na zvláštním samostatném řádku uvedené jméno doporučeného kandidáta, které se mimochodem v celém článku nescetněkrát opakuje. Ve stručnosti jsou zde zmíněny jeho klady, a jelikož nezdědka bývá kandidát zároveň také dosavadním aktivním poslancem, je vyzdvižen fakt, že doposud svůj volební obvod zastupoval k naprosté spokojenosti svých voličů, čímž se samozřejmě také zcela osvědčil i pro nadcházející volbu. Pro názornost si uveďme například část tohoto článku z roku 1885: „(...) Dr. Ernst Bareuther se počítá k energickým obhájčům německo-nacionálních a pokrokových zájmů a osvědčil se jako odborník v řešení sociálních a ekonomických otázek. Jednomyslným opětovným zvolením Dr. Ernsta Bareuthera dosvědčí voličstvo své německví a svůj smysl pro pokrok a svobodu. Proto okresní volební komise pánům voličům připomíná, aby se k volbě hojně dostavili a své hlasy pro pana Dr. Ernsta Bareuthera odevzdali.“⁶ I před dalšími volbami, tentokrát v roce 1889, bylo pak znění v principu obdobné, i když formulace, kterou se volební komise snažila co nejvíce zapůsobit na potencionální voliče je odlišné: „Podepsaná volební komise v souladu s německými důvěrníky v Praze zdejšího advokáta pana JUDr. Gustava Gschiera navrhuje jako vašeho kandidáta, protože tentýž již osvědčil svou schopnost německého smýšlení a to, že důvěru svých spoluobčanů zcela důstojně zasluhuje. U takové příležitosti tohoto volebního aktu je nutné, aby vaši poslanci byli zplnomocněni co největším počtem hlasů a tak byli vybráni, aby tak mohli vaše zájmy jakožto německého města v silném zastoupení reprezentovat. Ukažte se proto, jak jen to bude možné, v plném počtu u volební urny a spojte své hlasy ve prospěch výše uvedeného kandidáta!“⁷ Pod takovýmto článkem nikdy nechýbí

5. „Die deutsche Bevölkerung in Böhmen billigt die Haltung ihrer Abgeordneten und würde selbst die Anwendung weiterer Mittel, wie die Abstinenz (Enthaltung jeder Thätigkeit, d.h. Nichteintritt in Landtag und Reichsrath), nicht verwerfen.“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 20.6.1883, s. 1.

6. „(...) Dr. Ernst Bareuther zählt zu den entschiedensten Verfechtern der detusch-nationalen und fortschrittlichen Interessen und hat sich als eisiriger Mitarbeiter in Lösung sozialer und volkswirthschaftlicher Fragen bewährt. Durch einmüthige Wiederwahl des Dr. Ernst Bareuther bezeugt die Wählerschaft ihr Deutschthum und ihren Sinn für Fortschritt und Freiheit. Deßhalb richtet ds Bezirkswahlcomite an die Herren Wähler die Mahnung, an der Wahl zahlreich Theil zu nehmen und ihre Stimme für Dr. Ernst Bareuther abzugeben.“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 30.5.1885, s. 1.

7. „Das unterfertigte Wahl-Komitee hat im Einvernehmen mit den deutschen Vertrauensmännern in Prag den hiesigen Advokaten Herrn JUDr. Gustav Gschier als seinen Kandidaten bezeichnet, da derselbe, ein Mann von erprobter deutscher Gesinnungstüchtigkeit, des Vertrauens seiner Mitbürger vollkommen würdig erscheint. Bei der Hochwichtigkeit dieses Wahlaktes ist es erforderlich, daß Ihr Eueren Abgeordneten mit der größtmöglichen Stimmenzahl bevollmächtigt und einen mann wählt, der Euere Interessen als die einer deutschen Stadt in

zvučná jména, obvykle zástupců okresní nebo pražské centrální volební komise, které mají dodat váhu uvedeným slovům. Všimněme si u druhého citovaného úryvku, že pokud je autorem místní volební komise, prakticky nikdy nechybí odvolání na to, že její rozhodnutí je po poradě a ve shodě s rozhodnutím komise pražské.⁸

Co se politické orientace týče, začíná se v těchto letech více specifikovat doposud čistě liberální směr místních poslanců, i když zatím jde jen o jakési první drobné zmínky, a stále je ještě nejedná o informaci, kterou by kandidáti proklamovali jako jednu se základních a nejdůležitějších. Jedna z mála konkrétních zmínek se objevuje v kandidátské řeči dr. Bareuthera na předvolebním shromáždění v roce 1885: „*Já náležím k národně-liberálnímu sněmu, dnes jako tehdy, jako když na mě prvně padla vaše volba.*“⁹ V naprosté většině se s přímým zařazením do politického spektra nesetkáme, ale to lze přisoudit té skutečnosti, že v tomto období prostě prakticky nelze pochybovat o tom, že by místní zástupci byli jinak než liberálního smýšlení, dále pak jsou to taktéž zcela samozřejmě velice silně nacionálně orientovaní Němci v Čechách, což lez vyčíst prakticky z každého politicky zaměřeného článku. Místní obyvatelé vyzdvihávají své německví naprosto při každé situaci (a s trochou nadsázky lez říci, že snad někdy ještě navíc), při každé příležitosti se jakožto Němci v Čechách oslovují, pakliže se obracejí na čtenáře a voliče, jak už jsme se mohli v několika citacích přesvědčit. Jak jsme se v 60. letech setkávali ve volebních řečech s výzvou k rovnoprávnosti národností v říši, která jen v takovém případě může prosperovat, s postupem doby tato hesla ustupují zcela do pozadí, a v 80. letech se vzhledem k vývoji národnostní situace v monarchii s ničím takovým prakticky nesetkáváme. Doba otevřeného boje proti jiným národnostem sice ještě nenastala, avšak období silného preferování německví jako takového jistě ano. Z již výše citované řeči dr. Bareuthera si dovolueme uvést ještě poslední údernou větu, která evidentně dokládá národnostní citění místní dobové společnosti: „*Němečtí a jednotní být, to je a zůstává nejdůležitější věcí.*“¹⁰ O čtyři roky později se dočítáme opět ve výzvě Němcům v Čechách od členů jejich strany následující: „*Co německé obyvatelstvo v Čechách zároveň vyžaduje, v rámci mezí jasných práv, zastávat jistou míru rozvážného vnitřního práva a odpovídajících potřeb moudrého a nezaujatého spravování dvojjazyčné země tak, aby to splnilo podmínku blahobytu říše.*“¹¹

Od 90. let je stále přesněji určována politická příslušnost, a slova jako *liberální* a *nacio-*

kräftigster Weise vertreten kann. Erscheint deshalb möglichst vollzählig an der Urne und vereint Euere Stimmen auf obigen Kandidaten!“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 29.5.1889, s. 1.

8. Pro přehlednost si uvedme, že v roce 1885 vyhrál volby za městský obvod dr. Ernst Bareuther před Schönererem, ve venkovském obvodě zvítězil Anton Tausche před Josefem Wirthem. V roce 1889 vyhrál v městském obvodě JUDr. Gustav Gschier před JUDr. E. Jennelem, ve venkovském obvodě Joseph Walter před dr. R. von Kreithem a za obchodní a živnostenskou komoru získali mandát dr. Ernst von Plener, Joseph Gröger a Karl Bernardin.

9. „*Ich gehöre der national-liberalen Richtung an, heute wie damals, als das erste Mal Ihre Wahl auf mich fiel.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 27.5.1885, s. 1.

10. „*Deutsch und einig sein, das ist und bleibt die Hauptsache.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 27.5.1885, s. 1.

11. *Was das deutliche Volk in Böhmen hiebei fordert, innerhalb der Grenzen des klarsten Rechtes, hält das Maß besonnenen Anspruches inne und entspricht den Erfordernissen weiser und unbefangenen Verwaltung des zweisprachigen Landes ebenso, wie den Bedingungen der Wohlfahrt des Reiches.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 5.6.1889, s. 1.

nální jsou snad nejpoužívanějšími v tomto období. Oproti dřívějším letům se nyní poprvé přesně určuje, který poslanec přináleží ke které straně, avšak stále ne do té míry, aby byla tato informace uváděna ve volebních výsledcích – tam se stále setkáváme (kromě jediné výjimky, kdy autorovi stálo za zaznamenání, že neúspěšný protikandidát byl klerikál) pouze se jmény a počty získaných hlasů. Každopádně se již velice podrobně rozebírá „stranická“ politika, vzájemné vztahy a konflikty, kterou jsou interpretovány pokud možno takovým způsobem, aby volič nezůstal na pochybách, která strana je tou jedinou správnou volbou pro zářivou budoucnost Němců v rakouském státě.

Prvním velice pozoruhodným, a nikoli krátkým, je programový článek liberálů z roku 1891 *Význam říšských voleb pro Němce*.¹² Takováto úvaha je něčím zcela novým, neboť s ničím podobným jsem se během zatím tří sledovaných desetiletí neseťkali. Poprvé je veřejně prezentován názor, proč jsou vlastně volby důležité, nejen proč by měli občané volit toho či onoho kandidáta. Setkáváme se tedy se zcela novým přístupem, který, jak se ještě přesvědčíme, nebude v této dekádě zdaleka ojedinělým. V tomto článku prvně narážíme na protislovanský postoj, který je jedním ze znaků jakési nové velké razantnosti a agresivity projevů a politických článků v těchto letech, kdy se zatím jen do přijatelné míry plamenné projevy mění v poměrně silné, úderné a nezřídka vůči určité skupině nesnášenlivé výkřiky. Samozřejmě nesmíme zapomínat brát ohled na tehdejší aktuální politickou situaci, která byla základem pro veškeré reakce a nálady obyvatel, a z níž dozajista konkrétně v tomto roce vycházela silná rozhořčenost a pocit ukřivděnosti německých obyvatel habsburské monarchie: „Blížící se volby dávají odpověď na otázku, zda ještě Němci mají zůstat vyloučení z vedení tohoto státu, aby mohli založit a všech důležitých zájmech obranu svých duchovních činností vykazovat, nebo zda tato politika definitivně ztroskotá na tom jejich: „Bez Němců!“ O to se jedná, a protože takové důležité zájmy jsou ve hře, tak je svědomité plnění povinností a nesobecký boj pro naši svatou věc nejen otázkou národní cti, ale také zkušebním kamenem politické vyspělosti v pochopení obyvatelstva. Každý jednotlivý hlas má velkou cenu, neboť v politickém životě rozhoduje pouze výsledek a tím silněji Němce do poslanecké sněmovny vtáhne, čím více mandátů dostanou, tím větší vážnost budou mít, tím více bude brán zřetel na jejich žádosti a požadavky.“¹³ Velký důraz je zde kladen také na to, že je potřeba vytvořit silnou politickou stranu, protože pouze v takovém případě je reálně možné prosadit své požadavky: „Vážená je jen silná strana, slabé jsou stále jen opravovány a podceňovány; silná strana má spojence, slabá má vládce: Jen silná strana si může činit nárok na

12. *Die Bedeutung der Reichsrathswahlen für die Deutschen.*

13. „Die Antwort werden die nahenden Wahlen geben auf die Frage, ob nach wie vor die Deutschen ausgeschlossen bleiben sollen von der Leitung dieses Staatswesens, das sie gegründet haben und das in allen wichtigen Belangen die Sperre ihrer geistigen Thätigkeit aufweist, oder ob jene Staatskunst endgiltig gescheitert ist, deren Um und Auf das: „Ohne die Deutschen!“ war. Darum handelt es sich und weil solch wichtige Interessen auf dem Spiele stehen, so ist die gewissenhafteste Pflichterfüllung, das selbstlose Einstehen für unsere heilige Sache nicht nur ein Gebot der nationalen Tugend, sondern auch ein Prüfstein für die politische Reife in Einsicht des Volkes. Jede einzelne Stimme besitzt einen großen Werth, denn im politischen Leben entscheidet lediglich der Erfolg und je stärker die Deutschen in das Abgerodnetenhaus einziehen, über je mehr Mandate sie versüßen, desto schwerer wird ihr Gewicht in die Magschale fallen, desto mehr werden ihre Wünsche und Forderungen Berücksichtigung finden.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 4.2.1891, s. 1.

držení moci. To je skutečnost tak zřejmá, že ani nepotřebuje žádné důkazy.¹⁴ Na budoucí voliče a jejich vlastenecké citění útočí tento článek zcela nekompromisním způsobem bez jakýchkoli zdvořilostních formulací, na které byli čtenáři zvyklí z předešlých voleb: „Kdo tedy chce chránit nacionální zájmy Němců Rakouska, ten může vybírat jen německé kandidáty.“¹⁵ Z této formulace je mimo jiné patrné, že text článku je psán obecně pro voliče Čech, kde byla možnost vybírat i z jiných než německých kandidátů, což se v kompletně německém Chebu prakticky stát nemohlo. Nicméně nechybí drobná poznámka některého z místních autorů, že uveřejňují článek liberálů z toho důvodu, že Cheb pravděpodobně jako doposud také v nových volbách zvolí za své zástupce liberály, německé nacionály a „nějaké“ agrárníky.

Ze stejného důvodu jako článek liberálů byl otištěn ve stejném roce i článek německé nacionální strany. Hned od začátku tu pochopitelně narážíme na shodné body, jakým je například již onen zmiňovaný pocit křivdy z nedostatečného podílu na správě státu. Evidentně toto byla pro toto období jedna z nejpálčivějších otázek a tím pádem také jeden z nejistějších způsobů, jak přesvědčit voliče pro zvolení té či oné strany, která nabídne nepřesvědčivější a neoptimističtější východisko z neradostné situace. „Je to dvanáct let od té doby, co německé obyvatelstvo v Rakousku své náležité mocenské postavení v našem státě ztratilo. Na volbách do říšské rady závisí, zda v tomto nastane skutečná nebo zdánlivá změna. (...) Německé obyvatelstvo Rakouska potřebuje, aby díky pochybné a kolísavé stranické politice ztracený vliv na vládu a správu našeho státu opět získala silná, jednotná nacionální strana. Německá nacionální strana bude ve všem, co dělá, čest a volbu německého národa mít na paměti.“¹⁶ V tomto článku se poprvé setkáváme s drobnou nepřímo antisemitsky orientovanou poznámkou. Ačkoli proti Slovanům je v této době možno útočit poměrně nepokrytě, v otázce židů je patrný značný odstup a nejistota. Nesetkáme se s přímým a jasným vyjádřením antipatií a rozhodně ještě antisemitismus není nikterak výraznou otázkou či problémem. Jediným politikem, dovolíme-li si poněkud předběhnout, který je řazen mezi antisemity (křesťansko-sociální hnutí) je v roce 1895 úspěšný kandidát v zemských volbách za venkovskou obec, který ovšem také nevystupuje nikterak radikálně, pouze je tato jeho politická orientace „tiše“ uvedena – nicméně je potřeba podotknout, že antisemitismus v této době není vnímán nikterak negativně. Oproti tomu již zmiňované německo-české vztahy tradičně přicházejí na přetřes permanentně.

14. „Geachtet wird nur eine starke Partei, eine schwache wird bevormundet oder gering geschätzt; eine starke Partei hat Bundesgenossen, eine schwache hat Beherrcher, mit einem Worte: Nur eine starke Partei kann Anspruch erheben auf den Besitz der Macht. Das ist eine Thatsache, so offenkundig, daß sie keines Beweises bedarf.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 4.2.1891, s. 1.

15. „Wer also die nazionalen Interessen der Deutschen Oesterreichs geschützt wissen will, der darf nur deutsche Kandidaten wählen.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 4.2.1891, s. 1.

16. „Es ist das zwölfe Jahr, seitdem das deutsche Volk in Oesterreich die ihm gebührende Machtstellung in unserem Staate verloren hat. Von den Reichsrathswahlen wird es abhängen, ob in diesem Zustande eine thät-sächliche oder nur eine scheinbare Veränderung eintritt.(...) Das deutsche Volk in Oesterreich braucht, um den durch eine verfehlte und schwankende Parteipolitik verlorenen Einfluß auf die Regierung und Verwaltung unseres Staates wieder zu gewinnen, eine starke, einheitliche Nazionalpartei. Eine deutsche Nazionalpartei wird sich in Allem, was sie thut, die Ehre und das Wahl der deutschen Nazion von Augen halten.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.2.1891, s. 1.

Třetím obdobným článkem, taktéž v roce 1891, je článek převzatý z novin ze Štýrského Hradce, který se pro změnu zabývá jak liberály, tak nacionály. Dostáváme se zde již podstatně hlouběji do stranické politiky, a lze předpokládat, že i čtenáři novin museli být dostatečně zběhlí v politickém dění, aby se orientovali, a podobné články byly na titulních stranách oprávněně. Článek podrobně rozebírá snahy a vzájemná jednání jednotlivých německých stran, které se snažily dohodnout na společném postupu pod hlavičkou sjednocené levice: *„Volební provolání sjednocené německé levice podává důkaz, že spojení všech německy mluvících poslanců v jednom klubu je bezpodmínečně nutné, ba přímo z vět provolání vyvstává prospěšnost jedné německé strany, která jednak nacionální zájmy, požadavky a potřeby Němců ještě bystře uchopí a důrazně vyjádří, a na druhé straně budoucí vládu jen tehdy podpoří, pokud ona dodá Němcům zřejmé a hojné důkazy své dobré vůle.“*¹⁷ Zkrátka podle všech těchto tří článků je nezbytné, aby se německé strany spojily v jednu silnou, společnými silami vydobyli zpět ztracené pozice ve státě. Konkrétně pro kandidáta do říšské rady za městský obvod dr. Bareuthera odhlasovali místní zástupci, že názory německých nacionálů a sjednocené levice nejsou od sebe principiálně příliš vzdálené a proto tedy mohou nasadit kandidáta společně.¹⁸

Nejsilnější protičeská orientace je jednoznačně evidentní na článku *Německému lidu v Čechách*, který se již od 80. let stává pravidelným předvolebním zvykem. Avšak v roce 1891 se dočítáme opět mnoho zajímavých věcí, jako například o tom, že při posledních volbách byl podobný článek nemilosrdně zcenzurován, a proto s nadějí čekali na uplynutí volebního období, zda se situace zlepší. Avšak jsou poučeni dosavadním vývojem situace a tudíž nabádají chebské čtenáře spíše ke skepsi a opatrné radosti z uvolnění poměrů. Prakticky celý článek však pojednává o česko-německých vztazích a o neúspěšných snahách o vyrovnané vztahy, přičemž Němci jsou pochopitelně prezentováni jako ti, kteří mají vždy dobré úmysly a snahu, avšak ani jejich dobrá vůle někdy nestačí, neboť oni chtěli údajně po česko-německém vyrovnaní v lednu 1890 žít se slovanskými druhy v souladu a klidu: *„Bohužel se realizace takovýchto idealizovaných cílů opět posunula do nekonečné dále; snad také oni ujišťují o vážnosti úmyslu se s námi snést, - sám tento úmysl se ale váže na předpoklad našeho uznání českého státního práva a snižuje tím jejich ochotu k bezvýznamné frázi; neboť moc dobře vědí, že německé obyvatelstvo v Čechách nikdy neučiní spoluvinným na roztržce a úpadku rakouského státu, jehož historický vznik a vývoj v silný celek se uskutečnil díky německému duchu a německé práci.“*¹⁹

17. *„Der Wahlauftritt der Vereinigten deutschen Linken erbringt den Beweis, daß die Vereinigung aller deutschsprechenden Abgeordneten zu einem einzigen Klub eine unbedingte Nothwendigkeit sei, nicht, im Gegentheile, gerade aus den Sätzen des Aufrufes ergibt sich die Ersparlichkeit einer deutschen Partei, welche einerseits die nationalen Interessen, Forderungen und Bedürfnisse der Deutschen noch schärfer erfaßt und nachdrücklicher zum Ausdrucke bringt und andererseits die zukünftige Regierung nur dann unterstützt, wenn sie den Deutschen greifbare und ausgiebige Beweise ihres guten Willens zu liefern vermag.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 18.2.1891, s. 1.

18. V roce 1891 tedy vyhrál volby do říšské rady za městský obvod dr. Ernst Bareuther před P.Baselem, ve venkovském obvodě zvítězil An. Tausche před Walterem.

19. *„Leider sehen wir die Verwirklichung solchen idealen Zieles wieder in ubestimmbarer Ferne gerückt; wohl beteuern auch sie die ernste Absicht, sich mit uns zu vertragen, - allein diese Absicht knüpfen sie an die Voraussetzung unserer Anerkennung des böhmischen Staatsrechtes und drücken dadurch ihr Entgegenkommen zu einer*

V roce 1891 jsme také poprvé svědky vnitřních sporů mezi městy jednoho volebního obvodu, konkrétně tedy ve venkovském obvodu ve volbách do říšské rady. Na jednom z předvolebních voličských shromážděních se totiž nechebští zástupci ozvali s drobným, i když spíše jen symbolickým protestem proti kandidatuře dosavadního chebského říšského poslance Antona Tauscheho: „Ačkoli je jen částí ze šesti obvodů, které volební obvod tvoří, nárokovali jste si poslance za vás, za chebskou část a za své samostatné zájmy, a všichni ostatní vám k tomu mají pouze dopomoci. To je žádáno již hodně. Ale máme ještě jednu otázku! Proč nevystupuje tento kandidát veřejně? Proč neohlásil svou kandidaturu u okresní volební komise? Proč nesvolal všeobecné voličské shromáždění a neřekl těm, kteří jej mají zvolit, o co vlastně chce usilovat? Má to opět být takové přepadení, jako kdysi u volby do zemského sněmu, kde konáme ale nerozhodujeme, my držíme s naším starým, osvědčeným poslancem Tauschem a sice z následných důvodů: Přece je ctí každého Němce v Čechách, pevně a věrně při našem osvědčeném vedení strany stát a plnou důvěru prokazovat, a proto také od ní doporučeného kandidáta volit. Mimoto jsme s naším Tauschem spokojeni.“²⁰ Tedy vlastně jen naznačení, že by mohli protestovat, ale že vlastně protestovat nechtějí, neboť jsou s kandidátem v podstatě plně spokojeni. Nicméně zajímavé je nejen to, že článek takového znění chebské noviny otiskly, ale že na sebe nedala dlouho čekat ani reakce. O pouhé tři dny vyšla na první pohled rozhořčená reakce Chebských, že nejenže zpráva z tohoto předvolebního shromáždění by neměla být vůbec prezentována tak silnými slovy, neboť se ho neúčastnili zástupci tří největších okresů volebního obvodu, tedy Chebu, Skalné ani Sokolova, ale navíc dotčeně reaguje i na výtku ohledně veřejného neohlášení kandidatury, kterou údajně poslanec Tausche neohlásil z toho důvodu, že k ní byl teprve v nedávné době vlivnými osobnostmi okresu přesvědčen. Tedy celou tuto situaci můžeme chápat jako snahu ostatních měst obvodu o to, aby jednoznačně nejvýznamnější Cheb si nebyl svou důležitostí příliš jist a bral v potaz i ostatní města obvodu; přičemž do jaké míry si město Cheb skutečně zachovávalo ve svém městském volební obvodě při volbách do říšské rady jakési teoreticky „vyšší“ postavení, nebo zda to byl jen pouhý dojem okolních měst, nelze na základě studia novin prakticky nijak výrazněji vysledovat.

Malým jen spíše úsměvným příkladem nekalých předvolebních praktik ve městě je drob-

bedeutungsvollen Phrase herab; denn nur zu gut wissen sie, daß das deutsche Volk in Böhmen sich niemals mitschuldig machen wird an der Zerreißung und dem Verfall des österreichischen Staates, dessen geschichtlicher Werdegang zum mächtigen Ganzen sich vollzogen hat durch deutschen Geist und deutsche Arbeit.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, „25.2.1891, s. 1.

20. „Obwohl nur der Theil eines der sechs Bezirke, welche den Wahlbezirk bilden, beansprucht ihr den Abgeordneten für euch, für ein Stück Egerland und seine Interessen allein, und die andern Alle sollen euch dazu helfen. Das ist schon viel verlangt. Aber wir haben noch eine Frage! Warum tritt dieser Kandidat des Egerlandes nicht offen auf? Warum meldet er seine Bewerbung nicht beim Bezirkswahlkomitee an? Warum beruft er nicht allgemeine Wählerversammlungen ein, und sagt denen, die ihn wählen sollen, was er eigentlich will und anstrebt? Das soll wieder so eine Überrumpelung werden, wie seinerzeit bei der Landtagswahl, wir hier oden thun aber diesmal entschieden nicht mit, wir halten zu unserem alten, bewährten Abgeordneten Tausche und zwar aus folgenden Gründen: Erstens ist es Ehrensache eines jeden Deutschen in Böhmen, fest und treu zu unserer bewährten Parteileitung zu stehen ihr das vollste Vertrauen zu beweisen und daher auch den von ihr empfohlenen Kandidaten zu wählen. Zweitens sind wir mit unserem Tausche zufrieden.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 25.2.1891, s. 3.

ná zmínka z roku 1891, kdy noviny dementují zprávu z jakéhosi červeného plakátu, který se objevil vylepený po městě, a na němž byli ztvřeny podpisy falešné volební komise uvedeni nepraví kandidáti. Situace je tedy uváděna na pravou míru, že jediným skutečnou volební komisí potvrzeným kandidátem je pouze a jen pan Anton Tausche. Tady si můžeme všimnout na první pohled nepatrné nesrovnalosti, neboť ve volebních výsledcích protikandidát figuruje. Ale tady je důležitý ten fakt, že tento protikandidát (v tomto případě se nám dostalo vzácné informace, že se jednalo o klerikála, kteří nepatří v Chebu mezi tradičně podporované strany) nebyl doporučený výše zmiňovanou komisí, díky čemuž i jeho šance na vítězství byly hned od začátku nesrovnatelně menší, v podstatě by se dalo říci, že jeho vítězství by bylo velkým překvapením.

Kromě neustálého zápolení stran však i v této době museli kandidát pochopitelně přijít s jasnými požadavky, které se budou po svém případném zvolení snažit prosadit. V roce 1891 si můžeme uvést jako příklad základních hlavních bodů: obhájení a posílení ústavy (to se nám jako jeden z mála bodů opakuje z předchozích desetiletí), školství setrvávající pod státním dohledem, zavedení daně z přepychu, zamezení přebytečné konkurence na domácím trhu, zvýšení exportu, omezení byrokracie při vyřizování některých úředních záležitostí, snížení státních úroků a mnohé další. Na tomto místě nelze jinak než uvést také citaci z předvolební řeči již několikrát zmiňovaného Antona Tauscheho, který úspěšně kandidoval v říšských volbách za venkovskou obec: *„Já jsem povoláním zemědělec, statkář, a proto také daňový poplatník a věřím, že dvanáctiletá sněmovní a všeobecná šestnáctiletá veřejná činnost v zemědělské a vlastivědné oblasti se projevila, abych zemědělské zájmy mohl zastupovat, snad proto vím, kde „sedláckova bota tlačí“, a o toto se také všemi svými silami při každé příležitosti budu snažit.“*²¹

Celkově lze říci, že oproti 60. a 70. letům se již v tomto období setkáváme s daleko větším množstvím podrobnějších informací, což samozřejmě výrazně pomáhá k vytvoření plastičtějšího obrazu místní politické situace.

V chebském prostředí dochází velice brzo, porovnáme-li ho s jinými částmi monarchie, k poměrně silné politické diferenciaci, přičemž od druhé poloviny 80. let se již začínají v textu předvolebních agitací jednotlivých kandidátů probleskávat i drobné informace, ke kterým konkrétní politické příslušnosti se hlásí. Od 90. let je pak přesné zařazení do politického spektra naprosto běžnou záležitostí, i když ani zde nemůžeme (vzhledem k typu použitého pramene) očekávat kompletní informace. Začíná se výrazně podrobněji probírat stranická politika, což předpokládá, že i čtenáři se v této době museli již v politice velice dobře orientovat.

---

21. *„Ich bin dem Berufe nach Landwirth, bin Grundbesitzer und daher auch Steuerträger und ich glaube, in zwölfjähriger parlamentarischer, überhaupt in sechszahnjähriger öffentlicher Thätigkeit auf dem landwirtschaftlichen und Landeskulturgebiete bewiesen zu haben, daß ich die landwirthschaftlichen Interessen vertreten kann, wohl weiß, wo „den Bauer dr Schuh drück“, und dies auch mit alle Kräften und bei jeder Gelegenheit offen thue.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 28.2.1891, s. 2.

Vzhledem k celostátní situaci je toto období pochopitelně definováno především silným nacionálním uvědoměním, na jehož základě staví prakticky veškeré politické strany své politické programy a agitace – v německém a silně vlastenecky cítícím Chebu tomu ani nemohlo být jinak. Oproti předchozím dvěma desetiletí je již citelně poznat silící agresivita vůči slovanskému (českému) obyvatelstvu, která je občas i provázena i plamennými řečmi a hesly. Nově také vzniká neustálé opakování potřeby sjednocení Němců v jedné silné straně, která by byla schopná prosazovat na říšské úrovni německé požadavky.

V důsledku politické diference vznikla dříve nemyslitelná konkurence pro radnicí doporučené kandidáty. Z tohoto důvodu se od 80. let začínáme setkávat s novým agitačním „prvkem“, jímž jsou předvolební setkání, při nichž kandidát navštěvuje různá místa ve svém volebním obvodu, pokud samozřejmě jeho okres více míst obsahuje, a snaží se místní obyvatele přesvědčit, aby své obyvatele odevzdali právě jemu. Noviny v tomto případě přinášejí informace nejen kdy a kde se taková setkání mají konat, ale posléze i jaká byla účast či reakce voličů na nich. Zde je potřeba připomenout jistou odlišnost, poměrně jasně vyznívající z formulace novinových článků, která byla mezi upjatými setkáními ve městě Cheb a v okolních přilehlých městech a městečkách, která byla jednoznačně pojata více lidovou a uvolněnější formou, a více při nich docházelo k tomu předpokládanému setkávání s občany a vzájemné výměně názorů s konkrétním kandidátem.

Jistou konzervativnost chebských liberálů můžeme pozorovat v tom ohledu, že poměrně často jsou zde voleni titíž kandidáti několikrát po sobě, protože při volbě do jejich druhého funkčního období je brán ohled především na to, že již poslancem jsou a své úkoly povětšinou plní k plné spokojenosti svých voličů, což je jasnou výhodou proti případným protikandidátům.

Co se zůstává nadále stejné, je neustálé opakování důležitosti maximální účasti na volbách a ujednocení hlasů na jednom kandidátovi, přičemž oproti letům značně narůstá právě počet kandidátů, kteří se v některých letech ucházejí o příslušný mandát. Poprvé se také setkáváme s drobnými spory uvnitř jednoho volebního obvodu či nekalým předvolebním bojem, avšak tyto ještě nepřekračují únosnou míru.

Kapitola 5

Volby na Chebsku v době krize politického systému 1893-1907

V tomto období dochází ke změně politiky z honorační na masovou a vnitropolitický boj se ještě více nacionalizuje. Tyto silné nacionální spory vyústily mimo jiné v Badeniho jazyková nařízení, která měla za následek vládní krizi. V té této době se jen těžko hledala vládní většina.

V důsledku postupující politické diferenciaci jsou v roce 1895 poprvé výsledky voleb městského obvodu ve všech městech Čech rozděleny podle toho, za kterou příslušný vítězný poslanec kandidoval; přesněji je tedy napsáno zhruba následující: liberálové vyhráli v následujících městech a nacionálové zase v těchto (u každého města je pak doplněno jméno poslance) – Cheb můžeme nalézt ve sloupečku pro nacionály vítězných měst.¹

Ve stejném roce vychází článek s názvem *Německým voličům do zemského sněmu města Chebu*, tedy ne článek psaný pro celé Čechy, ale adresně přímo chebskému obyvatelstvu, resp. je zde vyjádřeno, co očekává chebské obyvatelstvo do budoucna od delegáta, jehož si ve volbách zvolí – dovídáme se zde tedy přesněji o konkrétních představách místní společnosti, nejen o obecných dobových představách o vhodném kandidátu, i když se s nimi Chebští ztotožňují. *„Obyvatelstvo žádá od muže, jemuž svěří svou důvěru, že bude horlivým zastáncem nacionálních zájmů, věrným zastáncem všeobecného blahobytu, pečlivým strážcem duchovních a materiálních zájmů obyvatelstva. (...) Naším zástupcem musí být především nefalšovaný, rázný německý muž, který své německví nejen nabubřele na svých rtech přetřásá, ale komu je ono v srdci pevně uloženo, který se v nacionálních bojích již osvědčil a ve volebním boji své síly již úspěšně změřil.“*² Po tomto a ještě dalším, již necitovaném výčtu, samozřejmě přichází ujištění, že přesně tyto vlastnosti má právě doporučený kandidát, náležící k německé pokrokové straně, který ovšem nakonec, jistě k nemalému překvapení, zvolen nebyl (jak se tomu budeme věnovat ještě později). Každopádně v tuto chvíli se ještě ani nepředpokládalo, že by takto proklamovaný kandidát nemusel vy-

1. V roce 1895 vyhrál v městském obvodě nacionál Karl Iro před pokrokářem JUDr. Zdenko Schückerem, ve venkovském obvodě lidovec Walter před pokrokářem dr. Adolfem Bachmannem. Za obchodní a živnostenskou komoru získali mandát Alexander Richter, pokrokář dr. Zdenko Schücker a nacionál Wolfgang Ludwig.

2. *„Das Volk verlangt von dem Manne des Vertrauens, daß er ein eifriger Verfechter der nationalen Güter, ein treuer Anwalt der allgemeinen Wohlfart, ein sorgsamer Hüter der geistigen und materiellen Interessen des Volkes sei. (...) Unser Vertreter muß vor allem ein echter, strammer deutscher Mann sein, der sein Deutschthum nicht nur schwülstig auf den Lipen führt, sondern dem es tief im Herzensgrunde festgewurzelt ist, der sich im nationalen Kampfe bereits bewährt, auf der Wahlstatt seine Kräfte schon erfolgreich gemessen hat.“* SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 16.11.1895, s. 1.

hrát, a na voliče, hlavně za účelem jednotného hlasování, bylo apelováno prakticky stejným způsobem, který je nám již důvěrně známý z přecházejících desetiletí (všimněme si, že slovo národní/nacionální se zde opět objevuje v maximálním možném počtu): „*Jen tato jednota nabídne záruku úspěšného odporu proti útoku našich národních protivníků a záruku zachování našeho národního majetku.*“³

Zůstaňme ještě v roce 1895, kde byl již po skončení samotné volby uveřejněn zajímavý článek s názvem *Co je výsledkem?*. Ohlíží se na již proběhnuvší volby a na předvolební boje, které hodnotí jako velice žhavé, a pozastavují se především na následujícím: „*Byli to snad Němci proti Čechům? Ó bohužel ne! Němci proti Němcům.(...) Zde liberální, zde nacionální, tak zněl ohavný bitevní řev, který v posledních uplynulých dnech naplňoval křikem německou oblast Čech. A i když navenek klid nastal, uvnitř to pokračovalo nadále a ještě leckdy si znenadání razila cestu vášeň. Nyní, když padlo rozhodnutí, ukazují některá slova na vznik rozštěpení v německém obyvatelstvu.*“⁴ Nově se tedy dočítáme o kritice namířené vyloženě proti samotným Němcům, přesněji proti lidovcům, kteří se před těmito volbami odtrhli a kandidovali samostatně a k velké nelibosti tradičních chebských liberálů také velice úspěšně (zvítězili v městském i venkovském volebním obvodu). Co se stranického boje týče, s trochou nadsázky můžeme říci, že v tomto článku autor skutečně lidovcům „nemůže přijít na jméno“, ale to se lze po prohraných volbách, ve které navíc byla část města reprezentovaná volební komisí, starostou apod. zvyklá jednoznačně vyhrávat, jen těžko divit. Lidovcům vyčítají, že neupřímně ve své předvolební kampani používali slova *liberální* a *národní*, tedy základní termíny nacionalistů, jak jsme si již na začátku rozboru této dekády řekli. Důležitý je i ten rozměr, že tuto prohru nevnímají jen jako politickou porážku, ale i jako zradu vlastního bratra – pro tradiční dramatičnost se zde uchylují k biblickému přirovnání ke Kainovi a Ábelovi. Z tohoto článku lze vyvodit, že tedy tyto noviny se řadí v tuto chvíli poměrně jednoznačně k zastáncům levice, a ještě před čtyřmi lety přijímaní němečtí nacionálové se také již pomalu ale jistě dostali mimo okruh přátel kvůli přílišnému paktování s nenáviděnými křesťanskými sociály (v rámci postupující politické diferenciaci se křesťanští sociálové spojili s lidovci, což například ve Vídni vedlo ve 2. pol. 90. let po komplikovaných „bojích“ až k obsazení radnice křesťanským sociálem Karlem Luegrem) – dá se tedy usoudit na základě prostudování těchto článků, že politická situace se vyhroutil v silnou roztržitost politických stran. Celý tento poměrně dosti rozhořčený rozbor stranických bojů mezi Němci končí následovně: „*Proč se mohou jiné národy shodovat v hlavních požadavcích a jen Němci ne? Zarmucující je objevení rozvratu ve vlastních řadách.*“⁵

3. „*Nur diese Einigkeit bietet eine Gewähr für einen erfolgreichen Widerstand gegen den Ansturm unserer nationalen Gegner und für die Erhaltung unseres nationalen Besitzstandes.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 16.11.1895, s. 1.

4. „*Der Deutschen wider Tschechen etwa? O leider nein! Der Deutschen gegen Deutsche.(...) Hie liberal, hie national, so klang der häßliche Schlachtruf, welcher in den jüngst vergangenen Tagen das deutsche Gebiet Böhmens durchtodte. Und wenn auch äußerlich Ruhe eingetreten, im innern gährt es fort und noch so manchmal wird sich urplötzlich die Leidenschaft Weg bahnen. Jetzt, nachdem die Entscheidung gefallen, sind wohl einige Worte über das Entstehen der Spaltung im deutschen Volke angezeigt.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 27.11.1895, s. 1.

5. „*Warum können andere Völker in ihren wesentlichsten Forderungen einig sein und nur das deutsche nicht?*“

Téhož roku je prvně zmíněna bezprostřední reakce na tržišti shromážděných chebských obyvatel, kteří údajně s napětím vyslechli vyhlášení volebních výsledků. Nechybí ani lehce uštěpačná poznámka, že u dolních vrstev bude toto vyhlášení pravděpodobně brzy následováno bolehlavem.

I když v roce 1895 se poprvé setkáváme také s článkem od neúspěšného kandidáta, kterému byl vyhrazen malý prostor přímo na začátku titulní strany, aby vyjádřil svůj dík voličům za projevené sympatie a důvěru. Tedy téměř revoluční zvrát, neboť na první pohled evidentně favorizovaný kandidát, ještě těsně před volbou doporučený volební komisí, starostou města i celou řadou městských zastupitelů, nebyl zvolen a dokonce získal zhruba jen asi polovinu hlasů oproti vítěznému poslanci. Navíc o podobném prosazování konečného vítěze voleb se na stránkách těchto novin neseťkáme. Z toho lze tedy poměrně jasně usuzovat, že v této době již vycházejí v chebském prostředí další noviny, které naopak proklamovaly zvolení onoho protivníka. Nicméně smutek z neúspěchů v městském obvodu „náš“ kandidát jistě nemusel zahánět příliš dlouho, neboť byl hned v následujících dnech zvolen do zemského sněmu za obchodní a živnostenskou komoru, kde se po dlouhé řádce let neseťkáme se jménem von Plener, neboť Ersnt se již v tomto roce další kandidatury pro vysoký věk zřekl.

Ze zemských voleb konaných o čtyři roky později si uvedme pro změnu příklad z městské volebního obvodu. Nutno podotknout, že jde o hlavní cíle neúspěšného kandidáta, lze však předpokládat, že hlavní problémy a tudíž hlavní body volebních programů byly principiálně totožné. „*Němečtí poslanci musejí především usilovat o to, aby se zemskými financemi lépe hospodařili, a jejich využití bylo spravedlivé.*“⁶ Každopádně s výše uvedeným dlouhým výčtem hlavních požadavků kandidáta v předchozích volbách, těžko můžeme tuto poměrně lakonickou kandidátskou řeč z předvolebního shromáždění srovnávat.

Jak už sám název kapitoly napovídá, dostáváme se do přelomových let 19. a 20. století (časově ohraničených rokem zavedení Badeniho nařízení a všeobecným hlasovacím právem), kdy habsburská monarchie prožívala neklidné období spojené s opatřeními ministra Badeniho, a neklidná národnostní situace se samozřejmě odrážela i v německé a silně nacionalistické oblasti Chebu. Pochopitelně největší změnou oproti dřívějším sledovaným letům je rozšíření voličstva o 5. všeobecnou volební kurii, ke kterému došlo v roce 1897.

Vzhledem k tomu, jak silně politicky diferenciované bylo již v této době místní obyvatelstvo, stávají se předvolební zprávy pestrou směsicí informací o činnosti všemožných stran, někdy s lehkým nádechem sympatií či antipatií. Vzhledem k typu pramene jistě nemůžeme strohou objektivitu ani očekávat, a autoři jsou si bezpochyby vědomi toho, že je v podstatě jejich úkolem zapůsobit na čtenáře takovým způsobem, aby byli (pokud možno nenápadně) nasměrováni k volbě patřičného proklamovaného kandidáta.

Betrübend sind die Erscheinungen des Wühlens im eigenen Fleische.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 27.11.1895, s. 1.

6. „*Die deutschen Abgeordneten müßten vor allem dahin arbeiten, daß mit den Landes финанzen besser hausgehalten, daß ihre Verwendung eine gerechtere werde.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 23.11.1895, s. 4.

Zhruba od poloviny 90. let, ale v tomto období pak již ve velkém měřítku se zde setkáváme se schöneriány. Jedná se o skupinu příznivců kolem poslance Georga von Schönerera, který byl v tomto období v místních volebních okrscích velice úspěšný, a který i v intencích celorakouské politiky o sobě dával velice výrazně znát, neboť v roce 1897 založil v budoucnu i na Chebsku poměrně dosti úspěšnou Všeněmeckou stranu.

V roce 1897 se setkáváme s již známým typem článku *Německému obyvatelstvu v Čechách*, kterému je ovšem tentokrátě oproti předchozím letům věnována speciální příloha. V těchto složitých letech, co se dění v monarchii týče, vyslovuje autor článku obavu o svobodný vývoj státu a samozřejmě postavení Němců v něm, a příkládá následujícím volbám do říšské rady ještě podstatně větší váhu než v minulých letech, a je z jeho slov možno vycítit silný pocit ohrožení: „Nikde není rozhodnutí závažnější, nikde není nebezpečí vážnější a odpovědnost větší, než v německých oblastech Čech.“⁷ Celková nálada celého článku je nesmírně pesimistická a velice evidentně odráží dobovou náladu a celostátní dění z pohledu německé části obyvatelstva: „A zatímco Slovanstvo potírá německý jazyk a německou oblast a s hrdým sebevědomím postupuje k útoku, zatímco klerikalismus ve svazku s feudální chutí po moci se stále hrozí pozvednout, zatímco převrat na masivních důvodech německými obyvateli a rolnictvem cloumá a nebezpečí okolo se neustále zvětšuje, nabízí naše obyvatelstvo bezútěšný obraz roztržky ve vlastních řadách a za ní následuje ochrnutí jeho parlamentního vlivu.“⁸ V předchozím letech bylo možno postřehnout jakousi naději, že je zřetelná šance, na lepší vývoj situace, nicméně v tomto volební roce pisatel článku mnoho konkrétních nadějí nevidí, pokud se Německo jako takové nějakým zázrakem nevzchopí a neujednotí ve svém politickém postupu, pochopitelně převážně proti českému obyvatelstvu monarchie. Jediné východisko vidí ve sjednocení stran na základě strany pokrokové, jak se projednávalo na stranickém sjezdu o rok dříve. Tady se tedy setkáváme s jasným vymezením zvolené politické orientace autora, potažmo pravděpodobně většiny čtenářů *Egerer Zeitung*. Kromě všeobecným žehráním nad špatnou politickou situací, se zde autorům vyjadřuje i k hlavním cílům, které by při případném vítězství chtěla pokroková strana prosazovat: „Stejně uznání projevíme snaze, která se na zlepšení těžce utlačované živnostníky obrátí, a budeme uplatňovat všechny příslušné prostředky, abychom malou a střední živnost ze stavu nouze osvobodili.“⁹ Toto ostatně ukazuje typickou chebskou cílovou skupinu voličů, kde je v předvolební kampani potřeba zaměřit se především na živnostníky (a ve venkovských obvodech na rolnictvo, jak se ještě přesvědčíme), kdežto s působením

7. „Nirgends ist die Entscheidung folgenschwerer, nirgends die Gefahr ernster und die Verantwortung größer, als in Böhmens deutschen Gebieten.“ SOKA Cheb, *Egerer Zeitung*, 13.2.1897, s. 9.

8. „Und während das Slawenthum deutsche Zunge und deutsches Gebiet befiehlt und mit stolzem Selbstbewußtsein zum Angriff schreitet, während Klerikalismus im Bunde mit feudalen Machtgelüsten sich immer drohender erheben, während der Umsturz an den Grundfesten deutschen Bürger- und Bauerntums rüttelt und die Gefahren ringsum auf das äußerste angewachsen sind, bietet unser Volk das trostlose Bild der Entzweiung im eigenen Lager und der hierdurch erfolgten Lähmung seines parlamentarischen Einflusses.“ SOKA Cheb, *Egerer Zeitung*, 13.2.1897, s. 9.

9. „Die gleiche Würdigung zollen wir den Bestrebungen, die auf die Besserung des schwer bedrängten Gewerbestandes gerichtet sind, und werden wir alle entsprechenden Mittel in Anwendung bringen, um das kleine und mittlere Gewerbe aus seinem Notstande zu befreien.“ SOKA Cheb, *Egerer Zeitung*, 13.2.1897, s. 9.

na dělníky, typickým například pro severní Čechy se zde prakticky nesetkáme. Takže i sociální demokracie, tradiční zastánkyně dělníků, se zde spíše orientuje na voliče z řad nejdrobnějších živnostníků, ovšem i zde je nadmíru úspěšná a stává se hlavním protivníkem nacionalů, kteří ovšem v roce 1897 stále ještě ve městě Chebu udržují nejsilnější postavení.¹⁰ V tomto textu se také poprvé setkáváme s drobnou narážkou na rakousko-maďarské vyrovnání, jehož obnovení schvaluje pisatel jen za těch podmínek, pakliže budou plně hájeny zájmy „jejich“ poloviny monarchie. V návaznosti na to ovšem hned dodává, že je spíše pro rozšíření a upevnění vztahů s Německou říší – tedy vzhledem k vyhocené národnostní situaci nic překvapivého. A ani zde nechybí podmanivý závěr: *„Němečtí voliči v Čechách! Prozkoumejte vám známý program německé pokrokové strany ještě jednou a posuďte potom sami, zda skutečně a stále je způsobilá, chránit vaše národní právo, vybudovat občanské svobody, přiblížit se sociálnímu klidu skrze načasované reformy a podporovat vaše hospodářské blaho.“*¹¹

V roce 1901 se nám sešly volby jak do říšské rady v lednu, tak do zemského sněmu v říjnu. Před těmi lednovými se předvolební agitace zaměřila především na venkovský obvod a na voličstvo z okruhu rolníků. Už samotné představení kandidátů, které z dnešního pohledu může vyvolat i nepatrný úsměv, jistě nenechává na pochybách, pro které by se dle autora měli chebští voliči správně rozhodnout: *„Dva kandidáti vám jsou navrženi pro venkovský obvod, a sice velkostatkář, milionář a zámecký pán Schönerer z Rosenau v Dolních Rakousích, a prostý, neúnavně pracující rolník Georg Werner z Obilné.“*¹² Nicméně aby nedošlo u případně méně chápavých voličů k pochybnostem, pokračuje autor článek následovně: *„Schönerer dokázal, že mu chebští rolníci slouží jen jako žebřík, po kterém by chtěl šplhat vzhůru ke své politické vážnosti.(...) Všechny jeho na první pohled přívětivé návrhy byly jen pouhý klam.“*¹³ Na druhou stranu nesmí ovšem také chybět patřičná chvála na kandidáta, který je evidentně jasně doporučován, ale který nejen že Schönerera v nastávajících volbách neporazí, ale nezíská ani pěti jeho počtu hlasů. *„Proti Schönererovi stojí Werner, věrný syn vlasti, žádný cizinec, statný poctivý rolník, který s námi žije a trpí, který své milované Chebsko a jeho zemědělské poměry od základu zná, který selský stav, jemu vlastní postoj, hřející srdce a projevuje první vůli pomoci, a se zemědělským stanoviskem*

10. V roce 1897 zvítězil ve volbách do říšské rady v městském obvodu lidovec dr. Bareuther před sociálním demokratem Schönerem, ve venkovském obvodu pak schönerián Georg Schönerer před pokrokářem Ant. Tauschem. Ve všeobecné volební kurii byl zvolen sociální demokrat dr. Leo Verkauf před Hoferem a za obchodní a živnostenskou komoru získal mandát dr. Rudolf Knoll před Holsteinem.

11. *„Deutsche Wähler in Böhmen! Prüft das Euch bekannte Programm der deutschen Fortschrittspartei noch einmal und urteilt dann selbst, ob es wahr und echt und geeignet ist, Euer nationales Recht zu schützen, die bürgerliche Freiheit auszubauen, dem sozialen Frieden durch zeitgemäße Reformen näher zu kommen, und Euer wirtschaftliches Wohl zu fördern.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 13.2.1897, s. 9.

12. *„Zwei Kandidaten werden Euch für den Landgemeindenbezirk vorgeschlagen, und zwar Großgrundbesitzer, Millionär und Schloßherr Schönerer aus Rosenau in Niederösterreich, und der schlichte, rastlos thätige Landwirt Georg Werner aus Kornau.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 24.11.1900, s. 3.

13. *„Schönerer hat bewiesen, daß ihm die Egerländer Landwirte nur eine Leiter sein sollten, auf welcher er zu politischen Ansehen emporklimmen wollte.(...) Alle seine dauernfreundlichen Anträge waren nur eitler Schein.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 24.11.1900, s. 3.

jako první hledí, tady svoje národní smýšlení bez nejmenší pochybnosti povznést.¹⁴ V budoucnu vítězný kandidát Schönerer měl jistě v Chebu podporu v jiných novinách, nicméně na stránkách Egerer Zeitung se jí jistě nedočkal. Jedno z možných příčin Wernerovi porážky může být i údajná pomlouvačná kampaň, která se nedlouho po vytištění výše citovaného článku rozhořela mezi chebskými obyvateli, o čemž krátce informuje drobný článek následujícího listopadového čísla z roku 1900. Zajímavá je zprostředkovaná reakce samotného kandidáta Wenera, který se údajně odmítá vzdát své kandidatury, pokud se nenajde jiný vhodný uchazeč. „Pomluvy nemluví jasně a Werner není muž, který by se nechal zastrašit záludnými protivníky.“¹⁵ Nicméně, nelze reálně hodnotit, jak velká tato kampaň skutečně byla a zda skutečně měla nějaký faktický dopad, avšak i to je ukázkou jedné z dobových volebních praktik. V jednom z následujících čísel pak jsou již samotné Egerer Zeitung podněcovateli obdobné kampaně, neboť osočují přímo Schönererovi příznivce z nekalých předvolebních praktik. Tuto situaci snad poprvé můžeme nazvat skutečným předvolebním bojem, jak jsme na něj zvyklí v dnešních měřítkách; do této doby jsme se nikdy se nestkali vyloženě s vytvářením kampaní za účelem očernění protikandidáta ani vzájemným osočováním protivníků či jejich příznivců.¹⁶

Situaci kolem voleb roku 1901 bychom s notnou dávkou nadsázky mohli nazvat „boj Egerer Zeitung proti Georgu von Schönererovi“. Utvrdí nás v tom kupříkladu i článek s jednoznačným názvem *Opory Schönerera – prasklé*,¹⁷ který začíná nad očekávání zajímavě: „Není tomu ještě tak dávno, kdy znalo Chebsko jen jednoho vůdce: Georga Schönerera. Co řekl, bylo evangelium, co udělal, bylo zjevením, co opomenul, bylo ctností.“¹⁸ Dále již autor pokračuje na stránkách „našich“ novin, oblíbeném vyzdvihováním chyb a nectností tohoto říšského poslance, který údajně, jak se můžeme v tomto článku dočíst, v době vrcholu badeniovské krize odjel na dovolenou, což krom jiného jasně vypovídá o nedostatku jeho charakteru. Nicméně, nyní se údajně blíží pád nenáviděného kandidáta: „Schönerer žil příliš rychle, příliš svrchovaně působil; on tak samovládne vystupoval, že tato velkolepost nemohla mít trvání.“¹⁹ Evidentně v duchu hesla: po rychlém vzestupu následuje rychlý pád. Georg Schönerer byl dříve na chebském venkově velice populární (oproti městu) pře-

14. „Schönerer gegenüber steht Werner, ein treuer Sohn der Heimath, kein Fremdling, ein wackerer rechtschaffener Bauer, der unter uns lebt und leidet, der sein geliebtes Egerland und dessen agrarische Verhältnisse aus dem Gunde kennt, der dem Bauernstande, seinem eigenen Stande, ein warmfühlendes Herz und den ersten Willen entgegenbringt, zu helfen, und dem der agrarische Standpunkt als erster gilt, da seine gut nationale Gesinnung über den leisesten Zweifel erhaben ist.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 24.11.1900, s. 3.

15. „Die Erklärung spricht deutlich und Werner ist nicht der Mann, der sich von heimtückischen Gegnern einschüchtern läßt.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 26.11.1900, s. 1.

16. Pro shrnutí, v lednových volbách 1901 tedy ve venkovském obvodu zvítězil Georg Schönerer před Wernerem, v městském obvodu pak radikál dr. Bareuther před Schopfem. Ve všeobecné volební kurii byl zvolen Frank Stein před dr. Verkaufem a za obchodní a živnostenskou komoru zvítězil pokrokář dr. Rudolf Knoll před Holsteinem.

17. *Eine Säule Schönerers – geborsten*. SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 19.12.1900, s. 1.

18. „Es ist noch gar nicht lange her, da kannte das Egerland nur einen Gebieter: Georg Schönerer. Was er sagte, war Evangelium, was er that, eine Offenbarung, was er unterließ, eine Tugend.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 19.12.1900, s. 1.

19. „Schönerer hat zu rasch gelebt, zu souverän gewirkt; er ist so selbtherrlich aufgetreten, daß diese Herrlichkeit keine Dauer haben konnte.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 19.12.1900, s. 1.

devším z toho důvodu, že byl lidovec, antisemita a národovec, tedy voličům venkovského obvodu všechno vlastnosti nadmíru sympatické. Kdežto nyní údajně i doposud zaslepení příznivci tohoto politika začínají opět jasně vidět a opouštět řady jeho zastánců, a onou hlavním oporou, uvedenou v samotném nadpisu, je míněno městečko Lomnička, které bylo jeho největším opěrným bodem, a které se nyní padá spolu s ním. Není asi potřeba dále se rozepisovat o tomto článku, duch i obsah jsou navýsost jasné a jednoznačně nám opět určují, na kterou stranu politického spektra se noviny staví. Ke smůle pisatele tohoto článku však nutno podotknout, že tyto lednové říšské volby Schönerer za venkovský obvod vyhrál, a jeho zářící hvězda tedy nebledla tak rychle, jak by si jeho odpůrci v této době přáli. Ve stručnosti lze říci, že prakticky všechny články před těmito volbami, co se venkovského obvodu týče, se neustále nesly v tomto duchu. Pro další dokreslení si uvěďme ještě jeden citát o popisu Schönererova nemorálního chování, jak jej líčí noviny prakticky již jen několik málo dní před samotnou volbou: „*Hraje si na velkého politika a státníka a dělá mnoho povyku, ale pro sedláky přitom neudělá zhola nic.*“²⁰

Při stejných volbách se také dočítáme o kandidatuře Adolfa Bachmanna, který ovšem nekandiduje za městský obvod, do nějž by spadalo město Cheb, a proto se u tohoto článku zastavíme čistě jen pro dokreslení. Přesto je jeho předvolební výzva uveřejněna na titulní straně. Dá se usuzovat, že je tomu tak ze dvou důvodů: za prvé, že Adolf Bachmann byl v tomto období tak váženou osobností, že noviny chtěly prezentovat jeho názory, s nimiž se dozajista také ztotožňovaly, a za druhé, tato výzva k voličům je do určité míry obecně formulována a nepochybně mohla najít své uplatnění v různých městských volebních obvodech, tedy i v tom chebském. Tato předvolební řeč je vskutku velice působivá: „*Spolubčané! Bud'te jednotní, jednotní, jednotní! (...) Všeobecná nespokojenost a politická rozháranost dosáhla v Rakousku vrcholu, který nezadržitelně tlačí k závěznému rozhodnutí. Naše německé obyvatelstvo, naše vlast je v nebezpečí. Průmysl, obchod, živnost i zemědělství, stručně celý hospodářský život našeho obyvatelstva je těžce sužován.*“²¹ Východiskem může být podle Bachmanna opět pouze sjednocení Němců za účelem prosazení národních cílů a zlepšení postavení Němců v rámci monarchie. A proto si mají voliči vybírat jen takové zástupce, kteří budou schopní uvedené cíle prosazovat a s nepřáteli (není jistě potřeba vysvětlovat, koho měl na mysli) účinně bojovat, a jedním z těchto je pochopitelně Bachmann, jak autor v textu uvádí. Sám Bachmann byl v tomto období pro Němce, a nejen místní, velice váženou osobností, a lze tedy pochopit jakousi až téměř svatozář, kterou mu autor článku propůjčuje.

S nadcházejícími říjnovými volbami do zemského sněmu roku 1901 se můžeme seznámit s volebním výzvou, kterou svým voličům adresovala německá lidová strana, která se hned v úvodních slovech do určité míry vymezuje od starší strany lidové, které vyčítá přede-

20. „*Er spielt sich auf den großen Politiker und Staatsmann aus und macht wohl Lärm genug, aber für die Bauern geschieht dabei gar nichts.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 5.1.1901, s. 3.

21. „*Mitbürger ! Seid einig, einig, einig! (...) Allgemeine Unzufriedenheit und politische Zerrüttung haben in Oesterreich einen Höhenpunkt erreicht, der unaufhaltsam zu einer schwerwiegenden Entscheidung drängt. Unser deutsches Volk, unser Vaterland sind in Gefahr. Industrie, Handel, Gewerbe und Landwirthschaft, kurz das ganze wirtschaftliche Leben unseres Volkes liegt schwer darnieder.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 1.1.1901, s. 1.

vším nejasnou politiku. Sama německá lidová strana se vymezuje hlavními zásadami takto: „Německá lidová strana je antisemitská strana a bude se proto vždy vzpírat škodlivým vlivům mezinárodního židovstva v nacionálních, politických a hospodářských oblastech.“²² Poprvé se tedy setkáváme s přímým protižidovským vystoupením, které je navíc uvedeno jako první v základních tezích „nové“ strany. Je nutno si uvědomit, že se nacházíme v roce 1901, a tudíž nejsou protižidovské nálady ničím překvapivým ani novým, doposud se však, pokud se místní otázky antisemitismu nějak dotkli, vyjadřovali spíše mírně a nekonfliktně. V dalším textu se dočítáme především o ideální budoucnosti Rakouska pod převážně (ne-li výhradně) německou správou, což známe již z dřívějších volebních roků, nicméně nacionalismus v těchto letech, pochopitelně vzhledem k celostátní situaci, neustále sílí. Nově se zde také zmiňuje jako velice přínosné pro budoucnost státu zachování, či snad prosazení, německé kultury, o které doposud nebyla v předvolebních prohlášeních ani zmínka – tedy opět důkaz sílícího nacionalismu ve všech oblastech a rozměrech. Nelze opomenout ani vyzdvihování němčiny jako vhodného státního jazyka, což bylo jedním ze základních německých požadavků, a silné zdůraznění toho, že Němci za žádnou cenu nehodlají ustoupit češtině, jakožto úřednímu jazyku. Na tomto místě si je potřeba připomenout, že česká část obyvatel Čech byla zpravidla bilingvní a němčinu, alespoň co se mluveného slova týče, plynule ovládala, oproti tomu němečtí obyvatelé Čech česky mluvili jen velice výjimečně. Ačkoli je článek původně koncipován jako výzva k volbám, přesněji by ji bylo možno označit jako definování stranické politiky. Nicméně je logické, že před volbami chtěla německá lidová strana představit voličům, jaké cíle a názory zastává, a přesvědčit je tak pro případné zvolení svého případného kandidáta, i když o žádné takové osobě zde ještě není ani nejmenší zmínka.

Stejně jako lidová strana, představila se svým voličům o několik málo dní později i strana pokrokovářská mající v Chebu tradičně silné zastoupení, jak jsme se přesvědčili již v minulých ročnících. Hlavní cíle své stranické politiky definuje především velice silnými nacionalistickými a tedy protičeskými zájmy, a především hodlá chránit proti českým zásahům, o které Češi usilují na základě „jakéhosi domnělého dějinného práva“.²³ Pokroková strana se vyslovuje: „Pro ustavní zajištění rovnosti všech státních občanů před zákony v josefínském duchu.“²⁴ Tedy podstatná změna oproti ze však stran se ozývající slepě nacionalistické politice, která v této době nepřipouští možnost tolerance vůči jiným národnostním skupinám. Co se týče spíše hospodářských požadavků, uvádí článek následující: „Pro silnou podporu zemědělství skrze organizace profesních sdružení, potřebnou regulaci čeledi, obecně srozumitelnou výuku, podporu dobrovolného družstevního vzdělávání, jakož i regulaci pro zemědělství nejdůležitějších vodních toků a co možná největší odstranění všech nedostatků, které tvorbu cen pro zemědělské produkty výrobcům nepříznivým způsobem

22. „Die Deutsche Volkspartei ist eine antisemitische Partei und wird daher jederzeit den schädlichen Einflüssen des internationalen Judenthums auf nationalem, politischem und wirtschaftlichem Gebiete entgegengetreten.“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 25.9.1901, s. 1.

23. „irgendwelcher angeblich geschichtlicher Rechte“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 28.9.1901, s. 3.

24. „Für die staatsgrundgesetzlich gewährleistete Gleichheit aller Staatsbürger vor dem Gesetze im josefinischen Geiste.“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 25.9.1901, s. 3.

ovlivňují.²⁵ V chebském prostředí samozřejmě nesmí chybět slib náležitě podpory živnostníků.²⁶ Srovnáme-li jen stručné výtahy z ukázek předvolebních textů strany lidové a strany pokrokářské, nelze než konstatovat, že lidová působí podstatně radikálněji a obecněji, oproti střídmejšímu, smířlivějšímu a v neposlední řadě podstatně konkrétnějšímu programu pokrokové strany, což mohlo být do jisté míry velkou výhodou, neboť pro voliče je jistě zajímavé vědět, co by případné zvolení té či oné strany přineslo za výhody přímo jemu.

V tomto období se poprvé nesetkáváme s konkrétními předvolebními graficky od ostatního textu odlišnými agitacemi pro jednotlivé kandidáty na titulních stranách, jak tomu bylo železným zvykem v dřívějších letech. S konkrétními kandidáty a volebním bojem se setkáváme buď v rozsáhlejších článcích taktéž na titulní straně, tentokrát již ale ve formě na první pohled nepřehledného hustého textu, nebo poté na dalších stránkách novin ve stručnější podobě. Dá se říci, že se předvolební boj do jisté míry odosobňuje a z prostého boje pouze dvou a více konkrétních osob, jak tomu bylo v prvních sledovaných letech, se proměňuje v boj politických stran, jež jsou pak v samotném závěru boje zosobněny jistou postavou a jménem, které ale spíše symbolicky reprezentují opět onu stranu, než že by daná postava (stále pochopitelně muž) vystupovala se svými specifickým cíli.

Jak se s postupem let rozšiřuje množství poskytovaných informací dokazuje například to, že od tohoto období se prvně při oznamování kandidatury již dříve zvoleného poslance, a nebo po vítězství již v předchozích volbách zvolené strany – zkrátka při vhodné příležitosti, která se pochopitelně mění dle situace v daném volebním roce i obvodě – uvádí také výsledky z posledních voleb. Tedy kolik získal již opětovně kandidující poslanec dříve hlasů, event. jak si vedla strana v minulých volbách, což je jistě vítaná informace, neboť pomáhá dokreslovat situaci a především velice názorně ilustruje dobový vývoj. Z čistě praktického hlediska můžeme my, jakožto čtenáři (ať už doboví nebo i z dnešního pohledu) kvitovat alespoň občasně uvádění výsledků v tabulkách, se kterými jsme se doposud nesetkali. Nelze tuto změnu připisovat pouze snaze o zkvalitnění „servisu“ pro čtenáře, ale spíše ryze praktickému hledisku z pohledu redaktorů, neboť v těchto letech se již běžně uvádějí výsledky jednotlivých kandidátů v příslušném obvodě i s počtem získaných hlasů v konkrétních menších částech volebního obvodu, což by rozepsané do souvislého textu bylo již maximálně nepřehledné.

Rozdělení politického spektra v tomto období je již prakticky završeno. Převážně lze říci, že Egerer Zeitung podporují pokrokové kandidáty, či kandidáty jim blízké, oproti tomu

25. „Für die kräftigste Förderung der Landwirtschaft durch berufsgenossenschaftliche Organisation, entsprechende Regelung des Gesindewesens, gemeinverständliche sachliche Unterweisung, Unterstützung der freiwilligen Genossenschaftsbildung, sowie Regulierung der für die Landwirtschaft wichtigsten Wasserläufe und möglichste Beseitigung aller jener Übelstände, welche die Preisbildung für landwirtschaftliche Erzeugnisse in einer dem Erzeuger ungünstigen Weise beeinflussen.“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 28.9.1901, s. 3.

26. V říjnových volbách 1901 však neuspěli ani lidovci ani pokrokáři. Za městský volební obvod byl zvolen zástupce všenecké strany Iro, za venkovský obvod pak zástupce stejné strany Jos. Walter před křesťanským socialistou Wirnitzerem. Za obchodní a živnostenskou komoru získali mandát dr. Rudolf Knoll, Alexander Richter a Riecken.

schöneriáni, se kterými se v tomto období nově setkáváme, křesťanští socialisté a lidovci stojí na pomyslné opačné straně.

Vzhledem k silnému nacionálnímu vyhocení politické situace v monarchii v tomto období je pochopitelné, že toto bylo také jedním z hlavních bodů zájmů lokální politiky. Chebští zde však nehořekují pouze nad německo-českými vztahy (zejména jazyková otázka je v této době palčivým problémem), ale i nad vzájemnými vztahy mezi jednotlivými německými stranami, které svými spory ubírají na síle českým Němcům jakožto celku. Mezi německými stranami je kritika samozřejmě zaměřena na „nepřátelské“ strany, tedy zejména lidovce pakující se s křesťanskými sociály.

Novým a pro chebskou radnici jistě nepříjemným takřka zvykem se v tomto období stalo, že radníci a radničními novinami doporučený kandidát nebyl přes veškerou agitační snahu zvolen. Vrátime-li se tedy zběžně do let 60. a 70., kdy bylo prakticky nemyslitelné, že by byl zvolen někdo jiný, než právě onen doporučený kandidát, je to jistě změna ohromných rozměrů demonstrující, jak radnice do jisté míry ztrácela v určité době neomezenou kontrolu nad politickým životem města.

V tomto období se velice často setkáváme se stranou schöneriánů, příznivci Georga von Schönerera, jehož působení na Chebsku by jistě vydalo na samostatnou práci. Schönerer kandidoval za venkovský obvod, kde byl v několika případech i úspěšný, nicméně obyvatelé města reprezentovaní radničními novinami neměli pro tohoto poslance příliš sympatií. Tedy stručně řečeno, jedna z nemála zajímavých a snad do jisté míry i sporných postav místního politického života.

S rozporuplnými osobnostmi se na Chebsku začínají objevovat i poněkud spornější volební praktiky a očerňující kampaně proti jednotlivým kandidátům. V souvislosti s těmito informacemi je potřeba mít na paměti, že studujeme jen jeden pramen, sympatizující s jednou konkrétní stranou, tudíž jeho objektivita v případě takovýchto sporů, různých pomluv a jejich opodstatněnosti je při nejmenším pochybná.

Nově se také do místního politického boje zapojuje sociální demokracie, která ovšem k chebské oblasti nemá tradičnou oporu v dělnictvu, kterého je zde jen po málu, a soustředí se tak především na drobné živnostníky. Nicméně zlaté časy místní sociální demokracie nastanou až v následujícím období.

V těchto letech se také otevřeně začínají projevovat protižidovské nálady, což opět v kontextu s celostátní situací není nic překvapivého. S konkrétním antisemitským postojem se setkáváme zejména v programu lidovců, nicméně ve srovnání například s protičeskými postoji se jedná o poměrně dosti mírné odmítnutí a vymezení se. Nutno také dodat, že v této době rozhodně není mezi obyvateli antisemitismus vnímán a priority negativně a pluje po vlně populismu.

Na závěr dodejme, že s postupem let se zkvalitňují informace poskytované čtenáři. Volební výsledky jsou již uváděny v přehledných tabulkách, nezřídka v dosti podrobných variantách i s údaji kolik hlasů získali konkrétní kandidáti v jednotlivých částech příslušného volebního obvodu a mnohé další. Také se uvádí kolik strana nebo určitý kandidát, pakliže již dříve kandidoval, získal v předchozích volbách, což je jistě zajímavá informace a výborně slouží k lepšímu dokreslení situace a přehlednosti místního politického vývoje.

Kapitola 6

Volby na Chebsku v době nástupu masové demokracie 1907-1914

Před volbami v roce 1907, kdy se poprvé uplatňuje všeobecné a rovné hlasovací právo, se noviny vrací krátkou rekapitulací k dřívějším poslancům chebského městského okresu, stejně jak jsme se s nimi seznámili my, které hodnotí velice pozitivně a s určitou dávkou nostalgie. Pozastavují se také nad změnou volebního obvodu, neboť město Aš, které tradičně vybíralo své poslance společně s Chebskými, spadá do jiného volebního obvodu.¹ Oproti dřívějším letům se pouze nezaráží nad neúčastí všech oprávněných voličů při předchozích volbách, ale evidentně by byli zastánci zavedení povinnosti volit, o čemž se v této době nemálo diskutovalo: „*Je politováníhodné, že v Čechách neexistuje povinnost volit. Tímto by se smýšlení většiny jednoznačně při volbách vyjádřilo.*“² Po obecnějším úvodu se již autor opět věnuje politickým záležitostem, především vyloučení Georga Schönerera z všenněmecké strany kvůli sporům ohledně protiřímského hnutí Los von Rom, ovšem údajně bez toho, aniž by mu byla dána možnost se obhájit. Nicméně jak jsme se již přesvědčili v minulých letech, Schönerer nebyl oblíbencem těchto novin, a tak zde nenalezneme žádná lítostivá slova nad takovýmto, pro Schönererovu politickou kariéru jistě nepříznivým, vývojem situace. Autor uvádí rozpad schöneriánů především z toho důvodu, že upozorňuje jejich bývalé příznivce a voliče, že i přestože již nekandiduje jejich favorit, je stále zapotřebí, aby se i oni zapojili do volby. Je tedy evidentní silná snaha vzbudit v chebských voličích, napříč celým politickým spektrem, pocit zodpovědnosti a podmínit jím maximální možnou volební účast. Po výzvě k volbám, pochopitelně nechybí „nenápadné“ doporučení vlastního kandidáta, dr. Reinigera. „*Komu na zastoupení města Chebu záleží, nebude na pochybách, že mu 14.května u voleb odevzdá svůj hlas.*“³ Upozornění na tohoto kandidáta ovšem působí v návaznosti na Schönerera značně nelogicky, neboť místo něj, kandidáta za venkovský obvod, je doporučován za obvod městský, a přitom to rozhodně není dáno tím, že by ve venkovském obvodě neměli autoři novin svého velkého favorita.

Kdo byl oním favoritem ve venkovském volebním obvodě nelze ani v nejmenším pochybovat, Josef Mayer, nově za formující se stranu agrární. „*Pan Mayer je sympatický, klidným vystupován získal v obvodě ty voliče, kteří jej ještě neznali, a mnoho přátel, a ne méně než 70 skvělých osobností volebního obvodu volební provolání podepsalo, aby mnohé zatím*

1. V tomto volebním roce spadá do stejného volebního obvodu s Chebem pouze Hazlov a Františkovy Lázně.
2. „*Er ist bedauerlich, daß es in Böhmen eine Wahlpflicht nicht gibt. Mit derselben würde die Gesinnung der Mehrzahl bei der Wahl unzweideutig zum Ausdruck kommen.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.5.1907, s. 1.
3. „*Wem an der Vertretung der Stadt Eger gelegen, wird nicht im Zweifel sein, daß er am 14 Mai zu wählen un wem er seine Stimme zu geben hat.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.5.1907, s. 1.

stojící stranou pro něj získalo.“⁴ Zde pochopitelně nesmí chybět zmínka o Schönererovi, jak víme, v předchozích volbách ještě vítězi v tomto obvodu: „Ale ještě jedna okolnost je panu Mayerovi k užitku: a to neúčast Schönerera v jeho volebním obvodu.“⁵ Jak víme z pozdějších výsledků, Schönerer se sice zúčastnil, avšak s nevalným úspěchem a nutno dodat, že neúspěšně skončila pro tento volební rok kandidatura i pro preferovaného Mayera.⁶ I přestože Schönerer již nehrozil nebezpečím aktivní protikandidatury, sympatie autorů k němu nikterak nevzrostly: „Řada přesvědčených schöneriánů přišla k Schönererovi v průběhu minulého týdne s prosbou, ať se přeče jen ve svém volebním obvodu účastní, protože jinak bude mandát ztracen, Schönerer odpověděl způsobem hodným opovržení; on nestojí o mandát Chebska, a pokud by byl zvolen, ještě by si velmi rozmyslel, zda to vůbec přijme.“⁷ Na tomto místě lze vyslovit určité pochybnosti, zda ve skutečnosti nejde jen o jisté „pomluvy“ namířené vůči tomuto kandidátovi, neboť jak volební výsledky napovídají, Schönerer v tomto roce skutečně kandidoval.

Ani v tomto roce nechybí již obvyklý rozsáhlejší článek, tentokrát formulovaný jako *Výzva voličům západních Čech*. Zřejmě největší změnou, která upoutá naši pozornost na první pohled, je změna vnímání vztahu k Rakousku, neboť zde poprvé můžeme číst o působení rakouského státu proti Němcům, kteří doposud, pokud se o vztahu k monarchii zmiňovali, zachovávali vždy značnou míru loajality. Kriticky také hodnotí dosavadní politiku a k následující volbě uvádí následující: „Bylo by národní sebevraždou, kdyby německé obyvatelstvo Rakouska chtělo zvolit muže, kteří stranickou a třídní politiku staví výše než ohled na obyvatelstvo. Volte tedy německy smýšlející muže! A volte muže, kteří hřejivé srdce pro lid mají, muže, kteří hospodářský blahobyt svých druhů nezjistně podporují, muže, kteří budou vystupovat pro dobro a šlechtnost, pro vzdělání a svobodu, pro čestnost a právo.“⁸ A opět pochopitelně nechybí ani nabídnutí nejlepšího možného řešení z vlastních řad: „Německá pokroková strana se snažila, v početných německých volebních obvodech navrhnout takové muže k volbě, kteří by těmto podmínkám odpovídali. Většina našich stranických kandidátů působí ve veřejných zastupitelských orgánech - v říšské radě, zemském sněmu a obcích -

4. „Hat Herr Mayer sein sympathisches, ruhiges Austreten in den Kreisen jener Wähler, die ihn noch nicht kannten, viele Freunde gewonnen, so war es nicht minder der von etwa 70 hervorragenden Persönlichkeiten des Wahlbezirkes gezeichnete Wahlaufruf, der viele noch abseitsstehende für ihn gewann.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.5.1907, s. 3.

5. „Aber noch ein anderer Umsand kommt Herr Mayer z Nutze: das ist das Fernbleiben Schönerers von seinem Wahlbezirke.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.5.1907, s. 3.

6. V roce 1907 skončili vyhrál volby ve venkovském volebním obvodu sociální demokrat Dötsch, agrárník Mayer byl druhý. V městském obvodu pak vyhrál opět sociální demokrat Rudolf Müller, jehož nejuspěšnějším protikandidátem byl schönerián Dr. Jäger.

7. „Eine Reihe überzeugter Schönerianer traten an Schönerer im Laufe der letzten Wochen heran, mit der Bitte, er möge doch in seinen Wahlbezirk kommen, da sonst das Mandat verloren sei, Schönerer antwortete in verächtlicher Weise; er stehe nch dem Mandate der Egerländer nicht, er würde es sich, falls auf ihn die Wahl treffe, noch sehr überlegen, ob er es überhaupt annehme.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.5.1907, s. 3.

8. „Nationaler Selbstmord wäre es, wenn das deutsche Volk Oesterreichs Männer wählen wollte, denen Partei- und Klassenpolitik höher stehen als die Rücksichtnahme auf ihr Volk. Wählet also deutschgesinnte Männer! Und wählet Männer, welche ein warmfühlendes Herz für das Volk haben Männer, welche die wirtschaftliche Wohlfahrt ihrer Volksgenossen uneigennützig fördern, Männer, die für das Gute und Edle, für Bildung und Freiheit, für Ehrlichkeit und Recht eintreten!“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.5.1907, s. 1.

horlivě a s plným obětováním působí pro obecné blaho, jsou pozorní k potřebám obyvatelstva a zasluhující si naši plnou důvěru.“⁹ Autor se zmiňuje, avšak dále blíže již nespecifikuje, že nástrojem volebního boje protivníků se staly lži a zastrašování, a tímto zdůvodňuje, že viníky těchto praktik přece žádný rozumný obyvatel volit nemůže. Uved’me si ještě pro zajímavost závěrečnou větu celého článku, která je vzhledem k ladění textu až nad očekávání plna optimismu: „Ale čím obtížnější je boj, tím slavnější je vítězství, tím hezčí plody nese a naše ideály německví, svobody, práv a hospodářského blahobytu jsou tak vysoké, že nám vítězství v boji o tyto ideály na dlouho nemůže unikat!“¹⁰

V městském volebním obvodu byla situace vzhledem k značné politické diferenciaci složitější. Protože nacionálové rozhodně nechťeli dovolit, aby zvítězil kandidát sociální demokracie, ujednotili se na společném kandidátu, již výše zmíněném dr. Reinigerovi. Egerer Zeitung, které tradičně nejvíce straní straně pokrokové, píše: „Proto se zřekla pokroková stran postavení vlastního kandidáta pro Cheb - Františkovy Lázně - Hazlov z důvodu, že se také ostatní měšťanské strany na jednom kandidátovi sjednotí, a v případě jeho zvolení bude povinnost, vytvořit v říšské radě velkou německou stranu.“¹¹ Ke společné kandidatuře však nakonec nedošlo, neboť se strany nebyly schopné dohodnout na jednom kompromisním kandidátovi. Autor článku tedy nekompromisně obrací svou zlobu proti sociální demokracii s tím, že pokud tedy bude zvolen její kandidát, a tak se tomu také vzápětí stalo, tak se ukáže, kam její politika v říšské radě Němce přivede, nicméně, nezapomíná během celého článku důrazně apelovat, že německy smýšlející obyvatelstvo ji jistě volit nebude.

O rok později, u příležitosti voleb do zemského sněmu, se setkáváme s obdobným článkem *Češi před zemskými volbami*. Tento se zabývá především neradostným postavením Němců na zemském sněmu a pokračujícím sporům s českým obyvatelstvem, o němž hovoří autor článku s nemalým pocitem křivdy: „Právo Němců je českými nohami českých mocipánů zašlapáváno a peníze z daní německých zemědělců, průmyslníků a živnostníků jsou vynakládány a čerpány na české účely.“¹² Nově se zde nahlíží na zemský sněm jako takový, neboť autor uvádí zajímavý postřeh, že v této době se již v zemském sněmu neřeší problematické otázky s cílem zlepšit fungování země, ale při nastolení každého nového

9. „Die deutsche Fortschrittspartei hat sich bemüht, in zahlreichen deutschen Wahlbezirken Männer zur Wahl vorzuschlagen, welche diesen Bedingungen entsprechen. Die meisten unserer Parteikandidaten haben in öffentlichen Vertretungskörpern – im Reichsrat, Landtag und Gemeinde – uneigennützig, eifrig und mit voller Hingebung für das Gemeinwohl gewirkt, sie sind wohlvertraut mit den Bedürfnissen des Volkes und verdienen Euer volles Vertrauen.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.5.1907, s. 1.

10. „Aber je schwieriger der Kampf, desto ruhmvoller wird der Sieg sein, desto schönere Früchte wird er tragen und unsere Ideale des Deutschtums, der Freiheit, des Rechtes und der wirtschaftlichen Wohlfahrt sind so hohe, daß uns der Sieg im Kampfe um diese Ideale nicht auf die Dauer fehlen kann!“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.5.1907, s. 1.

11. „Deshalb verzichtete die Fortschrittspartei auf die Aufstellung eines eigenen Kandidaten für Cheb-Fl-Hazlov in der Meinung, daß sich auch die anderen bürgerlichen Parteien auf einen Kandidaten einigen werden, der im Falle seiner Wahl die Pflicht hätte, sich der im Reichsrat zu bildenden großen deutschen Partei anzuschließen.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.5.1907, s. 2.

12. „Das Recht der Deutschen wird von den tschechischen Machthabern mit Füßen getreten und das Steuergeld des deutschen Landwirten, Industriellen und Gewerbetreibenden wird zur Förderung tschechischer Zwecke verwendet.“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 18.1.1908, s. 1.

problému či sporného bodu přijde první na mysl, zda se tím prospěje Němcům či Čechům – tedy národnostní spory a jistá zaslepenost v jejich důsledku již převážily důležitost zemských záležitostí. Německé obyvatelstvo, a s tím se v tomto článku můžeme setkat hnedle na několika různých místech, trápilo především přerozdělování vybraných daní, u nichž měli dojem, že jsou využívány převážně ve prospěch českého obyvatelstva, a jak z textu vyplývá, nejednou o tomto byly vedeny bouřlivé spory na půdě zemského sněmu. A opět i v této situaci by bylo nejlepším „lékem“ sjednocení všech Němců, po kterém Chebští volají již celá desetiletí.

V roce 1908 se ve venkovském volebním obvodu opět utkal, a dovolme si hned na začátku prozradit, že tentokrát již úspěšně, Josef Mayer s protikandidátem od schönériánů.¹³ Mayerovo vítězství nám ozřejmuje následující vysvětlení, které je uváděno ještě před konáním samotných voleb: *„Zvolení Mayera se dnes považuje již za jasné. Velkého dojmu dosáhla v posledních dnech vydaná výzva agrární volební komise, která byla vynikajícími a váženými osobnostmi volebního obvodu podepsána. Tato výzva dokazuje, že se převážná část obce od schönériánů odvrátila, protože jejich politika velkých slov ani hospodářství ani pro náš národ nepřináší dobré ovoce. Celý volební obvod Cheb-Skalná-Aš je na straně agrárníků. Dobrá práce, kterou Mayer v chebském chovatelském spolku, jako i v jiných oblastech zemědělské organizace, vykonal, obrátila k němu důvěru chebských zemědělců, a jmenovitě mezi mladými zemědělci vzbudila pro Mayera skutečné nadšení.“*¹⁴

Prakticky v každém článku, my si uvedeme příklad předvolebního článku pokrokové strany, který svým nadpisem napovídá spojitost se zemskými volbami, se setkáme v roce 1908 na prvním místě se stejným nacionálním bojem a rozhořčením, a až poté se články věnují volbě jako takové, kandidátům, politickým stranám a jejich programům. Dá se říci, že přes veškerou nejednotnost, na kterou místní tak často žehrají, jsou v silném nacionalismu neuvěřitelně jednotní napříč politickým spektrem a to až do té míry, že se stejně protičeské burcování ozývá snad ze všech politických článků. V tomto roce je nejpalcivějším problémem požadavek česko-německého vyrovnání, ale na upřímnost Čechů v tomto ohledu ani na jejich snahu o vzájemnou domluvu Chebští příliš nevěří: *„Bez Němců a proti Němcům ale není žádná volební reforma, žádné vyrovnání! Češi nechtějí, dobře, potom není rovnou žádný český zemský sněm a žádná regulace zemských financí.“*¹⁵

13. V roce 1908 ve venkovském obvodu vyhrál volby do zemského sněmu agrárník Josef Mayer, druhý skončil schönérián Franz Stein. V městském obvodu zvítězil dr. Bernardin za všenněmeckou stranu, za ním skončil dr. Stanka hlásící se ke straně pokrokové. Pro úplnost, za obchodní a živnostenskou komoru byli zvoleni Josef Schöffl, Judr. Rudolf Knoll a Keller.

14. *„Die Wahl Mayers gilt heute schon als gesichert. Großen Eindruck erzielte der in den letzten tagen hinausgegebene Aufruf des agrarischen Wahlkomitees, der von den hervorragendsten und geachtetsten Persönlichkeiten aus dem Wahlbezirke unterschrieben ist. Dieser Aufruf beweist, daß sich die überwiegende Anzahl Gemeinden von den Schönérianern abgewendet hat, da deren Politik der großen worte weder für die Landwirtschaft noch für unser Volkstum gute Früchte zeitigt. Der gesamte Wahlbezirk cheb-skalna-as Bezirk, auf agrarischer Seite. Die gute Arbeit, welche Mayer im Egerländer Tierzuchtverein, wie auch auf anderen Gebieten der landwirtschaftlichen Organisationen geleistet, haben ihn nicht nur das Vertrauen der Egerländer Landwirte zugewendet, sondern namentlich unter den jungen Landwirten wahre Begeisterung für Mayer geweckt.“* SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 13.2.1908, s. 3.

15. *„Ohne die Deutschen und gegen die Deutschen aber gibt es keien Wahlreform, keinen Ausgleich! Wollen die*

V tomtéž roce utržily „naše“ noviny a za nimi stojící chebská radnice další pomyslounou porážku, neboť jimi doporučený kandidát hlásící se pokrokové straně dr. Stanka neuspěl ve volbách v městském obvodu, kde byl poražen kandidátem všenněmecké strany. Podíváme-li se na tento fakt trochu s odstupem a přidáme-li si k tomu výsledky ještě z předchozích voleb, lze říci, že slovo radnice jako takové již podstatným způsobem ztratilo na své váze. V prvních sledovaných desetiletích bylo prakticky nemožné, aby byl takto doporučený kandidát nezvolen, kdežto v posledních sledovaných ročních je zcela běžné, že je poražen, i přes nemalou snahu o jeho zviditelnění, kterou Egerer Zeitung vyvíjejí. Samotný dr. Stanka se těšil velké přízni a výhodou mu byl jistě i chebský původ, kterým se rozhodně nemohli pochlubit zdaleka všichni kandidáti na zemské či říšské poslance, nicméně, zvolen nebyl. Co se *Úlohy nového zemského sněmu* týče, shrnuje je pokroková strana následovně: „*Spojení německé strany v zemském sněmu k jedné politické a nacionální činnosti - zemská volební reforma, jakož i reforma zemského pořádku a tzv. německo-české vyrovnání. Sjednocení německé strany k obraně proti českým útokům a úspěšné uplatnění našich nacionálních, kulturních a hospodářských požadavků není jen bezpodmínečně nutné a takřka nezbytné, ale i lépe dosažitelné, protože mínění, že zvláštní zřetel na zájmy státu s cílem upevnění a všeobecnému uznání ústavy nebude vážený více než rozhodující zásady politiky německých poslanců.*“¹⁶ Vítězný kandidát náležel v tomto roce k všenněmecké straně a již z této politické příslušnosti lze vyvodit, že pro něj Egerer Zeitung příliš sympatií mítí nebudou. Pokud se o jeho kandidatuře vůbec zmiňují, je to spíše ve spojitosti s nevhodnými útoky od jeho strany, která ve spolupráci s křesťanskými sociály, brojí proti jimi proklamované pokrokové straně a jejich kandidátovi.

V posledním sledovaném předválečném volebním roce 1911 nás upoutá letnicová předvolební bilance kandidáta nacionální strany v městském obvodu Fritze Schmidta, který ale v konečném výsledku voleb do říšské rady zaostal za dalšími dvěma kandidáty.¹⁷ Toto je asi nejpoetičtější pojaté předvolební zamyšlení, se kterým jsme se zatím měli možnost setkat, nicméně i zde se můžeme dočíst hodnocení a kritiky aktuální politické situace. Co se politického vymezení týče, tak se kritika týká (samozřejmě kromě Čechů) především sociální demokracie, která ovšem v tomto desetiletí zažívala na Chebsku takřka zlaté časy. „*Parlamentní stroj vážne, postupuje kupředu jen pomalu, až byl uveden kvůli slovanské straně za*

Tschechen nicht, gut, dann gibt es eben keinen böhmischen Landtag und keine Regelung der Landesfinanzen.“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 20.2.1908, s. 1.

16. „*Der Zusammenschluß der deutschen Parteien im Landtage zu einer gemeinsamen politischen und nationalen Tätigkeit – die Landtagswahlreform, sowie die Reform der Landesordnung und der sogenannte deutsch-tschechische Ausgleich. Der Zusammenschluß der deutschen Parteien zu Abwehr tscheschischer Angriffe und erfolgreichen Geltendmachung unserer nationalen, kulturellen und wirtschaftlichen Forderungen ist nicht nur unbedingt notwendig und geradezu unerlässlich, sondern auch umso leichter zu erreichen, weil die Anschauung, daß die besondere Rücksichtnahme auf die Interessen des Staates zum Zwecke der Befestigung und allgemeinen Anerkennung der Verfassung nicht mehr als der von allem maßgebende Grundsatz der Politik der deutschen Abgeordneten angesehen wird.*“ SOkA Cheb, Egerer Zeitung, 24.2.1908, s. 2.

17. V roce 1911 v městském obvodu zvítězil sociální demokrat Heckl, druhý skončil šöhönerián Dr.Jäger. Ve venkovském obvodu vyhrál volby taktéž sociální demokrat Dötsch, za ním se umístil protikandidát agrárník Georg Werner.

tichého přispění sociální demokracie ke svému úplnému zastavení.“¹⁸ Evidentní je boj proti sociální demokracii snad v každé větě tohoto z části citovaného textu, neboť je neustále opakováno, jak je potřeba dbát na zájmy celého obyvatelstva, nejen preferovat některé třídy či určitá povolání – ačkoli je autor přímo nespecifikuje, není těžké vyvodit, že úspěch sociální demokracie stál především na základně nižšího vrstvy měšťanstva a menších živnostníků, neboť pro sociální demokracii typická dělnická třída nepatřila v chebské oblasti mezi nejpočetnější. Často se opakujícím pojmem, a očividně také hlavní devízou tohoto kandidáta, je svobodomyšlnost. „*Neboť svobodomyšlný znamená: snažit se o to nejlepší pro obyvatelstvo.*“¹⁹ Tentýž kandidát se snažil zaujmout chebské voliče ještě jednou, již v poněkud méně vzletném textu. Bez jakýchkoli okolků se zde dočítáme o poměrně tvrdé kritice vůči socialistům a klerikálům a jejich údajně katastrofální politice a politickém teroru. „*My jsme nyní přesvědčeni, že rozhodující většina našeho volebního obvodu stále ještě na německých svobodomyšlných myšlenkách pevně stojí a s rozhořčením požadavek sociálních demokratů nebo klerikálů, aby mohli zastupovat jejich zájmy, odmítnou.*“²⁰

I v tomto roce se opět setkáváme s neúspěšně kandidujícím Schönererem, pochopitelně znovu ve venkovském obvodu. V článku nazvaném *Schönererovo štěstí a konec* se dozvídáme některé velice zajímavé poznatky.²¹ Kupříkladu je zde zmínka o tom, že Schönerer údajně vydal pokyn svým příznivcům a souputníkům, že pokud v jejich obvodě nekandiduje žádný schönerián, pak se mají zdržet účasti na volbách. Uvědomme si, jak vehementně u příležitosti každých voleb noviny nabádají k maximální možné účasti, takže obdobná výzva v jejich očích musí vyznívat jako neuvěřitelná opovážlivost. Na druhou stranu ale nelze zapomínat na to, že jak jsme se již mnohokrát přesvědčili, tak Egerer Zeitung Georga Schönerera mírně řečeno skutečně neměly v oblibě, takže veškeré negativní informace o něm je potřeba brát s jistou rezervou. Jen stručně se zde také dovídáme o sporu ve všenněmecké straně, tedy mezi dvěma hlavními představiteli, K.H.Wolfem a již nesčetněkrát zmiňovaným Schönerem, který vyústil v rozdělení strany. A opět nechybí nenávislná poznámka, že tímto Schönerer opět pomohl německým nepřátelům, kteří jsou pouze rádi, že se spory mezi Němci vzájemně jen prohlubují. Vyhlídku na lepší časy umožňuje jen sloučení německých stran v nacionální spolek, které ovšem právě Schönererovi není po chuti. Je zvláštní, že přestože v těchto letech prakticky zcela vítězí sociální demokracie, tak se kritika novin stále maximálně zaměřuje na Schönerera a jeho přívržence, kteří už v této době nejsou prakticky žádnou politickou konkurencí. Nicméně lze předpokládat, že z dob, kdy ještě touto konkurencí byli, k nim mají chebscí měšťané tak negativní vztah, že jsou maximálně kritičtí ještě v této době, kdy by svou pozornost logicky mohli zaměřit spíše na sociální demokracii,

18. „*Die parlamentarische Maschine stocke, kam nur langsam vorwärts, bis sie von slavischer Seite unter stiller Mithilfe der Sozialdemokratie zum vollständigen Stillstande gebracht wurde.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.6.1911, s. 1.

19. „*Denn freiheitlich heißt: das Beste für sein Volk anstreben.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 9.6.1911, s. 1.

20. „*Wir sind nun der Überzeugung, daß der überwiegende Teil der Bevölkerung unseres Wahlkreises noch immer an dem detuschfreiheitlichen Gedanken festhält und mit Entrüstung die Zumutung, einen Sozialdemokraten oder Klerikalen, mit der Vertretung ihrer Interessen zu betrauen, zurückweisen wird.*“ SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.6.1911, s. 1.

21. Schönerers Glück und Ende. SOKA Cheb, Egerer Zeitung, 11.6.1911, s. 2.

kteřá rozhodně také patří mezi jejich politické protivníky.

V posledních třech sledovaných volebních letech získává nově vedoucí pozice na úkor nacionalistů sociální demokracie a částečně strana agrární, ke které radniční noviny z těchto dvou možností spíše nalézají sympatie. Na ústupu jsou schöneriáni, což „naše“ noviny kvitují pochopitelně s povděkem.

Nově se zde dočítáme o změně vztahu doposud značně loajálních Němců vůči rakouskému státu, kteří se ale nyní z nacionálních důvodů kloní k utužování vztahů s německou říší, od které je navíc dělilo prakticky jen několik málo kilometrů.

Co se německo-českých vztahů týče, lze vysledovat sílící pocit křivdy ze strany českých Němců, kteří jsou přesvědčeni, že kupříkladu daně vybrané od německého obyvatelstva jsou přerzdělovány především ve prospěch Čechů. Protičeské burcování se ozývá jednotně ze všech článků všech politických stran, nicméně žádná nevyslovuje již žádnou důvěru v česko-německé vyrovnání ani v upřímnost jeho úmyslu (pochopitelně ze strany Čechů).

I z obecnějšího hlediska hořekují nad tím, že na zemském sněmu se již neřeší zemské problémy, ale u jednotlivých otázek je vždy na prvním místě, zda se navrhovaným řešením prospěje spíše Čechům či Němcům – tedy nacionální problémy zatlačily do pozadí problémy zemské správy. Jako již v předchozím desetiletí je za ideální a jediné možné řešení považováno spojení všech německých stran, ale nutno dodat že v této době, kdy politická diferenciacie dostoupila vrcholu a jednotlivé části politického spektra se vůči sobě silně vymezují, nebylo možno o takovémto řešení již ani uvažovat.

Oproti prvním sledovaným letům se stává běžnou praxí, že radnicí a radničními novinami doporučený kandidát nebývá do příslušného volebního obvodu zvolen. Tento fakt dokládá postupný úpadek vlivu radnice na politické dění ve městě, které ještě během 60. a 70. let měla takřka zcela pod svou kontrolou.

Zajímavým faktem je jistá zaslepenost Egerer Zeitung, kterou ovšem můžeme přičíst na vrub tomu, že se jedná o noviny, které se kloní k jedné politické straně a tudíž nejsou objektivní vůči ostatním. V tomto období, kdy se začínají silně působit strany sociálních demokratů a agrárníků, se stále radniční noviny kriticky zaměřují především na schöneriány, jejichž působení již v této době však prakticky nestojí za podstatnější zmínkou. Evidentně do jisté míry zvyk a staré nepřátelství byly silnější než potřeba intenzivněji hledat chyby na nových protivnících.

Kapitola 7

Přehledy zemských a říšských voleb na Chebsku

V následujících tabulkách jsou zaznamenány výsledky voleb do zemského sněmu a říšské rady, jak je uvádějí Egerer Zeitung. V prvním řádku jsou uvedeny názvy volebních obvodů, přičemž první je městský volební obvod, poté venkovský, na třetím místě pak obchodní a živnostenská komora. Ve dvou ročnících, kdy volila i 5.všeobecná volební kurie, jsou tyto výsledky uváděny na závěr.

Uvnitř tabulky je pak tučným písmem uvedeno jméno zvoleného poslance. Pokud byla tato informace v novinách uvedena, je u tohoto jména i počet hlasů, které obdržel, v závorce pak počet všech odevzdaných hlasů v příslušném volebním obvodě.

Běžným písmem jsou uváděna jména protikandidátů v pořadí od nejúspěšnějšího, případně také s počtem získaných hlasů.

S postupem času jsou hlavní tabulky doplněny ještě rozšiřujícími podrobnějšími tabulkami tak, jak byly uváděny tyto relevantní informace v Egerer Zeitung. Při větším počtu kandidátů je v hlavní tabulce uváděn pouze vítěz a nejúspěšnější protikandidát, další kandidáti jsou pak zaznamenáni v doplňující tabulce.

Zemský sněm - 20. březen 1861 (starosta Franz Ernst)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Julius Anton Gschier 341 hl. (349) X Nikolaus von Urbanstadt	Christof Loimann	Ignaz von Plener Georg Huscher Gustav Tetzner

Zemský sněm - 30. leden 1867 (starosta Franz Ernst)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Eduard Kittel 167 hl. (169) X Tachezy 2 hl.	Friedrich Leeder 62 hl. X Michael Müller 16 hl. X Johann Kahler 1 hl.	Tetzner 20 hl. Ad. Tachezy 20 hl. Edler von Plener 19 hl.

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

Zemský sněm - 22. březen 1867 (starosta Franz Ernst)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Ed. Kittel 143 hl.	Fried. Leeder	Von Plener 17 hl. Adolf Tachezy 16 hl. J.D.Halbmayer¹ 16 hl.

Zemský sněm - 23. – 25. srpen 1870 (starosta Anton Julius Gschier)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Eduard Kittel	Edler von Plener Adolf Tachezy J.D.Halbmayer	Friedrich Leeder X Georg Löw 33 hl.

Zemský sněm - 18. – 22. duben 1872 (starosta Anton Julius Gschier)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Dr. Lubert Graf	Edler von Plener Adolf Tachezy Georg Habermann

Říšská rada - 20. říjen 1873 (starosta Adolf Tachezy)

<i>Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov, Aš, Hranice</i>
Dr. Ernst Bareuther 485 hl. X Adam Wolf 136 hl.

1. V některých ročnících uváděný se zkomoleným jménem Halbmeier. Nejčastěji se však objevuje námi použitá varianta jména Halmayr.

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

<i>Cheb, Skalná, Aš, Kraslice, Nejdek, Sokolov, Bečov, Loket</i>
Johann Sandner 192 hl. X Karl Wilhelm Körbl 86 hl. X Hanns Kraus

<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
JUDr. Ernst von Plener

Zemský sněm - 19. a 21. září 1878 (starosta Adolf Tachezy)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
JUDr. Lubert Graf 140 hl. (149)	Georg Löw	Josef Meindl 16 hl. J.D. Halbmayr 16 hl. JUDr. Ernst von Plener 16 hl.

Říšská rada - 30.červen 1879 (starosta Adolf Tachezy)

<i>Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov, Aš, Hranice</i>
Dr. Ernst Bareuther 406 hl. (503) X Dr. Habermann 72 hl.

<i>Cheb-Skalná</i>
Anton Tausche 231 hl. (333) X J. Sandner 72 hl. X Georg Wirnitzer 23 hl. X G. Müller 4 hl. X R. Ritter 2 hl. X Edg. Spiegel 1 hl.

	<i>Cheb - Aš 78 hl. (82)</i>	<i>Bečov 46 hl.</i>	<i>Sokolov</i>	<i>Aš</i>	<i>Kraslice 79 hl.</i>
<i>Georg Wirnitzer</i>	23	0	0	0	0
<i>Joh. Sandner</i>	37	0	6	24	5
<i>Anton Tausche</i>	12	46	97	2	74
<i>Georg Müller</i>	4	0	0	0	0
<i>Richard Ritter</i>	2	0	0	0	0
<i>Edg. Spiegel</i>	1	0	0	0	0

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
JUDr. Ernst von Plener X Jos. Veith

Zemský sněm - 28. a 30. červen, 2. červenec 1883 (starosta JUDr. Lubert Graf)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Dr. Lubert Graf 196 hl. (200)	Georg Löw 109 hl. (115) X Johann Sandner 6 hl.	Dr. Ernst von Plener 25 hl. Karl Bernardin 24 hl. Josef Gröger² 19 hl.

Říšská rada - 1. a 3. červen 1885 (starosta JUDr. Lubert Graf)

<i>Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov, Aš, Hranice</i>
Dr. Ernst Bareuther 823 hl. (1010) X Schönerer 170 hl.

	<i>Cheb</i> 290 hl. (774)	<i>Frant. Lázně</i> 113 hl. (151)	<i>Aš</i> 351 hl. (811)	<i>Hranice</i> 203 hl. (282)	<i>Hazlov</i> 53 hl. (98)
<i>Dr. Ernst Bareuther</i>	236	113	218	203	53
<i>Schönerer</i>	38	0	132	0	0

<i>Cheb, Skalná, Aš, Kraslice, Nejdek, Sokolov, Bečov, Loket</i>
Anton Tausche 342 hl. (360) X Josef Wirth 9 hl. X Opitz 1 hl.

	<i>Cheb, Skalná</i> 84 hl. (85)	<i>Sokolov, Loket</i> 117 hl. (121)	<i>Aš</i> 29 hl. (29)	<i>Kraslice, Nejdek</i> 84 hl. (87)	<i>Bečov</i> 46 hl. (50)
<i>Tausche</i>	77	116	29	74	46

<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
JUDr. Ernst von Plener

2. V různých člancích se u tohoto poslance setkáváme s různými dalšími variantami jména, např. Groeger, či Greger. Nejčastěji se však objevuje námi použitá varianta Gröger.

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

Zemský sněm - 3. a 5. červenec 1889 (starosta Adolf Stanka)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Skalná, Aš</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
JUDr. Gustav Gschier 309 hl. X JUDr. Engelbert Jennel 77 hl. X JUDr. Schücker 9 hl. X Lauterer 1 hl.	Joseph Walter 77 hl. (108) X Dr. R. von Kreith 17 hl. X Fried. Ernst Geipel 13 hl. X Johann Seidl 1hl.	Dr. E. von Plener 21 hl. Joseph Gröger 19 hl. Karl Bernardin 19 hl.

Říšská rada - 2. a 4. březen 1891 (starosta Adolf Stanka)

Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov, Aš, Hranice

Dr. Ernst Bareuther 1233 hl. (1339)
X P. Basel 73 hl.

	<i>Cheb</i>	<i>Frant. Lázně</i>	<i>Hazlov</i>	<i>Aš</i>	<i>Hranice</i>
<i>Bareuther</i>	222	74	43	668	206
<i>Basel</i>	54	0	19	0	0

Cheb, Skalná, Aš, Kraslice, Nejdek, Sokolov, Bečov, Loket

Tausche 227 hl.
X Walter 65 hl. (klerikál)

Obchodní a živnostenská komora

JUDr. Ernst von Plener

Zemský sněm - 20. a 22. listopad 1895 (starosta JUDr. Gustav Gschier)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Aš, Skalná</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Karl Iro 825 hl. (1246) nacionál, něm. lidovec X JUDr. Zdenko Schücker (415 hl.) něm. pokrokář	Walter 63 hl. (111) antisemita, lidovec X Dr. Adolf Bachmann 48 hl něm. pokrokář	Alexander Richter, lib. Dr. Zdenko Schücker, lib. Wolfgang Ludwig, nac.

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

Říšská rada - 17.březen 1897 (starosta JUDr. Gustav Gschier)

Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov, Aš, Hranice

Dr. Bareuther 1621 hl. něm. lidovec
X Schöner 160 hl. soc. demokrat

	<i>Cheb</i>	<i>Frant. Lázně</i>	<i>Hazlov</i>	<i>Aš</i>	<i>Hranice</i>	<i>Celkem</i>
<i>Dr. Bareuther</i>	438	70	58	852	203	1621
<i>P. Zwitterling</i>	130	6	10	3	0	149
<i>Schöner</i>	44	1	18	75	22	160

Cheb, Skalná, Aš, Kraslice, Nejdek, Sokolov, Bečov, Loket

Georg Schönerer 236 hl. schönerián
X Anton Tausche 77 hl. něm. pokrokář

	<i>Cheb, Skalná</i>	<i>Aš</i>	<i>Kraslice, Nejdek</i>	<i>Sokolov, Loket</i>	<i>Bečov</i>	<i>Celkem</i>
<i>Schönerer</i>	67	23	26	91	29	236
<i>Tausche</i>	3	2	32	27	13	77
<i>Ebert soc. dem.</i>	4	3	32	17	3	59
<i>Brandl křest. soc.</i>	5	0	0	0	0	5

Obchodní a živnostenská komora

Dr. Rudolf Knoll 18 hl.
X Holstein 11 hl.

Všeobecná kurie

Dr. Leo Verkauf 356 hl. soc.demokrat
X Hofer 224 hl.

	<i>Cheb, Skalná, Kyn- žvart</i>	<i>Aš</i>	<i>Kras- lice</i>	<i>Soko- lov</i>	<i>K. Vary</i>	<i>Jáchy- mov, Blatná</i>	<i>Nejdek</i>	<i>Loket</i>	<i>Celkem</i>
<i>Verkauf</i>	20	14	54	49	89	41	23	66	356
<i>Hofer</i>	118	50	2	25	7	9	136	0	224
<i>Drescher</i>	3	4	2	2	0	0	0	0	11
<i>Verkauf</i>	0	0	0	0	0	2	0	0	2
<i>odevzd. hlasy</i>	141	68	58	76	96	52	36	66	593

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

Říšská rada - 8.,10., a 15. leden 1901, starosta JUDr. Gustav Gschier

Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov, Aš, Hranice

Dr. Bareuther 1311 hl. (1442) něm. radikál

X P. Schopf 72 hl.

X Lill 43 hl.

Cheb, Skalná, Aš, Kraslice, Nejdek, Sokolov, Bečov, Loket

Schönerer 283 hl.

X Werner 51 hl.

	<i>Cheb, Skalná</i>	<i>Aš</i>	<i>Kraslice, Nejdek</i>	<i>Sokolov, Loket</i>	<i>Bečov</i>	<i>Celkem</i>
<i>Schönerer</i>	65	29	65	88	36	283
<i>Werner</i>	14	0	11	19	7	51
<i>Ebert</i>	0	0	11	27	0	38

Obchodní a živnostenská komora

Dr. Rudolf Knoll 16 hl. (30) něm. pokrokář

X Holstein 14 hl.

Všeobecná kurie

Franz Stein 342 hl.

X Dr. Verkauf 247 hl.

	<i>Cheb, Skalná, Kynž- vart</i>	<i>Aš</i>	<i>Kras- lice</i>	<i>Soko- lov</i>	<i>K. Vary</i>	<i>Jáchy- mov, Blatná</i>	<i>Nejdek</i>	<i>Loket</i>	<i>Celkem</i>
<i>Stein</i>	120	62	27	14	62	35	11	11	342
<i>Verkauf</i>	15	5	30	22	37	40	41	57	247
<i>Goldberg</i>	7	0	0	0	0	0	0	0	7

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

Zemský sněm - 10. a 11. říjen 1901 (starosta Gustav Gschier)

<i>Město Cheb</i>	<i>Obvod Cheb, Aš, Skalná</i>	<i>Obchodní a živnostenská komora</i>
Karl Iro 621 hl. (640) všenelec	Jos. Walter 553 hl. všenelec X Wurnitzer 84 hl. křest. socialista X Helm 61 hl. socialista	Dr. Rudolf Knoll 16 hl. Alexander Richter 16 hl. Riecken 17 hl.

Říšská rada - 14. květen 1907 (starosta JUDr. Gustav Gschier)

<i>Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov</i>
Rudolf Müller 1663 hl. soc.demokrat X Dr. Jäger 967 hl. schönérián

	<i>Cheb</i>	<i>Frant. Lázně</i>	<i>Hazlov</i>	<i>Celkem</i>
<i>Müller</i>	1304	85	274	1663
<i>Jäger</i>	880	30	57	967
<i>Krafft</i>	562	6	103	671
<i>Reiniger</i>	397	251	8	656

<i>Cheb, Skalná, Kraslice</i>
Dötsch 4830 hl. soc. demokrat X Mayer 1623 hl. agrárník

Soudní okres cheb

<i>Místo</i>	<i>Dötsch</i>	<i>Mayer</i>	<i>Frey</i>	<i>Schönerer</i>
<i>Mýtina</i>	17	52	53	5
<i>Starý Hrozňatov</i>	88	63	33	6
<i>Loužek</i>	6	53	0	3
<i>Dubina</i>	91	17	16	14
<i>Jesenice</i>	8	82	37	25
<i>Háje</i>	34	21	5	21
<i>Velká Šitboř</i>	0	9	0	12
<i>Salajna</i>	0	34	5	0
<i>Odrava</i>	1	15	0	7

—>

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

Místo	Dötsch	Mayer	Frey	Schönerer
Lipoltov	0	0	0	17
Libá	192	37	109	44
Maškov	13	16	16	20
Mostov	23	14	3	29
Pomezí n. Ohří	11	34	72	30
Nebanice	14	33	2	6
Horní Lomany	137	57	11	14
Palič	16	7	37	15
Pelhřimov	3	44	6	8
Okrouhlá	3	16	12	15
Slatina	50	80	6	3
Všeboř	30	39	39	7
Ostroh	85	40	1	5
Thurn	0	2	0	48
Třebeň	83	23	49	89
celkem	905	788	512	443

Zemský sněm - 20., 27.únor, 2.březen 1908 (starosta JUDr. Gustav Gschier)

Město Cheb	Obvod Cheb, Aš, Skalná	Obchodní a živnostenská komora
Dr. Bernardin 714 hl. všeměc X Dr. Stanka 386 hl. něm. pokrokář X Glášner 178 hl. křest. socialista X Heckl 92 hl. socialista	Josef Mayer 1236 hl. agrárník X Franz Stein 916 hl. schönerián X Schmidtkunz 41 hl. soc.demokrat	Josef Schöffl 23 hl. JUDr. Rudol Knoll 23 hl. Keller 19 hl.

Říšská rada - 13. červen 1911 (starosta JUDr. Gustav Gschier)

<i>Cheb, Františkovy Lázně, Hazlov</i>
Heckl 1790 hl. soc. demokrat X Dr. Jäger 1433 hl. schönerián X Schmid 654 hl. něm. nacionalista X Dr. Frey 522 hl. křest. socialista

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

	<i>Cheb</i>	<i>Frant. Lázně</i>	<i>Hazlov</i>	<i>Celkem</i>
<i>Heckl</i>	1405	99	286	1790
<i>Jäger</i>	1215	120	98	1433
<i>Schmid</i>	430	220	22	654
<i>Frey</i>	433	6	84	522

<i>Cheb, Skalná, Kraslice</i>
Albin Dötsch 5171 hl. (8316) soc. demokrat
X Georg Werner 1687. hl. agrárník
X Hans Uhl 541 hl. všeneře
X Dr. Anton Frey křest. socialista
X Georg Schönerer 350 hl. schönerián
X Anton Rudert 105 hl. socialista

Soudní okres cheb

<i>Místo</i>	<i>Dötsch</i>	<i>Werner</i>	<i>Uhl</i>	<i>Frey</i>	<i>Schönerer</i>	<i>oprávněno volit</i>	<i>volilo</i>
<i>Mýtina</i>	15	89	1	10	0	117	116
<i>Starý Hrozňatov</i>	103	57	12	19	1	229	192
<i>Dubina</i>	0	64	1	0	0	79	66
<i>Loužek</i>	88	27	1	10	1	183	129
<i>Jesenice</i>	12	84	4	11	5	183	116
<i>Háje</i>	31	32	10	1	4	145	82
<i>Velká Šitboř</i>	0	10	0	0	1	26	11
<i>Salajna</i>	0	42	1	0	1	50	44
<i>Odrava</i>	0	21	1	0	1	31	23
<i>Lipoltov</i>	0	4	0	14	0	21	19
<i>Libá</i>	232	19	17	54	42	443	380
<i>Maškov</i>	23	21	3	11	13	98	76
<i>Mostov</i>	14	16	0	0	17	69	49
<i>Pomezí n. Ohří</i>	8	71	7	11	47	186	117
<i>Horní Lomany</i>	144	65	20	3	6	344	242
<i>Palič</i>	20	7	2	11	9	84	51
<i>Pelhřimov</i>	5	48	1	2	0	92	57

—>

7. PŘEHLEDY ZEMSKÝCH A ŘÍŠSKÝCH VOLEB NA CHEBSKU

<i>Místo</i>	<i>Dötsch</i>	<i>Werner</i>	<i>Uhl</i>	<i>Frey</i>	<i>Schönerer</i>	<i>oprávněno volit</i>	<i>volilo</i>
<i>Okrouhlá</i>	<i>0</i>	<i>34</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>49</i>	<i>45</i>
<i>Slatina</i>	<i>36</i>	<i>10</i>	<i>6</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>97</i>	<i>59</i>
<i>Všeboř</i>	<i>51</i>	<i>52</i>	<i>0</i>	<i>13</i>	<i>3</i>	<i>160</i>	<i>121</i>
<i>Ostroh</i>	<i>85</i>	<i>45</i>	<i>5</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>152</i>	<i>138</i>
<i>Skalka</i>	<i>10</i>	<i>25</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>53</i>	<i>39</i>
<i>Thurn</i>	<i>1</i>	<i>10</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>21</i>	<i>55</i>	<i>33</i>
<i>Tršnice</i>	<i>28</i>	<i>19</i>	<i>7</i>	<i>27</i>	<i>11</i>	<i>101</i>	<i>92</i>
<i>Třebeň</i>	<i>38</i>	<i>13</i>	<i>2</i>	<i>20</i>	<i>41</i>	<i>173</i>	<i>118</i>
<i>celkem</i>	<i>953</i>	<i>933</i>	<i>109</i>	<i>221</i>	<i>202</i>	<i>3294</i>	<i>2480</i>

Kapitola 8

Závěr

V městě Cheb si po celé sledované období, tj. od roku 1861 do roku 1911 (resp. 1914), udržoval jednoznačně hegemonní postavení německý liberální tábor, zpočátku jakožto ústaváci, od 70. let vytláčení nacionály.

V době převažujícího ústaváctví byl kladen důraz především na věrnost ústavě, rovnost před zákonem, národní i náboženskou rovnoprávnost. V prvních sledovaných letech se ještě setkáme s projevy sympatií vůči českému obyvatelstvu monarchie a kandidáti se konkrétně vyslovují pro rovnocenné postavení obou národností ve státě. Situace se změnila po roce 1867, kdy došlo ke změnám ve státoprávním uspořádání monarchie. Po tomto roce se podstatně důrazněji prosazuje patriotismus a od počátku 70. let také nacionální zájmy, jejichž silné prosazování zapříčinilo odštěpení německých nacionálů od liberální strany. Po roce 1873 se další část liberální strany vyčlenila jako nově vzniklá pokroková strana, která zůstala v chebské lokální politice aktivní až do začátku 20. století a nemalou měrou byla podporována právě radničními novinami *Egerer Zeitung*, a která se především soustředila na prosazování nekompromisních nacionálních zájmů. V průběhu 70. let je tedy jasně zřetelný posun od liberálního hnutí k nacionálnímu.

Jednou z vůdčích osobností nacionálů (nejen) na Chebsku byl Georg von Schönerer, který v polovině 90. let společně s dalšími politiky založil radikální Všeněmeckou stranu, přičemž skupina vyloženě jeho příznivců se nazývala *schöneriáni*. Charakteristickými znaky *schöneriánů* byl silný antisemitismus a snaha o prosazení ústupu náboženství z veřejného života.

Celá 80. a 90. léta jsou charakteristická alespoň teoretickou snahou o sjednocení jednotlivých německých stran ve snaze o společný postup v prosazování národních zájmů. Nicméně přes drobné dohody a dočasná částečná sjednocení, nikdy nedošlo k plnému naplnění těchto cílů, a tudíž tyto snahy neměly na říšské úrovni významnějšího dopadu. Chebscí zástupci radnice vinili z neúspěchu snah o sjednocení především lidovce společně s křesťanskými sociály, pochopitelně proto, že stáli na opačném konci politického spektra.

Od radikalizujících se nacionalistů, nalézajících na Chebsku poměrně značný ohlas, se definitivně odštěpila v polovině 90. let strana lidová.

Koncem 90. let se poprvé setkáváme se silnými a jasně artikulovanými protižidovskými náladami, neboť antisemitismus byl v této době pokládán za zcela legitimní politický názor a nikoli za něco řekněme společensky nevhodného. Je však potřeba říci, že ve srovnání s kupříkladu protičeskými náladami či kritikou jiných zneprátených německých politických stran je antipatie vůči židovskému obyvatelstvu vyjadřována takřka minimálně a poměrně mírně.

Na začátku 20. století se začalo ukazovat, že veškerou politiku, ať lokální či říšskou, nelze stavět pouze na nacionalismu, a je potřeba zohledňovat i ekonomické a sociální problémy. Díky tomuto získala silné postavení nově sociální demokracie, která se konkrétně na Chebsku zaměřila na drobné živnostníky, neboť pro ni typická vrstva voličů dělnického povolání zde byla poměrně slabá. V téže době dochází k dalšímu štěpení národně-liberálního tábora a vzniká strana agrární a strana německých radikálů.

Od druhé poloviny prvního decennia 20. století klesá tedy význam nacionálních stran a přední místa na Chebsku zaujímá především již zmíněná sociální demokracie a strana agrární, přičemž z těchto dvou nových možností se radniční noviny kloní jednoznačně pochopitelně k agrárikům.

Kapitola 9

Prameny a literatura

Prameny

- [1] S O A Plzeň, SOkA Cheb: Fond S122, Egerer Anzeiger, 1861, 1867.
- [2] S O A Plzeň, SOkA Cheb: Fond S122, Egerer Zeitung, 1870, 1872, 1873, 1878, 1879, 1883, 1885, 1889, 1891, 1895, 1897, 1900, 1901, 1907, 1908, 1911.

Elektronické zdroje

- [1] http://alex.onb.ac.at/sten_pro_ah.htm. Stav ke dni 23.6.2008.
- [2] <http://www.cisleithanien.eu/cheb/>. Stav ke dni 15.10. 2008.
- [3] http://www.hamelika.cz/slavnihoste/S_SCHONERER.htm. Stav ke dni 12.11.2008.
- [4] <http://wiki-de.genealogy.net/Hauptseite>. Stav ke dni 2.10.2008.

Literatura

- [1] Bělina, P. a kol.: *Dějiny zemí Koruny české 2. Od nástupu osvícenství po naši dobu*, Praha, 1992.
- [2] Boháč, J. a Salamanczuk, R.: *Zmizelé Chebsko - Das verschwundene Egerland*, Cheb, 2007.
- [3] Čapka, F.: *Dějiny zemí koruny české v datech*, Praha, 1998.
- [4] Efmertová, M.: *České země v letech 1848-1918*, Praha, 1998.
- [5] Fasora, L. a Hanuš, J. a Malíř, J.: *Člověk na Moravě v 19. století*, Brno, 2004.
- [6] Hilf, R.: *Němci a Češi: Sousedství ve střední Evropě*, Praha, 1996.
- [7] Kazbunda, K.: *Otázka česko-německá v předvečer Velké války*, Praha, 1995.
- [8] Klíma, A.: *Češi a Němci v revoluci 1848-1849*, Praha, 1994.

- [9] Kořalka, J.: *Češi v habsburské říši 1815-1914*, Praha, 1996.
- [10] Křen, J.: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*, Praha, 1900.
- [11] Malíř, J.: *Od spolků k moderním politickým stranám*, Brno, 1996.
- [12] Malíř, J. a Marek P. a kol.: *Politické strany - I.díl 1861 – 1938*, Brno, 2005.
- [13] Seibt, F.: *Německo a Češi*, Praha, 1996.
- [14] Schreiner, L.: *Heimatkreis Eger, Egerer Landtag in Amberg*, 1997³.
- [15] Schreiner, L.: *Kunst in Eger, Mnichov - Vídeň*, 1992.
- [16] Taylor, A.J.P., O.: *Poslední století habsburské monarchie*, Brno, 2002.
- [17] Urban, O.: *Česká společnost 1848-1918*, Praha, 1982.

Příloha A

Přílohy

Rok volby	Den volby ¹	
1861	20.březen	Zemský sněm
1867 ²	30 leden 22.březen	Zemský sněm Zemský sněm
1870	23.-24.srpen	Zemský sněm
1872	22.duben	Zemský sněm
1873	19.-20.říjen	Říšská rada
1878	19. a 21.září	Zemský sněm
1879	30.červen	Říšská rada
1883	28. a 30. červen, 2.červenec	Zemský sněm
1885	1. a 3.červen	Říšská rada
1889	3.a 5.července	Zemský sněm
1891	2. a 4.březen	Říšská rada
1895	20.a 22.listopad	Zemský sněm
1897	12., 17., 19. a 20.březen	Říšská rada
1901	8., 10. a 15 leden	Říšská rada
1901	10. a 11.říjen	Zemský sněm
1907	14.květen	Říšská rada
1908	20.,27.únor, 2.březen	Zemský sněm
1911	13.červen	Říšská rada

Tabulka 1: Přehled sledovaných roků a dnů voleb

1. Ačkoli se volby zpravidla konaly v rozmezí několika dnů, ne vždy bylo možno na základě studia novin všechna tato data určit, neboť informace autorů článku jsou často nekompletní.
2. V tomto roce se konaly kvůli státoprávní krizi a změně na dualistické uspořádání monarchie dvoje volby.

Příjmení	Jméno	Titul	Poslancem	Období	Povolání
Bareuther	Ernst	JUDr.	říšská rada - město	1873-1907	advokát
Bernardin	Karl	Dr.	zemský sněm – ožk zemský sněm - město	1883-95 1908-13	obchodník v Žatci
Dötsch	Albin		říšská rada - venkov	1907-14	soukromý úředník
Graf	Lubert	JUDr.	zemský sněm - město	1872-89	zemský advokát ve Vídni
Gröger	Josef		zemský sněm - ožk	1883-95	báňský inženýr ze Sokolova
Gschier	Gustav	JUDr.	zemský sněm - město	1889-95	advokát v Chebu
Gschier	Julius Anton	JUDr.	zemský sněm - město	1861-67	zemský advokát
Habermann	Georg	JUDr.	zemský sněm - ožk	1872-78	advokát v Chebu
Halbmayer	J. D.		zemský sněm - ožk	1867-72 1878-83	hoteliér v Mariánských Lázních
Heckl	-		říšská rada - město	1911-14	-
Huscher	Georg		zemský sněm - ožk	1861-67	továrník v Aši
Iro	Karl		říšská rada - město	1895-1908	-
Keller	-		zemský sněm - ožk	1908-13	-
Kittel	Eduard		zemský sněm – město	1867-72	profesor
Knoll	Rudolf	JUDr.	říšská rada – ožk zemský sněm - ožk	1897-1907 1901-13	okresní zastupitel v Karl. Varech
(von) Leeder	Friedrich		zemský sněm - venkov	1867-72	ministerský rada
Loimann	Christof		zemský sněm - venkov	1861-67	notář a starosta Frant. Lázní
Löw	Georg		zemský sněm - venkov	1878-89	ředitel železnice z Prahy
Ludwig	Wolfgang		zemský sněm - ožk	1895-1901	-
Mayer	Josef		zemský sněm - venkov	1908-13	vlastník pivovaru v Chebu
Meindl	Josef		zemský sněm - ožk	1878-83	starosta Kraslic
Müller	Rudolf		říšská rada - město	1907-11	-

Tabulka 2 - 1. část: Přehled zvolených poslanců

Příjmení	Jméno	Titul	Poslancem	Období	Povolání
(von) Plener	Ernst	JUDr., šlechtic	zemský sněm - ožk říšská rada - ožk	1878-95 1873-97	c.k. tajný rada ve Vídni
(von) Plener	Ignaz	šlechtic	zemský sněm - ožk	1861-78	c.k. finanční ministr
Riecken	-		zemský sněm - ožk	1901-08	-
Richter	Alexander		zemský sněm - ožk	1901-08	-
Sandner	Johann		říšská rada - venkov	1873-79	velkostatkář v Lomničce, starosta ve Skalné
Schöffel	Josef		zemský sněm - ožk	1908-13	-
Schönerer	Georg		říšská rada - venkov	1897- 1907	velkostatkář a zámecký pán v Sandau
Schücker	Zdenko	JUDr.	zemský sněm - ožk	1895- 1901	advokát v Chebu
Stein	Frank		říšská rada – všobec. kurie	1901-07	-
Tachezy	Adolf		zemský sněm - ožk	1867-78	lékárník v Chebu
Tausche	Anton		říšská rada - venkov	1879-97	velkostatkář v Teplicích
Tetzner	Gustav		zemský sněm - ožk	1861-67	fabrikant v Jirkově
Verkauf	Leo	Dr.	říšská rada – všeobec. kurie	1897- 1901	-
Walter	Joseph		zemský sněm - venkov	1889- 1908	statkář v Turn

Tabulka 2 - 2. část: Přehled zvolených poslanců

Zemský sněm - číselné vyjádření voleb

Volební rok	Oprávněno volit	Volební účast	Volební účast (v %)	Vítěz (hl.)	Vítěz (v %)	Druhý v pořadí (hl.)	Druhý v pořadí (v %)
1861	-	349	-	341	97,7	-	-
1867 (leden)	818	169	20,7	167	98,8	2	1,2
1867 (březen)	-	-	-	143	-	-	-
1870	-	-	-	-	-	-	-
1872	-	-	-	-	-	-	-
1878	634	149	23,5	140	94	-	-
1883	-	200	-	196	98	-	-
1895	1604	1246	77,7	825	66,2	415	33,3
1889	1178	406	34,5	309	76,1	77	19
1901 (říjen)	-	640	-	621	97	-	-
1908	2069	1388	67,1	714	51,4	386	27,8

Tabulka 3: Městský obvod

Volební rok	Oprávněno volit	Volební účast	Volební účast (v %)	Vítěz (hl.)	Vítěz (v %)	Druhý v pořadí (hl.)	Druhý v pořadí (v %)
1861	-	-	-	-	-	-	-
1867 (leden)	-	79	-	62	78,5	16	20,3
1867 (březen)	-	-	-	-	-	-	-
1870	-	-	-	-	-	33	-
1872	-	-	-	-	-	-	-
1878	-	-	-	-	-	-	-
1883	119	115	96,6	109	94,8	6	5,2
1895	115	111	96,5	63	56,8	48	43,2
1889	120	108	90	77	71,3	17	15,7
1901 (říjen)	3280	698	21,3	553	79,2	84	12
1908	3639	2208	60,7	1236	56	916	41,5

Tabulka 3: Venkovský obvod

Říšská rada - číselné vyjádření voleb

Volební rok	Oprávněno volit	Volební účast	Volební účast (v %)	Vítěz (hl.)	Vítěz (v %)	Druhý v pořadí (hl.)	Druhý v pořadí (v %)
1873	-	623	-	48	77,8	136	21,8
1879	-	503	-	406	80,7	72	14,3
1885	2116	1010	47,7	823	81,5	170	16,8
1891	-	1339	-	1233	92,1	73	5,5
1897	-	1932	-	1621	83,9	160	8,3
1901 (leden)	-	1442	-	1311	90,9	72	5
1907	4458	3989	89,5	1663	41,7	967	24,2
1911	-	4425	-	1790	40,5	1433	32,4

Tabulka 3: Městský obvod

Volební rok	Oprávněno volit	Volební účast	Volební účast (v %)	Vítěz (hl.)	Vítěz (v %)	Druhý v pořadí (hl.)	Druhý v pořadí (v %)
1873	-	-	-	192	-	86	-
1879	-	333	-	231	69,4	72	21,6
1885	372	360	96,8	342	95	9	2,5
1891	-	-	-	227	-	65	-
1897	383	377	98,4	236	62,6	77	20,4
1901 (leden)	-	-	-	283	-	51	-
1907	10290	8579	83,4	4830	56,3	1623	18,9
1911	11112	8316	74,8	5171	62,2	1687	20,3

Tabulka 3: Venkovský obvod

Volební rok	Oprávněno volit	Volební účast	Volební účast (v %)	Vítěz (hl.)	Vítěz (v %)	Druhý v pořadí (hl.)	Druhý v pořadí (v %)
1897	-	593	-	356	60	224	37,8
1901 (leden)	-	596	-	342	57,4	247	41,4

Tabulka 3: Všeobecná kurie

Franz Ernst	22.únor 1852	9.září 1867
JUDr. Anton Julius Gschier	9.září 1867	14.srpen 1873
Adolf Tachezy	14.srpen 1873	9.září 1882
JUDr. Lubert Graf	4.říjen 1882	6.červen 1886
Josef Carl Ertl	7.červen 1886	2.listopad 1886
Adolf Stanka	15.listopad 1886	24.červenec 1892
JUDr. Gustav Gschier	25.červenec 1892	25.červenec 1911
Josef Krader	25.červenec 1911	2.září 1912

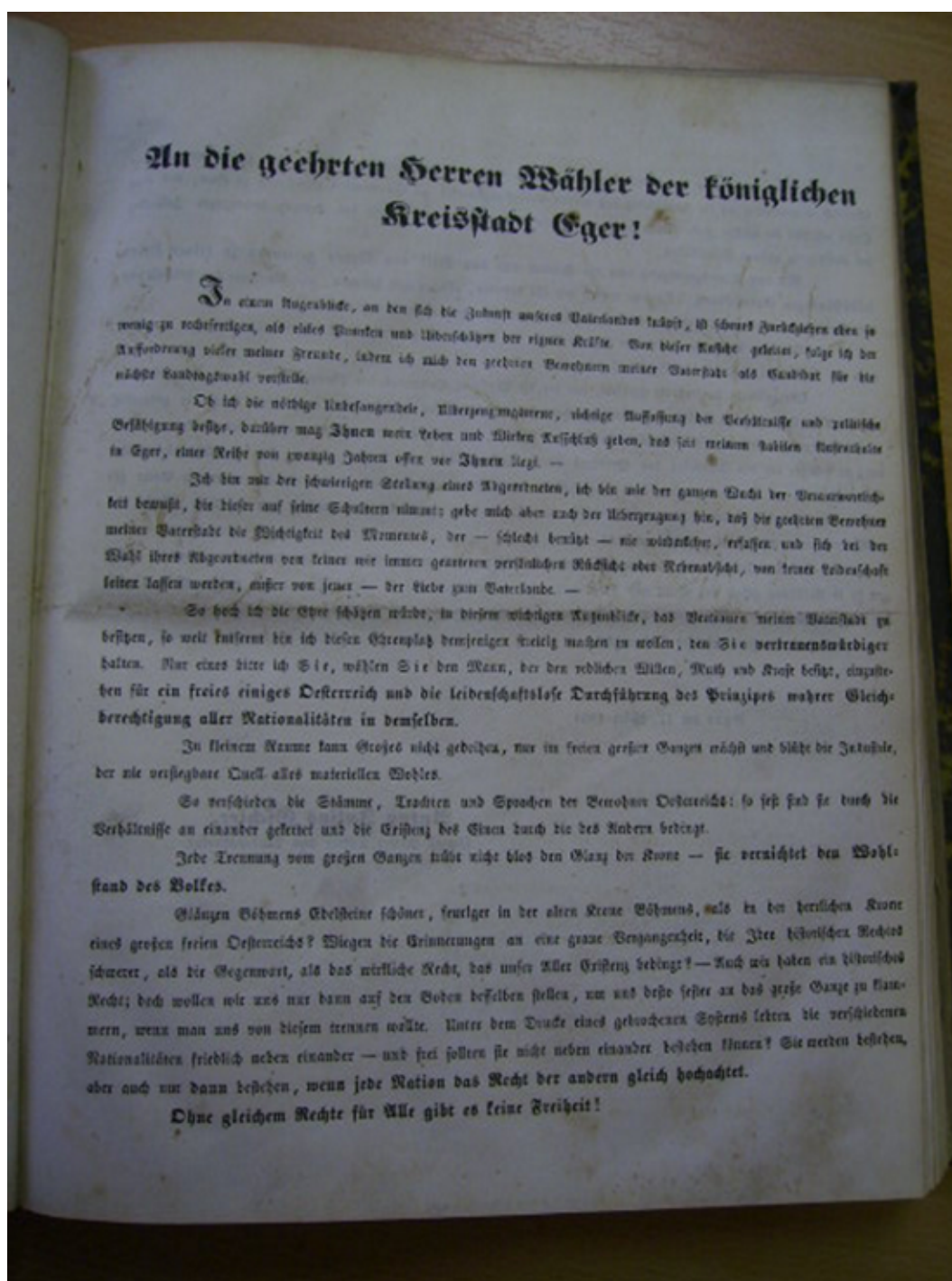
Tabulka 4: Přehled chebských starostů sledovaného období

Altalbenreuth	Mýtina	Lapitzfeld	Lipoltov
Altkinsberg	Starý Hrozňatov	Luditz	Žlutice
Asch	Aš	Matzelbach	Maškov
Bischofteinitz	Horšovský Týn	Mühlbach	Pomezí nad Ohří
Buchau	Bochov	Neudek	Nejdek
Doberau	Doubrava	Petschau	Bečov
Dürnbach	Loužek	Pfraumberg	Přimda
Eger	Cheb	Pilmersreuth	Pelhřimov
Eichelberg	Dubina	Plan	Planá
Elbogen	Loket	Platten	Blatná
Falkenau	Sokolov	Ronsberg	Poběžovice
Franzensbad	Františkovy Lázně	Roßbach	Hranice
Gaßnitz	Jesenice	Sandau	Žandov
Gehaag	Háje	Scheibenreuth	Okrouhlá
Görkau	Jirkov	Schlada	Slatina
Graslitz	Kraslice	Schlaggenwald	Horní Slavkov
Groß-Schüttüber	Velká Šitboř	Schöba	Všeboř
Haslau	Hazlov	Schönbach	Krásná
Hostau	Hostouň	Schönfeld	Chřibská
Joachimsthal	Jáchymov	Steingrub	Lomnička
Karlsbad	Karlovy Vary	Tachau	Tachov
Königsberg	Kynšperk	Tepl	Teplá
Königswart	Kynžvart	Trebendorf	Třebeň
Koradsgrün	Salajna	Weseritz	Bezručice
Kornau	Obilná	Wildstein	Skalná
Kulsam	Odrava		

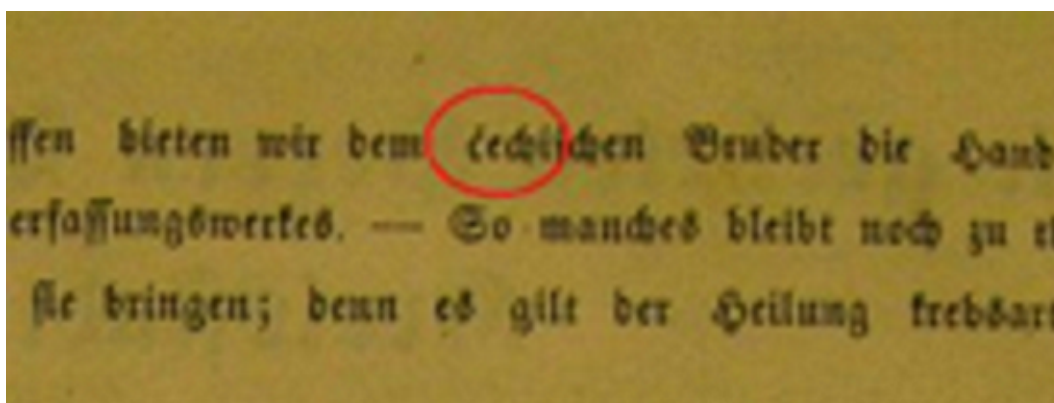
Tabulka 5: Slovníček místních názvů

	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	Neděle
1861			X				
1867			X		X		
1870		X	X				
1872	X						
1873	X						X
1878				X		X	
1879	X						
1883	X			X		X	
1885	X		X				
1889			X		X		
1891	X		X				
1895			X		X		
1897			X		X	X	
1901 - leden		X		X			
1901 - říjen				X	X		
1907		X					
1908	X			X			
1911		X			X		

Tabulka 6: Přehled volebních dnů

Obrázek 1: Ukázka zvláštní přílohy budoucího vítězného kandidáta z roku 1861

Obrázek 2: Ukázka z roku 1861

Obrázek 3: Výzva k volbám z roku 1879

Obrázek 4: Výzva pro voliče venkovského obvodu z roku 1900

Obrázek 5: Ukázka reklamy na knihu „Proč musíme volit liberály“ z roku 1907

Egerer Zeitung

Erscheint wöchentlich dreimal: Dienstag, Mittwoch und Freitag abends.

<p>Druckerei: Die Druckerei (vorm. Buchdruck) J. K. W. K. in Eger, am Markt 10, ist seit dem 1. d. M. in die Hände von J. K. W. K. übergegangen.</p>	<p>Verwaltung und Redaktion: Eger, Buchhofstr. 10. Redaktion: J. K. W. K. in Eger, am Markt 10.</p>	<p>Abonnementpreise: Inland: pro Quartal 1.00 K., pro Halbjahr 1.80 K., pro Jahr 3.50 K. (Postgebühren extra). Ausland: pro Quartal 1.20 K., pro Halbjahr 2.20 K., pro Jahr 4.00 K. (Postgebühren extra).</p>
---	--	--

Nr. 21. Samstag, den 22. Febr. 1908. 62. Jahrgang.

Landtagswähler und Wählerinnen!

Am 27. Febr. l. J. werdet Ihr zur Wahl eines Landtagsabgeordneten schreiten, der berufen ist, die Interessen einer der bedeutendsten Städte Deutschböhmens im Landtage zu vertreten.

Kein Fremder, kein Unbekannter ist es, den wir Euch in der Person des Herrn

Dr. Hans Stanfa

Rechtsanwalt in Eger,

als Landtags-Kandidaten in Vorschlag bringen. Es bedarf nicht vieler Worte, um Euch Herrn

Dr. Hans Stanfa

als Wahlwerber zu empfehlen; genügt doch der Hinweis, daß derselbe seit vielen Jahren in zahlreichen Körperschaften und Vereinen zum Wohle seiner Vaterstadt Eger öffentlich tätig ist.

Wollt Ihr, daß Euere wirtschaftlichen und nationalen Interessen gewahrt bleiben, dann vereinigt Euere Stimmen auf

Dr. Hans Stanfa

als einen unabhängigen, selbstlosen, ernsten und unermüdetlich tätigen Mann treu-deutscher Gesinnung.

Tretet einmütig ein für ihn, und seid überzeugt, daß er die Interessen seiner Vaterstadt und ihrer Bewohner auf das Kräftigste wahren wird.

Eger, am 21. Febr. 1908.

Matthias Fildner, <small>Druckerei</small>	Karl Krüninger, <small>Druckerei</small>	Martin Mühlhaus, <small>Landw. u. Gärtnerei</small>	Alexander Beisert, <small>Landw.</small>
Kaspar Frisch, <small>Druckerei</small>	Georg Kummerer, <small>Druckerei</small>	Andreas Ott, <small>Druckerei</small>	Johann Birgl, <small>Druckerei</small>
Julius Sülhofer, <small>Druckerei</small>	I. & Dr. Friedr. Major, <small>Druckerei</small>	Karl Peter, <small>Druckerei</small>	Friedrich Scherb, <small>Druckerei</small>
Ernst Stöckel, <small>Druckerei</small>	Ferdinand Mayer, <small>Druckerei</small>	Richard Pistorius, <small>Druckerei</small>	Christof Schug, <small>Druckerei</small>
Michael Hartl, <small>Druckerei</small>	Anton Misch, <small>Druckerei</small>	Josef Kriml, <small>Druckerei</small>	Anton Stroh, <small>Druckerei</small>

Obrázek 6: Ukázka výzvy k volbám z roku 1908

Das Ergebnis der Wahl ist folgendes:

Stadt Eger:

Es erhielten in beiden Wahllokalen

der Sozialdemokrat Hechl	1405	Stimmen
der Schönerianer Dr. Jäger	1215	"
der Deutschnationale Schmid	430	"
der Christlichsoziale Dr. Frey	433	"
zusammen		3483 Stimmen.

20 Stimmen waren ungültig.

Stadt Franzensbad:

der Sozialdemokrat Hechl	99	Stimmen
der Schönerianer Dr. Jäger	120	"
der Deutschnationale Schmid	202	"
der Christlichsoziale Dr. Frey	6	"
zusammen		427 Stimmen.

6 Stimmen waren ungültig.

Stadt Páslau:

der Sozialdemokrat Hechl	286	Stimmen
der Schönerianer Dr. Jäger	98	"
der Deutschnationale Schmid	22	"
der Christlichsoziale Dr. Frey	84	"
zusammen		490 Stimmen.

Insgesamt erhielten also im Wahlkreise Eger-Franzensbad-Páslau:

der Sozialdemokrat Hechl	1790	Stimmen
der Schönerianer Dr. Jäger	1433	"
der Deutschnationale Schmid	654	"
der Christlichsoziale Dr. Frey	522	"

Insgesamt wurden also 4425 Stimmen abgegeben, wovon 26 Stimmen ungültig waren.

Es ist somit eine Stichwahl zwischen dem Sozialdemokraten Hechl und dem Schönerianer Dr. Jäger notwendig, die offenbar zu Gunsten des Dr. Jäger ausfallen wird.

Bei den Wahlen im Jahre 1907 war das Verhältnis folgendes u. zw. in der Hauptwahl:

Sozialdemokraten	1663	Stimmen
Schönerianer	967	"
Deutschnationale	657	"
Christlichsoziale	671	"

In der Stichwahl:

Sozialdemokraten	1923	Stimmen
Schönerianer	1996	"

Der Schönerianer Dr. Jäger wurde also im Jahre 1907 mit einer Mehrheit von 73 Stimmen gewählt.

Obrázek 7: Ukázka výsledků voleb z roku 1911